

PRIROČNIK O DEFINICIJI MUZEJA

M

Publikacija odbora ICOM Define
Bruno Brulon Soares in Lauran Bonilla-Merchav

PRIROČNIK O DEFINICIJI MUZEJA:

Besede,
ki navdihujejo
k dejanjem

*THE MUSEUM DEFINITION HANDBOOK:
WORDS INSPIRING ACTION*

*GUIDE POUR LA DÉFINITION DU MUSÉE:
DES MOTS QUI INSPIRENT L'ACTION*

*GUÍA PARA LA DEFINICIÓN DE MUSEO:
PALABRAS QUE INSPIRAN ACCIÓN*

**Publikacija odbora ICOM Define
Bruno Brulon Soares in Lauran Bonilla-Merchav**

**Priročnik o definiciji muzeja:
Besede, ki navdihujejo k dejanjem**

Naslov v izvirne publikacije:
The Museum Definition Handbook:
Words Inspiring Action

Avtorstvo: Bruno Brulon Soares in Lauran Bonilla-Merchav
Izdaja: Društvo ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski
odbor, zanj Urška Purg

Prevod: Darja Mevlja

Lektura: Rajko Marinič

Urejanje in pregled prevoda: Andreja Breznik, Alenka Černelič
Krošelj, Ana Iskra, Irena Marušič, Nikola Pongrac, Urška Purg,
Urška Repar, Kaja Širok, Lili Šturm, Blaž Vurnik

Oblikovanje: Anamarija Ludvik, ICOM

Format: E-knjiga (PDF)

Dostopno na: <https://icom-slovenia.si/vsebine/#eticni-kodeks>

Ljubljana, 2026

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in
univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 290712579

ISBN 978-961-91506-7-2 (PDF)

Alexu in Milu
Hugu

Slovenskemu prevodu na pot

S sprejetjem nove definicije muzeja na generalni konferenci ICOM v Pragi leta 2022 je bil narejen pomemben korak naprej v globalnem razumevanju muzejske stroke. Nova definicija je rezultat večletnega vključujočega procesa, odprtega dialoga in sodelovanja več tisoč muzejskih strokovnjakov z vsega sveta, za kar je med letoma 2020 in 2022 skrbel posebni delovni odbor ICOM Define, ki je deloval vse do leta 2025. Definicija v ospredje postavlja vrednote, kot so dostopnost, vključujočnost, trajnostni razvoj, etičnost ter tesno sodelovanje s skupnostmi.

Da pa ključne besede nove definicije ne bi ostale le na ravni zapisa v statutu ICOM, sta avtorja Bruno Brulon Soares in Lauran Bonilla-Merchav v sodelovanju z odborom ICOM Define pripravila celovit priročnik z naslovom Besede, ki navdihujejo k dejanjem. Publikacija podrobno razčlenjuje 25 ključnih pojmov novo sprejete definicije ter ponuja poglobljen vpogled v njihov zgodovinski, konceptualni in praktični pomen.

Pri ICOM Slovenija smo se za prevod tega pomembnega dela odločili z željo, da slovenski muzejski skupnosti zagotovimo enotna in strokovno utemeljena izhodišča za razumevanje sodobnih pojmov v našem jezikovnem prostoru ter s tem prispevamo k utrjevanju in razvoju slovenskega strokovnega jezika. Oblikovanje ustrezne slovenske terminologije z delovno skupino ni bila ne lahka ne preprosta naloga, saj je zahtevala temeljit premislek in tehtanje strokovnih odtenkov. Zaradi njene večje uporabne vrednosti smo na ključnih mestih v slovenski izdaji dodali tudi pojasnila in obrazložitve, specifične za naš prostor.

S slovensko izdajo želimo muzejski skupnosti približati mednarodni okvir in ponuditi oporo pri razumevanju ter vpenjanju navedenih konceptov v vsakodnevno delo in skupaj nadgrajevati sodobno muzejsko prakso.

Verjamemo, da bo slovenska izdaja priročnika služila kot dragocen vodnik pri vsakodnevnem delu ter prispevala k nadaljnjemu razvoju in krepitvi slovenskega muzejskega prostora.

Zahvaljujem se Brunu Brulonu Soaresu in Lauran Bonilla-Merchav za celostno vsebinsko podporo ter Antonii Ivo za vodenje postopkov za izdajo prevoda pri ICOM.

Obenem sem neizmerno hvaležna prevajalki Darji Mevlja in lektorju Rajku Mariniču ter delovni skupini, ki je pilila slovenski prevod: Andreji Breznik, Alenki Černelič Krošelj, Ani Iskra, Ireni Marušič, Nikoli Pongracu, Urški Repar, Kaji Širok, Lili Šturm ter Blažu Vurniku.

Urška Purg
Predsednica ICOM Slovenija

Muzej je stalna
neprofitna ustanova,
ki deluje
v korist družbe,
raziskuje,
zbira,
konservira,
interpretira ter
razstavlja
snovno in nesnovno
dediščino.

Muzeji so odprti
za javnost,
dostopni
in vključujoči

ter spodbujajo
raznoverstnost
in trajnostni razvoj.
Delujejo in
komunicirajo
etično,
profesionalno
in v sodelovanju
s skupnostmi,
pri čemer
omogočajo
raznoverstne izkušnje za
izobraževanje,
uživanje,
premišljevanje
in širjenje znanja.

(ICOM-ova definicija muzeja, sprejeta 24. avgusta 2022)

Spremna beseda

V pesmi, objavljeni leta 1913, je Gertrude Stein zapisala: »Vrtnica je vrtnica je vrtnica.« Ta znameniti citat odpira vprašanje definicije. Kako je mogoče opredeliti vrtnico, cvetlico, ki jo vsi poznamo? Stoletja prej je William Shakespeare v slovitom odlomku iz *Romea in Julije* zapisal, da bi vrtnica vedno enako dišala, tudi če bi jo poimenovali drugače. To kaže, da je ime zgolj oznaka, ki jo uporabljamo, da bi poimenovali resnični predmet.

Do 6. stoletja našega štetja je Rimsko cesarstvo doseglo največji obseg, naseljevala so ga ljudstva z zelo različnimi jeziki, pravnimi sistemi in kulturami. V teh okoliščinah se je cesar Justinijan lotil monumentalne naloge poenotenja različnih pravnih kodeksov v enoten pravni sistem, ki še danes predstavlja temelj večine evropskih pravnih ureditev. Ob tem izjemno obsežnem delu je nastal rek *Nomina sunt consequentia rerum* – »imena so posledica stvari«.

Ti zgodovinski utrinki mi omogočajo, da orišem kompleksnost, ki je neločljivo povezana z oblikovanjem definicije. Če je zahtevno opredeliti že vrtnico, koliko težje je šele definirati tako kompleksno in večplastno kulturno ustanovo, kakršna je muzej?

Med letoma 2020 in 2022 se je delovna skupina ICOM Define pod strokovnim vodstvom Lauran Bonilla-Merchav in Bruna Brulona Soaresa lotila tega zahtevnega podviga ter nadaljevala delo, ki se je začelo že leta 2015. ICOM se je kot organizacija, ki danes združuje več kot 50.000 članov iz skoraj 150 držav, soočil z izzivom izoblikovanja definicije muzeja, ki bi odražala izjemno raznovrstnost praks in pogledov. Naloga je bila hkrati nujna in zahtevna.

Toda ali res drži, da so imena posledica stvari? V novejšem času sta jezikoslovca Ogden in Richards ponudila bolj poglobljeno razumevanje odnosa med predmetom in besedo, ki ga označuje. Ta odnos namreč ni neposreden, temveč v njem posreduje

miselna podoba, ki jo imamo o predmetu. Na to podobo pa močno vplivajo kultura, vrednote in izkušnje.

ICOM-ova definicija muzeja mora upoštevati in vključevati različne kulturne pristope, ki jih izražajo naši člani, hkrati pa mora ostati dovolj prožna in jasna, da lahko služi kot učinkovito delovno orodje. Velik izziv delovne skupine ICOM Define je bil uskladiti potrebo po vključujoči definiciji, ki časti in spoštuje kulturno raznovrstnost naših članov, z jezikovno natančnostjo, ki je nujna za funkcionalno definicijo. Nastala definicija, sprejeta leta 2022, je bila odtlej prevedena v več kot 20 jezikov, njihovo število pa še narašča. Ne odraža le bogate jezikovne raznolikosti naše organizacije, temveč tudi široko relevantnost in uporabnost definicije v različnih kulturnih okoljih in vrstah ustanov.

Proces oblikovanja te definicije je bil dolg, kompleksen in neverjetno zanimiv, na trienalni konferenci v Pragi pa je naletel na izjemno pozitiven odziv. Ta publikacija je rezultat skupnih prizadevanj skupine ICOM Define ter odprtih posvetovanj z muzejskimi strokovnjaki po vsem svetu. S proučevanjem različnih pomenov in interpretacij posameznih ključnih izrazov v definiciji naslednja poglavja ponujajo osvežujoč in dostopen način predstavitve tega novega orodja muzejskim delavcem, strokovnjakom, članom skupnosti, pedagogom, študentom in oblikovalcem politik.

Zato vam z velikim ponosom predstavljam to aktualno in dragoceno publikacijo.

Emma Nardi
Predsednica ICOM-a med leti 2022 in 2025

Zahvale

Ta priročnik temelji na podatkih, ki smo jih prejeli od 126 nacionalnih in mednarodnih odborov, regionalnih zvez in pridruženih organizacij ICOM-a. Tem odborom se iskreno zahvaljujemo za njihova neutrudna prizadevanja, dejavno sodelovanje in neomajno podporo v celotnem procesu delovanja delovne skupine ICOM Define¹. Prav po njihovi zaslugi smo uspeli zbrati glasove tisočev muzejskih strokovnjakov z vsega sveta.

Iskreno se zahvaljujemo tudi članom skupine ICOM Define v obdobjih 2020–2022 in 2023–2025. Velik del vsebine tega priročnika je nastal v številnih urah preudarjanj o odtenkih terminologije in prevodov.

Posebna zahvala gre kolegom, ki so med pregledom tega rokopisa prispevali dragocene povratne informacije, med njimi članom izvršnega odbora ICOM-a (zlasti Emmi Nardi, ki naju je močno spodbujala k pisanju tega priročnika, ter Inkyung Chang, Rachele Doucet, Carini Jaatinen, Tayeebeh Golnaz Golsabahi, Luisu Raposu, Stephu Scholtnu, Kaji Širok, Jody Steiger, Deborah Tout-Smith in Karin Weil za njihove tehtne komentarje); članom skupine ICOM Define (zlasti Ani Labrador in Nicolasu Kramerju) ter strokovnjakom, med njimi Echu-Cherkiju Dahmaliju, Danielle Kuitjen, Leonardu Melladu, Sorayi Pérez Gautier, Carlosu Serranu, Kate Seymour in Sally Yerkovich.

Nazadnje pa se v imenu vseh članov ICOM-a iz srca zahvaljujemo našim družinam, katerih podpora in odrekanje omogočata vse naše delo.

1 ICOM Define je bila delovna skupina ICOM za pripravo nove muzejske definicije, ustanovljena leta 2020 kot nadaljevanje dela stalnega odbora MDPP (2017). Njena naloga je bila izvesti širok mednarodni proces posvetovanj in pripraviti novo definicijo muzeja, ki je bila 24. avgusta 2022 v Pragi sprejeta z 92,41 % glasov. V mandatu 2022–2025 je skupina spremljala njeno izvajanje, prevode in uveljavljanje; po koncu mandata je bila ukinjena.

Uvod

Minila so štiri leta, odkar je ICOM sprejel novo definicijo muzeja, in z velikim zadovoljstvom opažamo, kako široko jo je muzejski sektor sprejel, kar potrjuje njeno pomembnost za muzejske strokovnjake današnjega časa. Definicija je bila navedena v številnih člankih in publikacijah. Upošteva se pri oblikovanju politik po vsem svetu ter vpliva na strokovno usposabljanje in muzejsko prakso. Glede na njen vpliv smo ocenili, da je treba obravnavati in analizirati vsak posamezni izraz, ki se pojavlja v definiciji, pri čemer smo izhajali iz premišljevanj o njihovih pomenih in pomembnosti, ki so se porajala med delom skupine ICOM Define.

Ta publikacija ponuja priložnost za poglobitev v bogato in raznoliko gradivo, zbrano med kompleksnim procesom definiranja muzejev v enaindvajsetem stoletju. Naš namen ni zgolj teoretično obravnavati te pojme, temveč tudi raziskati njihovo operativno vrednost ter preučiti, kako se ti izrazi lahko – in se pogosto že – uporabljajo v muzejih. S to publikacijo, ki je zasnovana kot jedrnato in dostopno delo, želimo obogatiti razumevanje posameznih izrazov, pri čemer izhajamo iz podrobne preučitve medkulturnih izmenjav, ki so privedle do nastanka sedanje definicije muzeja. S tem želimo muzejskim strokovnjakom zagotoviti globlji vpogled in praktične usmeritve za vpeljavo teh temeljnih pojmov v njihovo delo.

Po letih živahnih razprav na svetovni ravni je bila sedanja ICOM-ova definicija muzeja avgusta 2022 na generalni konferenci v Pragi sprejeta z veliko večino, saj jo je podprlo 92,4 odstotka predstavnikov organizacije. Ta dolgo pričakovana definicija, ki je del ICOM-ovega statuta, predstavlja pomemben konsenz med njegovimi člani. V mednarodni organizaciji, ki jo zaznamuje vse večja raznolikost njenih več kot 50.000 članov, je bilo to skupno izhodišče doseženo s skrbno zasnovanim procesom, ki je med letoma 2020 in 2022 obsegal pet krogov

posvetovanj in odprtih razprav.² Kot sopredsednika delovne skupine, odgovorne za omogočanje te poglobljene globalne razprave med muzejskimi strokovnjaki, definicijo – ki v angleški različici obsega 57 besed (op. prev.: v slovenski pa 56) in temelji na 25 ključnih izrazih – dojemava kot temeljni korak k širšemu prizadevanju za priznavanje in razumevanje tega, kaj danes pomeni ustvarjati in ohranjati muzeje. Ta publikacija je povabilo vsem, ki so kakor koli povezani z muzeji, da te besede spremenijo v dejanja ter tako soustvarjajo sedanost in prihodnost muzejskega sektorja.

Za nekatere lahko ti izrazi predstavljajo dejavnosti, ki so v njihovih ustanovah že dobro uveljavljene; za druge pa lahko pomenijo izzive, ki zahtevajo inovativne pristope k temeljnim muzejskim postopkom. Pomembno je poudariti, da so vsakega od teh izrazov predlagali in visoko ocenili odbori ICOM-a, ki so pri pripravi odgovorov za posvetovanja vključili svoje člane in muzejske strokovnjake. Oblikovanje sedanje definicije se je začelo v okviru drugega kroga posvetovanj s predložitvijo 2085 izrazov oziroma pojmov skupaj z njihovimi opisi v angleščini, francoščini in španščini (treh uradnih jezikih ICOM-a). Ta faza je obrodila obsežno kvantitativno in kvalitativno gradivo, povezano z osnovnim vprašanjem: *Kateri izrazi so danes potrebni za opredelitev muzejev?* Na podlagi teh začetnih rezultatov je bilo v tretjem krogu posvetovanj uvedeno ogrođe sedmih vidikov,

2 V tej publikaciji se večkrat sklicujemo na različne faze posvetovanj, pri čemer posebno pozornost namenjamo odgovorom iz drugega in tretjega kroga posvetovanj. Podrobne informacije o procesu ICOM Define, vključno s podatki in celovitim opisom metodologije, ki je privedla do sedanje definicije, so na voljo na ICOM-ovi spletni strani. Povzetek procesa ter začetno premišljevanje o novih izrazih sta objavljena v članku: Bonilla-Merchav, L., in Brulon Soares, B. 2022. »Arriving at the Current Museum Definition: A Global Task and a Decentralising Exercise«, *Museum International*, let. 74, št. 3–4, str. 134–147; DOI: 10.1080/13500775.2022.2234200.

ki je odborom omogočilo vrednotenje predlaganih izrazov glede na njihovo splošno sprejetost in prednostno rabo: muzej kot subjekt, označevalec subjekta, dejavnosti muzeja, njegovi predmeti oziroma vsebine, izkušnje in doživetja, ki jih ponuja, njegovo občinstvo in cilji ter njegove družbene vrednote. Te dimenzije skupaj s ključnimi izrazi, ki so se izkazali za najbolj splošno sprejete med odbori, so imele ključno vlogo pri oblikovanju nove definicije. Prav tako so vplivale na strukturo tega priročnika, ki bralce spodbuja k razmisleku in nadaljnjemu raziskovanju naslednjih vprašanj: Kaj je muzej? Kaj počne? Kako deluje? Zakaj je pomemben v sodobnem času?

Prispevki članov odborov so jasno pokazali, da si želijo definicije, ki bi lahko odgovorila na vse te dimenzije in vprašanja. Po natančnem procesu oblikovanja besedila, v katerem je bilo poskrbljeno za vključitev vseh najvišje ocenjenih pojmov, je bilo odborom v nadaljnjo analizo in vrednotenje predloženih več predlogov definicije (v okviru četrtega in petega kroga posvetovanj), kar je privedlo do končne različice, sprejete v Pragi. Skrbno je bila premišljena tudi struktura definicije. Uvodna poved je oblikovana v ednini, kar je zavestna odločitev, ki je še posebej pomembna za uporabo definicije v zakonodaji in javnih politikah. Ponuja objektivno, a hkrati načrtno izjavo, ki jo je mogoče uporabiti v različnih kontekstih in ki služi kot zakonska podlaga za različne vrste muzejev. Naslednji povedi preideta v množino in privzameta bolj aspirativen ton. Izražata širše vrednote in namene muzejev ter bolj splošno izražata skupno poslanstvo muzejskega sektorja.

Priročnik o definiciji muzeja je nastal z namenom spodbujati konceptualno in tudi praktično razumevanje vsakega posamičnega izraza v ICOM-ovi definiciji »muzeja«, pri čemer je njegov cilj navdihniti smotrno delovanje. Pri vsakem geslu smo dosledno sledili podobnemu pristopu: (1) najprej smo pregledali podrobne rezultate različnih faz raziskave ICOM Define ter interpretirali različne pomene in interpretacije posameznih

izrazov, ki so jim jih pripisovali kolegi z vsega sveta; (2) nato smo obravnavali zgodovinski kontekst posameznega izraza znotraj ICOM-a kot organizacije ter njegove različne rabe in pomenske odtenke v različnih regijah, zajetih v raziskavo; (3) nazadnje smo se oprli na muzeološko znanje, da bi podprli razumevanje izrazov v konkretnih kontekstih in študijah primerov, kar nam je pomagalo izpopolniti razpravo o posameznih izrazih na načine, ki bi lahko bili uporabni in relevantni za svetovni muzejski sektor. Ta priročnik ni namenjen podajanju definicij posameznih izrazov, niti ne predstavlja glosarja muzejske definicije kot take; zamišljen je kot splošen zemljevid, namenjen usmerjanju muzejskih strokovnjakov pri prenašanju prožnih konceptov v prakso.

Priročnik je razdeljen v štiri sklope: I. *Muzej kot subjekt*, II. *Muzejske dejavnosti*, III. *Delovanje muzeja* ter IV. *Vrednote in nameni muzeja*. Vsak od 25 ključnih izrazov, ki jih vsebuje definicija muzeja, je umeščen v tisti sklop, za katerega smo ocenili, da mu najbolj ustreza, pri čemer so izrazi predstavljeni v enakem vrstnem redu, kot se pojavljajo v definiciji. Pomembno je poudariti, da bi bilo mogoče nekatere izraze uvrstiti v več različnih sklopov. Izraz »v korist družbe« smo na primer vključili v sklop *Muzej kot subjekt*, vendar bi ga bilo mogoče umestiti tudi v sklop *Vrednote in nameni muzeja*. Bralci bodo prav tako opazili, da se nekatera gesla sklicujejo na druge izraze iz definicije. To odraža njihovo medsebojno povezanost, saj se številni pojmi prekrivajo in dopolnjujejo. Čeprav ima vsak izraz sam po sebi pomembno vrednost, je bistveno, da definicijo razumemo celostno ter upoštevamo, kako posamezni izrazi medsebojno učinkujejo in skupaj oblikujejo celovitejše razumevanje funkcij, vloge in namenov muzeja.

Noben pojem ni zares univerzalen: za posamezne izraze se lahko glede na geografski, kulturni in jezikovni kontekst ter praktično uporabo porajajo številne interpretacije. Zato smo si zavestno prizadevali razčleniti pomene izrazov, obravnavanih v tem priročniku, z vključevanjem primerov iz različnih delov sveta,

pa tudi izhajajoč iz lastnih izkušenj, opazanj, raziskav in sodelovanja pri procesu vodenja kolektivnega oblikovanja ICOM-ove definicije muzeja. Naše interpretacije so z akademskega vidika oblikovala številna srečanja skupine ICOM Define, na katerih so potekale razprave o posameznih izrazih. Enako pomembni so bili številni spletni seminarji, na katere smo bili povabljeni, da predstavimo proces Define ter razpravljamo z udeleženci, prisluhnemo njihovim raznolikim pogledom in prejmemo dragocene povratne informacije. Na koncu so rokopis pregledali člani skupine ICOM Define in izvršnega odbora ICOM-a ter številni strokovnjaki s tega področja, katerih strokovno znanje in perspektive, izoblikovane v konkretnih okoljih, so prispevali k širšemu in večplastnemu pristopu k vsem ključnim izrazom.

Motiv za nastanek te publikacije je naše razumevanje, da participativni in globalni proces oblikovanja ter sprejemanja nove definicije muzeja sega daleč onkraj 56 besed in 25 ključnih izrazov, ki sestavljajo tri medsebojno povezane povedi, zdaj vključene v ICOM-ov statut. Gonilni sili teh strani sta bogastvo zbranega gradiva ter intenzivno sodelovanje s tisoči strokovnjakov, ki so obogatili naše razumevanje tega, kaj muzej je in kaj vse lahko postane. Upamo, da bo ta priročnik odprl nove poti za premišljevanje, ki bodo vodile k dejanjem v različnih okoljih, kjer poteka muzejsko delo. Spodbuja nas tudi misel, da bi lahko ta publikacija spodbudila nadaljnje novo osmišljanje in novo opredeljevanje tega pomembnega dela. Predvsem pa si želimo, da bi priročnik služil kot navdihujoč spodbujevalec mednarodnega dialoga in medsebojnega razumevanja med različnimi strokovnjaki, raziskovalci, študenti in člani skupnosti ter prispeval k povezovanju ljudi pri skupnem ustvarjanju muzejev prihodnosti.

I. Muzej kot subjekt: kaj je

Odkar so se v 18. in 19. stoletju v Evropi pojavile prve definicije izraza »muzej«, predvsem v splošnih slovarjih in enciklopedijah, ter po tem, ko je ICOM v svoj statut leta 1946 vključil prvo globalno definicijo muzeja, je bil muzej kot subjekt opredeljen kot kraj, v katerem so shranjene »zbirke« (ICOM 1946). Sčasoma se je terminologija razvijala, tako da je bil muzej pozneje označen kot »zavod« (angl. *establishment*, 1951)³ in nato kot »ustanova« (angl. *institution*, 1961). Organizacija je ta izraza sprejela zaradi vse večje potrebe po opredelitvi muzeja kot upravnega subjekta, na katero se je mogoče sklicevati v zakonodaji, politikah in posebnih predpisih na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni.

V tem poglavju obravnavamo sprejete izraze, ki *opredeljujejo* in *označujejo* muzej kot subjekt: »stalna«, »neprofitna«, »ustanova«, »v korist družbe«, »odprti za javnost«, »dostopni« in »vključujoči«. Samostalnik »ustanova«, ki so ga člani ICOM-a soglasno izbrali za pravno in upravno opredelitev muzeja, je dodatno označen z drugimi ključnimi izrazi, ki so bili ohranjeni od zadnje temeljite revizije definicije leta 1974 in veljajo za bistvene elemente ohranjanja muzejev danes (na primer »stalna« ali »neprofitna«). Za poudarjanje in dodatno opredelitev nekaterih najpomembnejših značilnosti muzeja so bili uporabljeni tudi drugi pridevniki. Mednje sodijo »odprti za javnost« (prisoten že v prvi ICOM-ovi definiciji iz leta 1946, leta 1951 odstranjen in nato

3 V angleškem izvirniku sta uporabljena izraza *establishment* (fr. *établissement*, šp. *establecimiento*) in *institution* (fr. *institution*, šp. *institución*). Ker se njuna pomena v obravnavanem kontekstu v veliki meri prekrivata, ju je v slovenščini težko ustrezno terminološko razločiti. Izraz *institution* je preveden kot »ustanova«, za *establishment* pa je uporabljen izraz »zavod«, da se tudi v slovenskem prevodu ohrani terminološko razlikovanje, vzpostavljeno v izvirniku. Izbira izraza »zavod« je prevodna rešitev za potrebe tega besedila in ne pomeni popolne pojmovne enakovrednosti izrazov *establishment* in »zavod«.

leta 1961 znova vključen) ter »dostopni« in »vključujoči«, ki sta bila dodana leta 2022.

Definicija poudarja tudi, da ima muzej prepoznano družbeno vlogo, kar odraža izraz »v korist družbe«, ki je bil v definicijo vključen leta 1974. Ti izrazi skupaj z drugimi v definiciji odražajo razvijajočo se naravo muzejev, saj ohranjajo ravnovesje med kontinuiteto in prilagajanjem sodobnim družbenim ter etičnim pričakovanjem, hkrati pa utrjujejo temeljni namen in odgovornosti muzejev.

Neprofitna ICOM je muzej kot neprofiten subjekt prvič opredelil leta 1974, istega leta, ko je potrdil tudi njegovo vlogo v korist družbe. Od takrat je izraz »nepridobitna« (angl. *non-profit*, ki je prevladoval do leta 2022, ko ga je nadomestil izraz »neprofitna«, angl. *not-for-profit*) v nekaterih državah označeval zelo specifičen pravni subjekt, oproščen davčnih obveznosti in urejen s strogimi pravili, kot je to na primer v Franciji, Mehiki, Singapurju, Južni Afriki in Združenih državah Amerike.⁴ Nepridobitne organizacije praviloma vodi odbor skrbnikov oziroma upravni odbor, ki deluje kot revizijski organ in nadzoruje vodenje muzeja ter ga sestavlja skupina posameznikov, imenovanih v skladu s statutom organizacije. Ti skrbniki ne prejemajo deležev prihodkov, ki jih ustvari ustanova, lahko pa prejmejo nadomestilo za svoj čas in povračilo stroškov. Številni muzeji imajo kot nepridobitne organizacije status pravne osebe, ki jim zagotavlja določene ugodnosti – zlasti finančne – ter

4 Naša raziskava je pokazala, da se raba izrazov »nepridobiten« (angl. *non-profit*) in »neprofiten« (angl. *not-for-profit*) razlikuje od države do države. Tako na primer v Avstraliji izraz *not-for-profit* davčna uprava uporablja kot oznako za posebni pravni subjekt, podobno kot se izraz *non-profit* uporablja v Združenih državah Amerike ali Kostariki. Sprejetje izraza »neprofitna« (angl. *not-for-profit*) v definiciji je temeljilo na večinskem mnenju, izraženem v odgovorih, prejetih med posvetovanji v okviru procesa ICOM Define.

omogoča določeno stopnjo proračunske samostojnosti. Vendar pa to nikakor ne velja za vse muzeje po svetu.

V sedanji definiciji izraz »neprofitna« odraža pomembnost tega koncepta za člane in predstavnike ICOM-a, saj ga je podprlo 60 odstotkov sodelujočih. Ob zavedanju, da muzejski sektor vključuje vse bolj raznolike modele upravljanja in financiranja, izraz »neprofitna« ne omejuje načinov, na katere muzeji ustvarjajo prihodke.

Muzeji sredstev ne pridobivajo zgolj s prodajo vstopnic, temveč tudi z delovanjem kavarn in muzejskih trgovin, z organizacijo dogodkov in oddajanjem prostorov, kar so prakse, ki postajajo vse bolj razširjene. Vključitev tega pojma v definicijo pomeni predvsem, da se morebitni dobiček, ustvarjen iz različnih virov prihodkov, na neki način⁵ znova vlaga v muzej. To pomeni, da organizacije, ki ustvarjajo dobiček za neodvisne delničarje, ne izpolnjujejo pričakovanj, ki jih definicija povezuje z muzejem (Bonilla-Merchav in Brulon Soares 2022). Z drugimi besedami: vsak ustvarjeni dobiček se namenja razvoju muzeja in njegovih dejavnosti, zagotavljanju in krepitvi finančne vzdržnosti ustanove ter širitvi njenih zbirk, programov in celo infrastrukture. Načelo, da muzeji vse prihodke znova vlagajo v svoje delovanje, je bilo vključeno v vse predlagane definicije od leta 1974, s čimer ICOM poudarja svojo zavezanost ohranjanju vloge muzejev kot javnih ustanov; zlasti z razmahom neoliberalizma od osemdesetih let prejšnjega stoletja je to pomenilo še izrazitejše poudarjanje razlike v primerjavi s tržno usmerjenimi organizacijami. Nasprotniki pristopa, ki muzeje obravnava predvsem skozi prizmo ustvarjanja dobička, pogosto opozarjajo, da bi takšna usmeritev lahko ogrozila njihovo javno vlogo in postavila pod vprašaj, ali muzeji še vedno delujejo v korist družbe.

5 Zavedamo se, da se v primeru javnih muzejev njihovi prihodki včasih stekajo nazaj v državne ali regionalne proračune. Njihov neprofitni značaj je zato podrejen širšemu sistemu upravljanja javnih ustanov v posamezni državi ali regiji.

Ob omejenem javnem financiranju in vse večji potrebi po pridobivanju sredstev od zasebnih vlagateljev ter iz naslova storitev za obiskovalce se muzeji danes obračajo k novim poslovnim modelom in kampanjam zbiranja sredstev, da bi si zagotovili dolgoročno delovanje in finančno vzdržnost (glej **Stalna**). Zato se številni muzeji, zasebni ali javni, skupnostni ali korporativno upravljani, soočajo z izzivom izpolnjevanja svoje družbene vloge ob hkratnem odzivanju na potrebe hitro spreminjajočega se finančnega okolja.

Čeprav opredelitev muzejev kot neprofitnih ustanov že sama po sebi nasprotuje modelom, usmerjenim v ustvarjanje dobička, je pomembno priznati pojav muzejev, ki delujejo z izraziteje poslovno naravnanim načinom razmišljanja, ter upoštevati različne pristope k ustvarjanju prihodkov. Razprave o tem, ali naj muzeji služijo interesom podjetij, niso nove, v 21. stoletju pa so postale še bolj zapletene zaradi vrste družbenih pričakovanj, usmerjenih v kulturne ustanove (glej na primer Frey in Meier 2006). Muzeji že desetletja, pogosto zaradi zmanjševanja javnega financiranja, sledijo kapitalistični naložbeni strategiji in sprejemajo sredstva iz virov, ki niso vedno popolnoma skladni z njihovim poslanstvom ali vrednotami (glej **Etično**). To vključuje sprejemanje in javno promoviranje korporativnih donacij za odmevne razstave ter povezovanje muzejskih blagovnih znamk z določenimi podjetji z namenom povečati prihodke ustanove.

Obstajajo tudi konkretni primeri muzejev, ki sledijo modelu ustvarjanja dobička s povečevanjem prepoznavnosti svoje blagovne znamke (čeprav se ta dobiček ne odraža nujno v večjih deležih dobička). Takšna primera sta Samsungov muzej umetnosti Leeum (Leeum, Samsung Museum of Art) v Seulu v Južni Koreji, ki ga upravlja Kulturna fundacija Samsung (Samsung Foundation of Culture), in Fundacija Louis Vuitton (Louis Vuitton Foundation) v Parizu. Omenimo lahko tudi v

dobiček usmerjene muzeje, kot sta Muzej seksa (Museum of Sex) v New Yorku ter Muzej umetnosti in znanosti (ArtScience Museum) v Singapurju, ki je del turističnega kompleksa in se opredeljuje kot »muzej drugačne vrste«. Vprašanje je kompleksno tudi na lokalni ravni, saj obstajajo skupnostni muzeji in ekomuzeji, ki uporabljajo poslovne modele, temelječe na ustvarjanju dobička iz dediščine. V takšnih primerih lahko posamezniki, ki vodijo muzejske dejavnosti ali sodelujejo pri njih, iz tega ustvarjajo dohodek. Hkrati pa takšni modeli prispevajo k ohranjanju pogosto ogrožene dediščine ter spodbujajo razvoj lokalnega gospodarstva.

Dejstvo, da ICOM muzeje obravnava kot neprofitne ustanove, prispeva k temu, da so njihovi cilji in poslanstvo etično bolj usklajeni s potrebami družbe kot z interesi peščice delničarjev. Hkrati pa se zavedamo, da je iskanje ravnovesja med obema vidikoma eden od sodobnih izzivov muzejev, ki si prizadevajo za finančno vzdržnost. Kljub temu vključitev tega ključnega izraza v definicijo krepi javno poslanstvo muzejev ter zagotavlja, da niso v celoti podrejeni tržnim zakonitostim in ne prispevajo k reproduciranju neenakosti, ki jih ustvarja širjenje globalnega kapitalizma.

Skratka, vključitev tega izraza v definicijo je pomemben opomnik, da cilje upravljanja muzejev in njihovo etično delovanje, ne glede na njihov pravni status, javni ali zasebni, usmerja neprofitni pristop, osredotočen na delovanje v javno dobro. Kot izhaja iz tega gesla, muzeji uporabljajo različne kombinirane modele financiranja za pokrivanje stroškov delovanja in zagotavljanje finančne vzdržnosti, pri čemer pridobljena sredstva ponovno vlagajo v uresničevanje svojega poslanstva. Muzej s svojim delovanjem kot neprofitna organizacija potrjuje zavezanost svojemu poslanstvu ter si prizadeva, da dediščina ne bi bila zgolj vir komercialnega izkoriščanja, temveč dostopna vsem.

Related terms: ⁶ dobrodelnost, nepridobitna, nepridobitna organizacija.

Stalna Izraz »stalna« je prisoten že od prve definicije muzeja, objavljene v ICOM-ovem statutu leta 1946. Takratno besedilo je v tistem kontekstu poudarjalo predvsem potrebo po stalnem razstavnem prostoru. V prvih petih letih delovanja organizacije je izraz dobil pomembnejše mesto v definiciji, saj je bil muzej opredeljen kot »stalni zavod« (1951). V sedanji definiciji izraz »stalna« poudarja vlogo muzeja kot trajnega varuha dediščine ter zagotavlja njegovo trajnost in stabilnost kot ustanove. Njegov namen je zaščititi muzeje in njihovo pomembno družbeno vlogo pred političnimi ali vladnimi odločitvami, ki bi lahko spremenile njihov status, preselile zbirke ali celo povzročile zaprtje muzejev – kar je žal še vedno resničnost v številnih delih sveta.

Kot so med posvetovanji o definiciji muzeja poudarili nekateri sodelujoči v procesu ICOM Define: »Muzeji so stalni, niso pa večni.« Dobro vemo, da nič ne traja večno, vendar pojem stalnosti v definiciji pomeni, da so muzeji dojeti kot ustanove z dolgotrajnim obstojem ter da bo dediščina, ki jo ohranjajo, varno prenesena v prihodnost. Prav to je pogosto razlog, da posamezniki svoje zbirateljske predmete podarijo muzejem in jim zaupajo njihovo ohranjanje za prihodnje generacije. V opisnih odgovorih, zbranih med posvetovanji, je bil pojem »stalne ustanove« povezan s priznavanjem te stabilne družbene vloge muzejev in nenehnega delovanja v korist družbe skozi daljše, nepretrgano obdobje. Muzej naj bi svojo družbeno vlogo

6 Za vsak posamezni izraz iz definicije muzeja smo predlagali tudi sorodne izraze, ki lahko bralcem pomagajo poglobiti razumevanje obravnavanega pojma. Večino teh izrazov so med posvetovanji predlagali sodelujoči v procesu ICOM Define. Ne gre ne za sopomenke ne za izčrpen seznam možnih pomenskih povezav, temveč za dodatno izhodišče za nadaljnjo interpretacijo posameznih izrazov.

opravljajl neprekinjeno, stabilno in zanesljivo, si nenehno prizadeval uresničevati vse temeljne naloge, povezane z njegovim poslanstvom, in v tem smislu presegal nestanovitnost sveta, v katerem živimo. To seveda ne pomeni, da so muzeji statične ustanove. Prav nasprotno: da ostanejo trajnostni in družbeno relevantni, se morajo nenehno prilagajati spreminjajočim se družbenim razmeram in potrebam. Zato so sodelujoči v procesu ICOM Define muzeje obravnavali kot ustanove, ki so odporne na različne preizkušnje ter tudi v nenehno spreminjajočem se svetu kljub izzivom nenehno uresničujejo svoje poslanstvo.

Pojem stalnosti pa ni mišljen kot nekaj, kar bi spodkopavalo prožnost, ki je značilna za ekomuzeje in skupnostne muzeje. Po nekaterih prvih definicijah ekomuzeja so njegove eksperimentalne metode in spontani razvoj, ki ga usmerjajo skupnosti, prispevali k dojetanju njegove kratkotrajne in minljive narave. Po mnenju Huguesa de Varina (1978) lahko ekomuzej glede na stopnjo vključenosti skupnosti in njene spreminjajoče se potrebe zanjo postane »nepotreben« (fr. *inutile*) (str. 464) in preneha delovati. Takšno razumevanje odraža vrojeno dinamiko muzejev, ki jih vodijo skupnosti in katerih delovanje je odvisno od stopnje vključenosti ter kritične zavesti, ki jo vzbujajo. Kljub temu pa je praksa prvih ekomuzejev po svetu pokazala močno težnjo k institucionalizaciji. Ekomuzeji so si prizadevali pridobiti pravna in finančna sredstva, ki bi jim zagotovila dolgoročen obstoj (glej npr. Brulon 2015 in Lersch 2019). Tako je bilo tudi pri prvi pobudi za prevzem oznake »ekomuzej« v Franciji: Écomusée de la Communauté Urbaine du Creusot et Montceau-les-Mines, katerega statut, sprejet leta 1973, je vzpostavil združenje z dolgoročnim načrtom upravljanja.

Ob tem je pomembno poudariti, da pojem stalnosti zajema tudi temeljno odgovornost muzejev, da muzejske zbirke ohranjajo za vedno, seveda pod pogojem, da so bile te zbrane na etičen način in da jih je mogoče tudi etično vzdrževati. Muzeji zagotavljajo trajnostno skrb za zbirke, kar lahko vključuje vnovično

zbiranje in dopolnjevanje zbirk ter nenehno reinterpretacijo dediščine v sodelovanju z različnimi družbenimi skupinami. V tem smislu »stalnost« pomeni nenehno zavezanost muzeja ohranjanju snovne in nesnovne dediščine. Hkrati vključitev tega pojma v definicijo varuje tudi vlogo muzejev pri skrbi za zbirke, njihovem raziskovanju, interpretiranju in predstavljanju širši družbi, tako danes kot v prihodnosti. Medtem ko imajo v nekaterih primerih, denimo v državnih muzejih v Franciji, inventarizirani predmeti poseben pravni status, zaradi katerega so neodtujljivi in ne morejo zastarati (Bergeron 2023), v številnih drugih primerih muzejske zbirke niso zakonsko zaščitene. Zato pojem stalnosti, naveden v definiciji, muzejem daje oporo pri uveljavljanju njihove pravice, da dediščino še naprej ohranjajo na trajen in družbeno angažiran način. To vključuje ohranjanje skrbništva nad zbirkami, ki jih upravičeno hranijo, ustrezno skrb zanje ter njihovo varovanje za prihodnje generacije, s čimer muzeji uresničujejo ključni del svoje družbene vloge.

V kontekstu definicije lahko »stalnost« razumemo kot odraz dolgoročne narave muzejskih ustanov. Njihova vloga in njihove funkcije, ki jih opravljajo v korist družbe, so razumljene kot dejavnosti, ki jih je treba ohranjati in uresničevati skozi čas.

Sorodni izrazi: dolgotrajen, trajen, večnost, trajnosten.

Ustanova Odkar je izraz »ustanova« leta 1961 v ICOM-ovem statutu nadomestil izraz »zavod«, predstavlja enega ključnih elementov soglasja med člani ICOM-a. Kar 80 odstotkov odborov, vključenih v posvetovanja, je podprlo njegovo uporabo. Čeprav nekateri muzejski strokovnjaki in skupnosti pri opredeljevanju muzeja kot subjekta raje uporabljajo izraze, kot sta »prostor« ali »kraj« (takšno možnost je podprlo le 10 odstotkov sodelujočih), je razumevanje muzeja kot ustanove prisotno v večini definicij muzeja, na primer v definiciji, ki jo je leta 1998 sprejelo britansko Združenje muzejev (Museums Association),

ali v definiciji, ki jo je leta 2009 sprejel Brazilski inštitut za muzeje (Instituto Brasileiro de Museus).

Z upravnega vidika je »ustanova« priznana organizacija z jasno opredeljenim namenom in pravnim statusom. Prav zato se ta izraz uporablja v zakonodaji, politikah in drugih uradnih upravnih dokumentih. V širšem sociološkem pomenu pa izraz »ustanova« označuje družbene prakse, ki se v določeni družbeni skupini redno in nenehno ponavljajo (Abercrombie idr. 2000, str. 179). S tega vidika lahko ustanovo razumemo kot skupek norm, običajev ali celo vzorcev vedenja, povezanih s pomembnimi družbenimi interesi, kot so cerkev, pravo, družina, univerze in šole.

Pojmovanje ustanove kot skupka ustaljenih praks nam omogoča, da muzej razumemo širše kot zgolj stavbo, v kateri so shranjene zbirke, temveč kot prostor, v katerem poteka muzealizacija (o pojmu muzealizacije glej npr. Mairesse 2011). Z raziskovanjem, zbiranjem, konserviranjem, interpretiranjem in razstavljanjem muzej predmetom pripisuje vrednost, zaradi česar ga lahko razumemo kot ustanovo, ki temelji na nizu ustaljenih postopkov. V okviru muzejskega dela imajo takšni postopki pomembno vlogo pri ohranjanju družbenih struktur, na primer z oblikovanjem vzorcev vedenja med obiskovalci, soustvarjanjem identitet ali vzpostavljanjem varnega okolja za skupnosti. Tako kot druge kulturne ustanove, ki delujejo na področju religije, znanosti in/ali umetnosti, so tudi muzeji pomemben del družbe, njihov pomen pa je odvisen od njihove priznane družbene vloge in institucionalnega statusa.

V opisih, ki so jih predložili ICOM-ovi odbori, je izraz »ustanova« pogosto povezan z družbeno vlogo muzeja (»v korist družbe«) in njegovo trajno zavezanostjo uresničevanju dolgoročnih ciljev (kot »stalna ustanova«). Izraz »ustanova« je bil opisan tudi kot pojem, ki zajema »dinamične organizacije« in »prostore premišljevanja in dialoga«. Nekateri odbori so muzeje

razumeli kot ustanove, »osredotočene na zbirke«, ter jih opredelili kot »stabilne in zanesljive organizacije«, katerih naloga je nenehno ohranjanje zbirk. Tak pristop, osredotočen na zbirke, se je večinoma pojavljal v kvalitativnih odgovorih evropskih odborov. Drugi odbori so izraz razumeli nekoliko drugače in poudarjali »javno« funkcijo muzejev kot »javnih ustanov«, ki so odprte in dostopne, oziroma kot ustanov, ki so »odgovorne deležnikom in javnosti«. Po drugih razlagah so muzeji »participativne« in »vključujoče« ustanove, ki pogosto sodelujejo z drugimi družbenimi akterji in skupnostmi. Nekateri odbori so posebej poudarili, da muzeji niso »nevtralne ustanove«, temveč ustanove z dejansko politično in družbeno vlogo.

Kot zgodovinsko uveljavljene ustanove, nastale v Evropi, so muzeji v različnih delih sveta, kamor so se širile zahodne vrednote, pomembno vplivali na oblikovanje odnosa družb do kulture. V zgodovini muzeologije je pojem »ustanova« dobival različne razlage in spreminjajoče se pomene. Čeprav je bil izraz pogosto uporabljen v normativnih dokumentih in definicijah, so ga nekatere teoretske smeri, ki si prizadevajo za dekonstrukcijo modernega zahodnega muzeja, tudi kritično obravnavale. Po mnenju teh kritikov je pojem povezan s »klasično« oziroma »tradicionalno« obliko muzeja kot kolonialne in elitiistične ustanove, namenjene predvsem ohranjanju materialnih zbirk. Ta interpretacija je povezana s pomembno preobrazbo institucionalizirane oblike muzeja in njegove družbene vloge, ki jo je v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja v veliki meri uveljavila nova muzeologija (glej npr. Desvallées 1992). Razlika temelji na domnevnem kontrastu med tradicionalnimi muzeji, povezanimi z metaforo *templja*, in netradicionalnimi organizacijami, razumljenimi kot odprti *forumi* (Cameron 1971). Od druge polovice 20. stoletja so bili številni inovativni projekti po svetu opredeljeni kot »novi muzeji«, »ekomuzeji« ali pobude, ki jih vodijo skupnosti, ki so izzivale tradicionalno obliko in namen muzeja. Razprave o statusu in delovanju

takšnih muzejev – pogosto celo »muzejev brez zidov« – že več desetletij odpirajo vprašanje, ali te pobude ustrezajo ICOM-ovi definiciji muzeja. Razlog za to je deloma v zgodnjih opredelitvah pojmov, kot je »ekomuzej«, ki je bil sprva opisan kot pojav, ki »izhaja« iz skupnosti in ga zato ni mogoče normativno opredeliti⁷ (De Varine 1978, str. 467). V luči teh razprav nekateri kritiki menijo, da je izraz »ustanova« preveč formalen za opredeljevanje samoniklih organizacij brez pravnega statusa, ali za uporabo v kontekstu države, kjer posebna muzejska zakonodaja ne obstaja.

Čeprav lahko pojem ustanove v sociološkem smislu označuje katero koli uveljavljeno entiteto ali družbeni dogovor, ga ne bi smeli razumeti kot izraz hierarhične vrednosti niti kot oznako, ki se od zgoraj navzdol pripisuje različnim oblikam muzejev, kakršne poznamo danes. Tako kot več drugih ključnih izrazov v definiciji lahko tudi izraz »ustanova« nosi več pomenov ter se lahko nanaša na različne vrste organizacij in njihove procese. Ker so ustanove rezultat človekovega delovanja, se nenehno spreminjajo, lahko pa se zaradi novih procesov institucionalizacije (torej procesov, v katerih družbene prakse postajajo ustaljene in institucionalno urejene) celo povsem preoblikujejo.

Kot kažejo odzivi članov ICOM-a v posvetovanjih, širši koncept skupnostnih muzejev nenehno postavlja pod vprašaj in na novo opredeljuje naše razumevanje uveljavljene identitete muzejskih ustanov. Zato ni mogoče trditi, da muzeji *niso* ustanove v smislu, ki ga poudarjamo tukaj. Številne samonikle pobude, ki jih vodijo skupnosti, so si prizadevale za institucionalizacijo bodisi s pridobitvijo pravnega statusa (z ustanovitvijo formalnih združenj ali sprejetjem lastnih statutov in pravil), bodisi z vzpostavitev organov upravljanja (kot je značilno za večino skupnostnih muzejev), ali pa z iskanjem podpore drugih

7 V izvirniku, v francoščini: *»émanant de la communauté elle-même et dans lequel une normalisation rendrait impossible ce processus«*.

javnih oziroma zasebnih organizacij. Medtem ko si skupnostne pobude prizadevajo za institucionalizacijo, da bi bile družbeno in politično priznane kot »muzeji«, hkrati prispevajo tudi k preoblikovanju »klasične« muzejske ustanove. Tak primer so družbeno angažirani muzeji (angl. *social museums*) v Braziliji, ki jih država zaradi njihove specifičnosti uradno priznava kot muzeje. Kljub temu si še naprej prizadevajo za priznanje kot polnopravne ustanove ter za dostop do enakega statusa in virov, kot jih imajo večje organizacije. Čeprav se lahko njihov namen, vrednote in pravna struktura razlikujejo od drugih muzejev, v praksi običajno delujejo kot muzeji, na primer tako, da na svoj način in v skladu z lokalnimi potrebami raziskujejo, zbirajo, konservirajo, interpretirajo in razstavljajo.

Skratka, muzeje lahko označimo kot »ustanove« ne glede na to, ali so javni ali zasebni, veliki ali majhni, pod okriljem državnih organov ali pa jih vodijo skupnosti, ter ne glede na to, ali delujejo dolgoročno ali začasno. Ta krovni pojem nam omogoča, da muzeje razumemo kot nosilce delovanja: kot subjekte, ki nenehno izvajajo postopke, ki veljajo za sestavni del muzejskega dela.

Sorodni izrazi: združenje, zavod, organizacija.

V korist družbe Neločljiva povezanost muzejev in družbe je bila močno poudarjena in večkrat izpostavljena v celotnem procesu posvetovanj ICOM Define. Ena najočitnejših družbenih razsežnosti tega odnosa je razumevanje muzejev kot »kolektivnih« ustanov, katerih poslanstvo je pritegovati različne družbene skupine ter omogočati široko in enakopravno sodelovanje skupnosti kot del svojih temeljnih dejavnosti. Vendar so muzeji prevzemali družbene vloge že veliko prej, preden sta se v muzejskem sektorju uveljavila pojma aktivnega vključevanja in participacije. Najmanj od sredine 19. stoletja muzeji opravljajo civilno vlogo izobraževanja oziroma »civiliziranja« določenih segmentov družbe, pogosto z namenom ohranjanja obstoječega

družbenega reda. Šele od druge polovice 20. stoletja se muzeji pogosteje dojemajo kot orodja družbene preobrazbe, ki se odzivajo na konkretne družbene potrebe in dejavno prispevajo k njihovemu reševanju. To razumevanje se je po svetu razširilo predvsem po sedemdesetih letih 20. stoletja, odmevajoč razprave okroglo mize v Santiagu de Chile, v katerih so sodelovali predstavniki ICOM-a, latinskoameriški strokovnjaki in intelektualci. Okroglo mizo sta maja 1972 organizirala ICOM in UNESCO z namenom ozaveščati o »pomenu in razvoju muzejev v sodobnem svetu«, ⁸ pri čemer je bil poudarek na državah Latinske Amerike. V sprejeti deklaraciji je bil predstavljen koncept »integralnega« oziroma »integriranega muzeja« (špan. *museo integral* oziroma *museo integrado*), opredeljenega kot »[...] ustanova, ki deluje v korist družbe, katere neodtujljiv del je, in ki ima v svojem bistvu prvine, ki ji omogočajo sodelovanje v procesu ozaveščanja skupnosti, ki jim služi [...]« ⁹ (UNESCO 1973).

Leta 1974, ko je ICOM potrdil novo definicijo muzeja, je zamisel o muzeju kot ustanovi, ki »deluje v korist družbe in njenega razvoja«, sprožila odzive konservativnejših članov, ki so menili, da gre za »neprimerno politizacijo namena muzejev« (Sandahl 2019, str. 5). Čeprav je ta formulacija izživala domnevno nevtralnost definicije (Brulon Soares 2020), je hkrati opozorila na zahteve marginaliziranih skupin in družbenih gibanj po tem, da muzeji dejavno delujejo v službi družbe. Vendar zamisel o družbeni funkciji muzeja tudi tedaj ni bila nova. V evropskem prostoru je bila prisotna že v priporočilih za regionalne in lokalne muzeje ter njihove vloge pri

8 »La importancia y el desarrollo de los museos en el mundo contemporáneo«, v španščini.

9 »[...] una institución al servicio de la sociedad, de la cual es parte inalienable y tiene en su esencia misma los elementos que le permiten participar en la formación de la conciencia de las comunidades a las cuales sirven [...]«, v španščini.

obnovi družb v povojnem obdobju štiridesetih in petdesetih let 20. stoletja. Širjenje novih izobraževalnih teorij ter razvoj muzejev na prostem v Skandinaviji, povezanih z lokalnimi skupnostmi in okoljem, sta pomembno vplivala na teme 5. generalne konference ICOM, ki je leta 1956 potekala v Ženevi. Tam sta bili sprejeti resoluciji o lokalnih muzejih in muzejih na prostem, v katerih je bila poudarjena njihova vrednost za »korist lokalnega prebivalstva« (ICOM 1956, str. 9). Še izrecneje je bil muzej leta 1971 opredeljen kot ustanova, ki deluje v korist družbe, na 9. generalni konferenci ICOM-a. Konferenca, ki je potekala v Parizu, Dijonu in Grenoblu, je bila posvečena temi »Muzej v službi človeka, danes in jutri – izobraževalna in kulturna vloga muzeja«.¹⁰ Po mnenju Andréja Desvalléesa (1992, str. 17) je bil prav ta dogodek, ki mu je sledila okrogla miza v Santiagu de Chile, »mednarodno izhodišče« idej, ki so pozneje postale temeljna načela gibanja nove muzeologije, ponovno potrjena v Deklaraciji iz Québeca leta 1984. Ta načela so navdihnili številni muzejski poskuse po svetu, ki so dediščino uporabljali kot vir družbenega razvoja. Med njimi sta bila na primer Casa del Museo v Mehiki (1972–1980) in Muzej skupnosti Anacostia (Anacostia Neighbourhood Museum) v Združenih državah Amerike (ustanovljen leta 1967).

Prelomnica na poti k širšemu sprejemanju družbene vloge muzejev je nastopila z decentralizacijo muzeoloških razprav in vključevanjem glasov iz koloniziranih držav, kjer so muzeji prevzeli pomembno vlogo pri družbenih preobrazbah. V svojem programskem manifestu iz leta 1971 je Stanislas Adotevi ugotavljal, da so muzeji »teoretično in praktično vezani na določen svet (evropski svet), na določen družbeni razred (izobraženo meščanstvo)« ter »na določeno kulturno

10 »Le musée au service de l'homme, aujourd'hui et demain – le rôle éducatif et culturel du musée«, v francoščini. Za splošen pregled zgodovine konferenc ICOM-a in osrednjih tem, ki so zaznamovale njihovo delo, glej Baghli, Boylan in Herreman (1998).

perspektivo« (Adotevi 1992 [1971], str. 122). Ta izobraženec iz Benina je zaznamoval pomemben preobrat v razumevanju vloge muzejev v postkolonialnem svetu. V podobnem duhu je nekdanji direktor ICOM-a Georges Henri Rivière (1971, str. 2) zapisal: »Da bi muzej kot ustanova v javnem interesu lahko resnično deloval 'v korist   love  stva danes in jutri', mora zavzemati nenehno kritično dr  o do ciljev svojega delovanja.«¹¹

Formulacija »v korist družbe«, ki odraža tovrstne razprave iz sedemdesetih let prejsnjega stoletja in je povezana z zgodnjim valom dekolonizacije muzejev, v večini držav ostaja pomembna   e danes. Ker jo je podprlo veliko sodelujočih v posvetovanju (75 odstotkov), jo povezujejo z demokratizacijo muzejev, ki jih danes vse pogosteje dojemajo kot odprte in dostopne družbene dejavnosti. Prav tako so sodelujoči poudarili zavezanost muzejev različnim skupnostim ter njihovo vključevanje raznolikih občinstev in udeležencev, saj svoje dejavnosti odpirajo ljudem z različnimi ozadji, pripadnikom različnih etničnih skupin, osebam s posebnimi potrebami ter ljudem različnih spolov in spolnih usmerjenosti (glej **Vključujoči**).

To širjenje vključevanja dodatno utrjuje razumevanje muzejev kot dinamičnih prostorov družbenih sprememb. Muzeji, ki jih nekateri opredeljujejo kot »javno storitev«, imajo pomembno vlogo dejavnikov sprememb pri uresničevanju Agende 2030 in ciljev, ki segajo tudi onkraj nje. Kot taki lahko spodbujajo trajnostni razvoj, prispevajo k oblikovanju pravičnejše, odgovornejše in odpornejše sedanjosti in prihodnosti ter k dobrobiti vseh ljudi.

Pri delovanju v korist družbe lahko muzeji prevzemajo različne oblike, prilagojene različnim družbenim okoliščinam in

11 V izvirniku, v francoščini: »Pour que le musée, en tant qu'institution d'int  r  t public, soit v  ritablement 'au service de l'homme aujourd'hui et demain', il doit prendre, face aux finalit  s de son action, une attitude constamment critique.«

potrebam. Ni enotnega modela, po katerem bi muzeji delovali v korist družbe. Po mnenju nekaterih sodelujočih v posvetovanjih se muzeji nenehno razvijajo, na novo opredeljujejo svoje prednostne naloge in prilagajajo svoje temeljne dejavnosti z vključevanjem različnih družbenih skupin, sodelovanjem z drugimi organizacijami ter prizadevanji za spodbujanje družbenih sprememb. To preobrazbo omogočata sodelovanje skupnosti ter delo kritično in družbeno ozaveščenih strokovnjakov. Zato se pojem »v korist družbe« nanaša na širok spekter izkušenj in primerov, od družbeno angažirane muzeologije (angl. *social museology*), ki jo razvijajo marginalizirane skupnosti v Latinski Ameriki, do preoblikovanja temeljnih muzejskih postopkov skozi delo avtohtonih kustosov v južnem Pacifiku ali oblikovanja izobraževalnih programov za krepitev socialne vključenosti v večjih evropskih muzejih.

Čeprav vključitev tega ključnega pojma v ICOM-ovo definicijo ni novost, dodatni izrazi v sedanji definiciji izrecneje poudarjajo, kako naj muzeji to vlogo uresničujejo – dostopno, vključujoče, etično, profesionalno in v sodelovanju s skupnostmi. Poslanstvo muzejev je danes širše, saj si prizadevajo delovati v korist družbe, pri tem pa imajo pomembnejšo vlogo pri spodbujanju »raznoverstnosti« in »trajnostnega razvoja« ter so zavezani dobrobiti skupnosti.

Sorodni izrazi: javna služba, socialna pravičnost, družbena odgovornost, družbena vloga, družbena storitev.

Odprti za javnost »Javni« značaj sodobnega muzeja je izrecno poudarjen v večini dosedanjih definicij muzeja. V *La Grande Encyclopédie* Dreyfusa in Berthelota (1885–1902) je bil muzej sprva opredeljen kot »javna stavba« (fr. *édifice public*). V okviru ICOM-a so prve definicije poudarjale predstavljanje zbirk javnosti (angl. *collections open to the public* oziroma fr. *collections ouvertes au public*, ICOM 1946). Besedna zveza »odprti za javnost« je bila vključena tudi v prenovljeno ICOM-ovo

definicijo muzeja iz leta 1974, skupaj s formulacijo »v korist družbe«. To pomeni, da je muzej odprt za vse, da pripada vsem, da deluje v korist družbe in da do določene mere deluje pod okriljem države. V tem smislu se »javni« značaj muzejev nanaša na njihovo upravljanje, torej na njihove predstavnike in deležnike, pa tudi na njihovo delovanje, ki pogosto poteka v skladu z vladnimi predpisi in ob spoštovanju določenih etičnih načel, kar je pogoj za pridobivanje javnih sredstev (Mairesse 2005); v tem se razlikujejo od »zasebnih«, profitnih subjektov. Medtem ko lahko pridevnik »javen« opisuje javno poslanstvo muzeja – na primer njegovo delovanje v korist družbe –, se samostalni »javnost« nanaša na vse uporabnike oziroma občinstva muzeja. Zajema vse dele družbe in vse ljudi, s katerimi muzeji sodelujejo, vključno z zaposlenimi, partnerji in skupnostmi.

Po francoski revoluciji leta 1789 se je v Evropi uveljavila zamisel o muzeju kot ustanovi, ki pripada ljudstvu, kar potrjujejo nekateri zgodnji primeri, kot je Muséum Central des Arts (današnji Louvre). Že pred tem pa so prvi javni muzeji nastajali iz zasebnih kabinetov čudes premožnih zbirateljev. Tako je bil leta 1753 z aktom parlamenta ustanovljen Britanski muzej (British Museum), s katerim so zasebne zbirke sira Hansa Sloana razglasili za *javne*. Drug zgodnji primer je galerija Uffizi v Firencah, v kateri je bila shranjena zbirka družine Medici. Tam so si lahko zbirke že leta 1582 ogledali obiskovalci, ki so zaprosili za dovoljenje za njihovo preučevanje, leta 1765 pa je bil muzej uradno odprt za javnost. Pozneje, v 18. in 19. stoletju, so se z utrjevanjem nacionalnih držav po Evropi začeli množično ustanavljati narodni muzeji, ki so širili idejo »nacionalne dediščine« in si pripisovali »civilizacijsko« vlogo. Načelo muzeja, odprtega za vse, je bilo tudi eno od vodil pri ustanovitvi muzeja South Kensington (South Kensington Museum) v Londonu leta 1857. Muzej Viktorije in Alberta (oz. Victoria & Albert Museum, kot se imenuje zdaj), ki ga je uradno odprla kraljica Viktorija in zasnoval britanski javni uslužbenec Henry

Cole, je bil prvi muzej v Veliki Britaniji, odprt tudi za delavski razred. Nastal je po *Veliki razstavi* leta 1851, katere razglašeni cilj je bil odpraviti »vse družbene razlike« in utrditi idejo nacionalne identitete (Auerbach 1999).

Čeprav muzeji, ki služijo nacionalističnim ciljem, delujejo še danes, smo v 21. stoletju priča širjenju javne vloge muzejev, ki prevzemajo nove družbene odgovornosti in večjo odgovornost za svoje delovanje. K temu sta prispevala večja udeležba civilne družbe v muzejskih procesih in delovanju ter dejavnejše vključevanje skupnosti in družbenih gibanj. Posledično se je, kot kažejo tudi odgovori v posvetovanjih, izkazalo, da besedna zveza »odprti za javnost«, čeprav je bila za sodelujoče še posebej pomembna, ne zadošča več za opis sodobnega razumevanja družbene vloge muzeja in njegovega delovanja v korist javnosti. Po mnenju članov ICOM-a muzeji ne smejo biti zgolj odprti za javnost, temveč morajo biti tudi »dostopni« in »vključujoči«. Vključitev teh izrazov v sedanjo definicijo kaže na večjo zavezanost muzejskega sektorja »demokratizaciji«, »enakosti« in »socialni pravičnosti« – pojmom, ki so se prav tako pojavljali v naši raziskavi (glej **Dostopni** in **Vključujoči**). Iz odgovorov je razvidna skupna vizija muzeja kot varnega prostora za vse skupnosti, ki sprejema različna stališča ter omogoča širjenje znanja in medkulturni dialog. Pomemben izraz je bil tudi »zastopanost«, ki opozarja na potrebo po razširitvi uveljavljenih okvirov znanja in vidnosti. Z večplastnim raziskovanjem in interpretacijo lahko muzeji na primer razkrivajo skrite zgodovine ter posredujejo raznolike pripovedi, s čimer odgovarjajo na interes javnosti za premišljevanje in kritično mišljenje (glej **Raziskovati**, **Interpretirati** in **Premišljevanje**).

Posvetovanja so jasno pokazala, da je pojem »odprti za javnost« prožen. Po nekaterih interpretacijah se »javni« značaj muzejev prepleta s pojmom »stalne« ustanove – ustanove, ki ostaja dostopna ljudem, v korist katerih deluje. V tem smislu je za dolgoročen obstoj muzeja in njegovo nadaljnjo družbeno

relevantnost bistvena gradnja skupnosti uporabnikov z dejavnostmi vključevanja javnosti, delovanjem v korist družbe in celostnim sodelovanjem. Po mnenju nekaterih sodelujočih bi moralo biti javnosti dostopno delovanje muzejev kot celote – ne le njihove razstave, arhivi in zbirke. Danes muzeji obiskovalcem vse pogostejše omogočajo vpogled v zakulisje svojega dela (na primer z ogledi depojev ali konservatorskih laboratorijev) oziroma jih vključujejo v različne ravni svojega delovanja s projekti sokuratorstva ali sodelovanjem s skupnostmi (glej **Sodelovanje** in **Skupnosti**). Drugi sodelujoči so poudarili razumevanje, da muzeji snovno in nesnovno dediščino hranijo v skrbništvu za javnost, pri čemer dajejo prednost njeni javni rabi z dejavnostmi konserviranja, izobraževanja in širjenja znanja. V skladu s temi pogledi so muzeji odgovorne ustanove, katerih vse dejavnosti – vključno z raziskovanjem, dokumentiranjem, konserviranjem in interpretiranjem – ostajajo odprte in pregledne, temeljijo na etičnih načelih ter so občutljive za kulturne razlike in raznovrstne skupnosti, v korist katerih delujejo. Navsezadnje javni značaj muzeja ni le vprašanje dostopnosti, temveč tudi spodbujanja zaupanja, vključujočnosti in skupnega skrbništva nad dediščino.

Sorodni izrazi: občinstvo, odprti za družbo, javnost, javna služba, družbena storitev.

Dostopni Kot je v odzivu na našo raziskavo poudarila Mednarodna koalicija krajev vesti (International Coalition of Sites of Conscience), muzeje dojemamo kot prostore, ki zagotavljajo fizično, čustveno in intelektualno dostopnost. Bistvo dostopnosti je zavezanost temu, da so muzejske zbirke, programi in komunikacija na voljo vsakomur, ki jih želi doživeti, ter omogočajo dialog z njim – tako danes kot v prihodnosti. Muzejske zbirke ne pripadajo izbrani skupini ljudi, temveč celotnemu človeštvu. Kot del delovanja »v korist družbe« je muzej odgovoren za to, da zagotavlja enako dostopnost dediščine, ki jo hrani, vsem,

ne glede na njihov socialno-ekonomski položaj, telesne ali duševne sposobnosti, starost, veroizpoved, spol, rasno pripadnost ali katero koli drugo razlikovalno okoliščino. To od muzejev seveda zahteva vrsto konkretnih ukrepov, med drugim izboljšanje infrastrukture (na primer z namestitvijo klančin in dvigal), prilagajanje interpretativnih gradiv (denimo napisi v Braillovi pisavi ter besedila na razstavah, prilagojena različnim starostnim skupinam in stopnjam izobrazbe), zagotavljanje ustrezne opreme (od izposoje invalidskih vozičkov do zvočnih vodnikov za slepe in slabovidne), ustrezno usposobljeno osebje za podporo muzejskim dejavnostim, tesno sodelovanje z raznovrstnimi skupnostmi za boljše razumevanje in izpolnjevanje njihovih potreb ter omogočanje brezplačnih ali cenovno dostopnih priložnosti za obisk oziroma sodelovanje v muzejskih dejavnostih.

V zadnjih desetletjih sta se pojma »dostop« in »dostopnost« postopoma razširila ter oddaljila od razlag, ki temeljijo na »medicinskem modelu invalidnosti«, in se usmerila k pojmovanju »socialne invalidnosti«. V sodobnejših razlagah ta pojma opozarjata na ovire, povezane z zdravstvom, izobraževanjem, komuniciranjem, prometom in delovnimi razmerji, pa tudi na ovire, ki jih ustvarjajo okolje in različne oblike družbene diskriminacije (Sassaki 2019). S tega vidika si dostopen muzej prizadeva odpraviti ovire, ki ljudem preprečujejo dostop do njihove zgodovine, dediščine in kulture, kar po mnenju nekaterih sodelujočih predstavlja temeljno človekovo pravico. Tako je ena osrednjih vlog muzejev vključevanje in opolnomočenje raznovrstnih skupnosti, v korist katerih delujejo, namesto osredotočanja na strokovnjake in elitne skupine z ustreznim »kulturnim kapitalom«, ki so v preteklosti predstavljale njihovo glavno občinstvo (Lawley 1992, str. 38).

Skozi 20. stoletje se je pojem dostopnosti nanašal predvsem na zagotavljanje dostopa obiskovalcem z invalidnostjo in drugim izključenim skupinam, ki so bile pogosto obravnavane kot »ciljne skupnosti«. Sčasoma pa se je njegov pomen razširil in danes

vključuje tudi posvetovanje s temi skupnostmi ter njihovo sodelovanje pri procesih odločanja in njim namenjenih projektih, v skladu z načelom »nič o nas brez nas« (glej **Vključujoči**).

V 21. stoletju, zlasti po pandemiji covida-19, dostopnost pomeni tudi virtualni dostop do informacij, ki jih muzeji lahko delijo z javnostjo, na primer do svojih zbirk ter digitalne dokumentacije razstav, raziskav, interpretacij in programov. Fizična oddaljenost od muzeja ne bi smela preprečevati dostopa zainteresiranim uporabnikom. Poleg tega lahko muzeji ustvarjajo digitalne repozitorije znanstvenih informacij in nesnovne dediščine ter v sodelovanju z uporabniki širijo svoje zbirke in z inovativnimi tehnološkimi pristopi spodbujajo širjenje znanja.

Dostopnost pomeni tudi, da se od muzejev pričakuje ustvarjalnost pri iskanju načinov, kako pritegniti in opolnomočiti občinstvo ter mu omogočiti dostop do vseh vidikov muzejskega dela in njihovo razumevanje. Vse pogosteje muzeji v razstavne prostore vključujejo konservatorsko-restavratorske projekte, pripravljajo pogovore s kustosi in obiskovalcem omogočajo ogled depojev po posebej urejenih poteh. Takšne prakse, s katerimi muzeji javnosti predstavljajo svoje »notranje« delovanje, so prav tako del prizadevanj, da dediščino približajo javnosti ter jo naredijo dostopno vsem, ki jo želijo spoznati, se iz nje učiti in jo ohranjati.

Pri zagotavljanju dostopnosti imajo ključno vlogo muzejske pedagoške službe. S posredovanjem in omogočanjem širjenja znanja, ki poteka v muzejih, muzejski pedagogi skrbijo tudi za to, da je to znanje dosegljivo čim širšim in čim bolj raznolikim skupnostim. Vloga muzejskega pedagoga je bistvena – od sodelovanja s kustosi do priprave razstavnih in kataloških besedil, ki so ustrezni tako za strokovnjake kot za odrasle in mlade. Njihovo delo je ključno pri oblikovanju inovativnih programov, ki obiskovalcem vseh starosti omogočajo boljše razumevanje in vrednotenje dediščine, vključno z dojenčki,

osebami z oviranostmi in nevrodivergentnimi osebami ter tistimi, ki so izključeni zaradi svojega družbenega sloja, etnične pripadnosti, spola, spolne usmerjenosti ali kulturnega ozadja. Današnji muzeji, praviloma prek svojih pedagoških služb, ponujajo raznovrstne izkušnje, ki presegajo tradicionalne oblike širjenja znanja, in povečujejo dostopnost dediščine, ki jo ohranjajo (glej **Raznovrstne izkušnje**). Te izkušnje so lahko intelektualne, pa tudi čutne, duhovne in/ali zabavne, ena temeljnih vrednot dostopnosti pa je prav prizadevanje muzejev, da takšne izkušnje omogočijo čim širšim in raznovrstnejšim skupnostim. Z bogatejšim naborom doživetij muzeji pritegujejo obiskovalce, ki jih obiskujejo iz različnih razlogov, ter s tem širijo dostop do dediščine.

Z dostopnim in vključujočim delovanjem ter zavezanostjo raznovrstnosti in opolnomočenju skupnosti muzeji zagotavljajo svojo relevantnost za družbo in s tem tudi svojo dolgoročno vzdržnost. Muzeji, ki so zavezani tem vrednotam, si morajo prizadevati, da se vsi obiskovalci pri njih počutijo dobrodošle, spoštovane in cenjene. Kadar se skupnosti, ki obiskujejo muzeje, počutijo sproščeno, samozavestno in dostojanstveno obravnavane, se bodo verjetneje vračale, s čimer se krepi občutek pripadnosti muzejskemu okolju in zavezanost njegovemu poslanstvu. Če pa se muzeji ne prilagajajo spreminjajočim se potrebam raznovrstnih občinstev, tvegajo, da bodo dojeti kot nerelevantne, izključujoče ali odmaknjene ustanove, namenjene le izbranim posameznikom in ne vsem članom družbe.

Sorodni izrazi: dosegljiv, demokratičen, dostojanstvo, enak dostop, pravičen, pravičnost, človekove pravice.

Vključujoči Čeprav je bil izraz »vključujoči« v definicijo muzeja vključen šele leta 2022, je že več let v središču razprav znotraj ICOM-a in postaja vse pomembnejši za muzejske strokovnjake in ustanove. V procesu skupnega oblikovanja definicije se je z 78-odstotno podporo uvrstil med najvišje ocenjene

izraze. Ob številnih različnih razumevanjih ga lahko interpretiramo kot *vrednoto*, ki usmerja muzejsko prakso, in hkrati kot *označevalec*, ki muzej označuje kot vključujočo ustanovo. V splošnem pomenu je vključujoč muzej odprt in gostoljuben do vseh, pripravljen sodelovati z raznolikimi občinstvi ter delovati v korist družbe na številne načine, zlasti z upoštevanjem posebnosti posameznih družbenih skupin, njihovih potreb in različnih pogledov. Zato je ta izraz tesno povezan tudi z »dostopnostjo« in »raznoverstnostjo«, pogosto pa tudi s formulacijo »v sodelovanju s skupnostmi«. V ožjem pomenu biti vključujoč pomeni biti proaktivna ustanova, ki se dejavno bori proti socialni izključenosti in predsodkom v vseh njihovih oblikah. To lahko dosega na primer z razvojem občinstev, izobraževalnimi programi in razstavami ali s krepitvijo medsebojnega razumevanja med različnimi družbenimi skupinami. V zadnjih desetletjih zato vse več muzejev tesno sodeluje z marginaliziranimi in ranljivimi skupinami, kot so osebe v zaporih, brezdomci, žrtve nasilja ali migranti.

Vključujočnost pomeni tudi zaposlovanje strokovnjakov z različnimi ozadji in identitetami, kar se nazadnje odraža tudi v upravljanju muzejev in njihovi praksi. Biti vključujoč muzej v tem smislu pomeni izvajanje strukturnih sprememb, ki zajemajo vse muzejske dejavnosti, politike in strokovne sodelavce. Vključujočnost tako ni omejena le na posamezne projekte ali programe za doseganje različnih skupin javnosti, temveč usmerja vsakodnevno delovanje muzejev. Predstavlja enega temeljnih vidikov muzejske etike ter izraža večjo ozaveščenost o družbeni vlogi muzeja in vplivu, ki ga lahko ima na družbo.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je pojem začel pojavljati v evropskih politikah in se uveljavil tudi v muzejskem sektorju, se je izraz »socialna vključenost« uporabljal kot odgovor na »socialno izključenost«, pri čemer so bili muzeji razumljeni kot dejavniki družbenih sprememb. Od takrat vse več raziskav na področju muzeologije zagovarja temeljit

premislek o družbeni vlogi muzejev, njihovem namenu in ciljih, s čimer se na novo opredeljuje njihov odnos do družbe (Sandell 2003). V večini primerov, kjer se načela socialne vključenosti uresničujejo v muzejski praksi po svetu, je mogoče opaziti večjo vlogo muzejskih pedagoških služb oziroma oddelkov za razvoj občinstev in sodelovanje s skupnostmi. Vendar odzivi, zbrani v okviru ICOM Define, kažejo, da vključujoč muzej, muzej kot »nediskriminatoren prostor«, namenjen kritičnemu dialogu in spodbujanju raznovrstnosti, vključujočnost uresničuje na vseh področjih delovanja. Z vidika upravljanja muzejev vključujočnost pomeni tudi delitev pristojnosti in odločanja s skupnostmi v procesih zbiranja, konserviranja, dokumentiranja, interpretiranja in razstavljanja. Poleg tega lahko muzeji s predstavljanjem raznolikih zgodb prek svojih zbirk in razstav postanejo bolj vključujoči za ljudi različnih veroizpovedi, kulturnih okolij, rasnih in etničnih pripadnosti, spolov, spolnih usmerjenosti in starosti. Tudi na področju zbiranja muzeji postajajo bolj vključujoči, kadar skupaj z različnimi skupinami na novo opredeljujejo merila za pridobivanje gradiva ali zbirke dopolnjujejo in nadgrajujejo¹² v partnerstvu s temi skupnostmi. Pri delu z javnostmi se vključujočnost kaže predvsem v raznovrstnosti muzejskih občinstev in ne zgolj v številu obiskovalcev. Vse to je mogoče uresničevati s politikami, ki dajejo prednost pravičnosti, raznovrstnosti in vključujočnosti, kar se nato odraža pri zaposlovanju, upravljanju ter sodelovanju z marginaliziranimi in v preteklosti izključenimi skupinami.

Muzeji so gostoljubni in varni prostori za vse. Kljub temu so nekateri sodelujoči v raziskavi ICOM-a izrazili pomisleke glede ideje, da bi morali biti muzeji vključujoči do vseh ljudi v vseh družbah. ICOM kot globalna organizacija priznava, da je lahko uporaba izrazov »vključujoč« ali »raznovrsten« v nekaterih

12 Spreminjanje zbirke z uvajanjem novih meril in usmerjanjem pozornosti na področja, ki prej niso bila v ospredju. Kadar se izraz uporablja, običajno vključuje tudi kritično razsežnost reparacije.

državah omejena z nacionalno zakonodajo, kjer so določene skupnosti kriminalizirane zaradi spola, spolne usmerjenosti, veroizpovedi, etnične pripadnosti ali narodnosti. Kljub temu vključitev tega izraza v definicijo muzeja znova potrjuje zavezanost muzejev človekovim pravicam in socialni pravičnosti – načeloma, ki usmerjata etično in vključujoče delovanje muzejev po vsem svetu ne glede na lokalne razlike ter prispevata k odpravljanju izključevalnih pogledov in prepričanj.

Ker je potreba po večji vključujočnosti, dostopnosti in raznovrstnosti vse bolj prepoznana kot nujna, so bili v sodelovanju s številnimi relevantnimi partnerji in samoniklimi organizacijami razviti številni muzejski projekti, ki pogosto vplivajo tudi na uveljavljene muzejske ustanove. Tako je na primer leta 2023 Muzej transologije (Museum of Transology) v Brightonu v Združenem kraljestvu v sodelovanju z Raziskovalnim centrom za muzeje in galerije (Research Centre for Museums and Galleries – RCMG) Univerze v Leicesteru objavil publikacijo *Trans-Inclusive Culture: Guidance on Advancing Trans Inclusion for Museums, Galleries, Archives and Heritage Organisations*. Priročnik strokovnjakom ponuja etični okvir za podporo kulturnim organizacijam pri spodbujanju vključevanja transspolnih oseb. Ta primer kaže, kako lahko muzeji krepijo svojo družbeno relevantnost z ozaveščanjem javnosti, spodbujanjem medsebojnega razumevanja in odpravljanjem predsodkov. Drug primer je Museu Vivo do São Bento v brazilskem Riu de Janeiru, ki se opredeljuje kot »živi muzej« in ekomuzej. S številnimi dejavnostmi in razstavami opozarja na položaj marginaliziranih populacij, katerih življenjske izkušnje zaznamuje zgodovina kolonializma in suženjstva v predmestnem območju Baixada Fluminense. Muzej opozarja na socialno izključenost in neenak dostop do kulturnega življenja, s katerima se sooča večina tamkajšnjih skupnosti. Muzej je sprejel protirasistično usmeritev in poslanstvo ter si prizadeva v ospredje postaviti zgodbe obrobni območij in njihovih prebivalcev – zgodbe, ki

jih večina nacionalnih ustanov pogosto spregleda ali zamolči. S širjenjem nabora prevladujočih pripovedi, ki jih posredujejo muzeji, Museu Vivo v muzejski sektor vključuje nove glasove s participativnimi pristopi, soustvarjanjem in kritičnim premišljevanjem o preteklosti.

Pomen izrazov »vključujočnost« oziroma »stopnja vključujočnosti« (angl. *inclusivity* oziroma *inclusiveness*), ki sta se pojavljala v naši raziskavi, se včasih prekriva s pojmom »dostopnosti« (glej **Dostopni**). V določenem smislu se vključujočnost uporablja kot širši izraz za dostopnost. Medtem ko se dostopnost nanaša na zagotavljanje »pravičnega dostopa« do muzejskih prostorov in dejavnosti za vsakogar, vključujočnost pomeni tudi aktivno vključevanje ljudi, ki so bili v preteklosti iz njih izključeni, ter odpravljanje strukturnih in sistemskih ovir, ki takšno izključenost povzročajo. Z drugimi besedami, vključujočnost pomeni soočanje z dediščino institucionalizirane izključenosti v muzejih »z obravnavanjem vprašanj zastopanosti, participacije in dostopa« (Sandell 1998, str. 410). Po številnih interpretacijah teh izrazov je dostopnost sicer bistvena sestavina vključujočnosti, vendar vključujoč muzej ni le dostopen in odprt za javnost, temveč dejavno prispeva tudi k oblikovanju bolj vključujoče družbe, spodbuja raznovrstnost in si prizadeva za socialno pravičnost ter deluje kot varen prostor za vse, pri čemer spodbuja dobrobit in skrb za skupnosti. Muzejski strokovnjaki v skladu z etiko vključujočega muzeja (glej **Etično**) prispevajo k odpravljanju krivic iz preteklosti, omogočajo dialog ter podpirajo samopredstavljanje marginaliziranih skupin.

Sorodni izrazi: dostopen, pravičen, vabljen, socialna vključenost, socialna pravičnost, gostoljuben.

II. Muzejske dejavnosti: kaj muzej počne

Temeljne funkcije oziroma dejavnosti, ki jih izvajajo muzeji, predstavljajo pomemben del vsake operativne definicije muzeja. V primeru strokovnih združenj ta nabor dejavnosti služi standardizaciji vrste reguliranih postopkov, ki veljajo za temeljne ali celo nepogrešljive sestavine muzejskega dela, hkrati pa predstavljajo eno od izhodišč za strokovno usposabljanje. V sedanji definiciji muzeja so med operativnimi dejavnostmi navedene naslednje: »raziskovati«, »zbirati«, »konservirati«, »interpretirati«, »razstavljati« in »komunicirati«. Njihova vključitev temelji na kvantitativnih podatkih o temeljnih dejavnostih, ki jih izvajajo muzeji, ter pomenih, pomenskih odtenkih in razlikah med posameznimi izrazi, kot izhajajo iz opisov v besedilnem gradivu. Ti postopki nenehno ponazarjajo temeljne funkcije muzejev, kot jih opredeljuje strokovna literatura, ki od konca 20. stoletja pomembno oblikuje muzejsko prakso.

Navedeni izrazi na primer tesno odražajo model PRC (*preservation, research and communication* – ohranjanje, raziskovanje in komuniciranje), ki ga je v osemdesetih letih 20. stoletja razvil Peter van Mensch in na katerega se sklicuje večina muzeoloških priročnikov in slovarjev. Po tem splošno uveljavljenem modelu lahko temeljne funkcije muzejev opredelimo kot ohranjanje (vključno z upravljanjem zbirk in dokumentiranjem), raziskovanje (ki zajema različna področja znanja) in komuniciranje (ki obsega razstave, izobraževanje in odnose z javnostmi) (van Mensch 1985; 1992). Da je ta struktura še danes pomembna za muzejske strokovnjake, potrjujejo rezultati začetnih krogov naših posvetovanj, v katerih je bil izraz »raziskovanje« ocenjen najvišje, sledila pa sta mu »konserviranje« oziroma »ohranjanje«. Kot bistvene so bile v definiciji prepoznane tudi nekatere nove funkcije, med njimi »zbirati« (namesto »pridobivati«)

in »interpretirati«, kar kaže, da funkcije muzejev presegajo zgolj posredovanje dediščine.

V nadaljevanju so posamezne dejavnosti predstavljene *kot glagoli*, ki označujejo posamezne muzejske prakse in nabor nenehnih postopkov, ki jih muzeji izvajajo v okviru svojega vsakodnevnega delovanja. Zavedamo se, da se te dejavnosti lahko razlikujejo glede na posamezno okolje ali ustanovo, zato so v nadaljevanju obravnavane tudi njihove različne pojavne oblike in razširitve v sodobni muzejski praksi.

Raziskovati Nekoč so muzeji veljali za kraje, ki ponujajo dokončne odgovore na vprašanja s posameznih področij. Danes jih vse bolj dojemamo kot ustanove, ki svojim občinstvom pomagajo raziskovati nove ideje ter zastavljati pomembna in aktualna vprašanja. Raziskovanje, ki zajema širok spekter postopkov in metod, je postalo ena najpomembnejših operativnih funkcij sodobnih muzejev. Ker predstavlja temelj vseh drugih muzejskih dejavnosti, spodbuja kritično mišljenje ter ustanovam omogoča vzpostavljanje in negovanje zaupanja vrednih odnosov z družbo. To je še posebej pomembno danes, v času dezinformacij, napačnih informacij in interneta kot glavnega vira »raziskovanja«, pri čemer lahko algoritmi ali iskanje, ki zgolj potrjuje že obstoječa prepričanja, navidezno utrjujejo in legitimirajo skoraj vsako zamisel. Muzeji zato ostajajo pomembna središča ustvarjanja in posredovanja znanja, ki temeljita na raziskovanju in preverjanju dejstev. Rezultati tega raziskovanja so nato družbi na voljo prek različnih sredstev in načinov posredovanja.

V znanstvenem pomenu je raziskovanje intelektualno preučevanje znanja na določenem področju, ki poteka po jasno opredeljenih in objektivnih metodah. Tradicionalno je bilo muzejsko raziskovanje povezano z znanstvenim preučevanjem zbirk in ustvarjanjem avtoritativnega znanja, ki je v veliki meri temeljilo na specializiranem strokovnem znanju. Danes pa je predstava o zahodni racionalnosti kot edini poti do znanja

vse bolj postavljena pod vprašaj zaradi procesov dekolonizacije sistemov mišljenja, v okviru katerih k interpretaciji dediščine prispevajo tudi druge oblike znanja, vključno z znanjem avtohtonih skupnosti. Bolj vključujoč pristop k znanju in razumevanju je muzejem omogočil razširitev načinov ustvarjanja zanesljivih znanstvenih spoznanj. Danes muzejsko raziskovanje praviloma vključuje sodelovanje z raznovrstnimi strokovnjaki z različnih področij, sodelovanje s pripadniki izvornih skupnosti ter vključevanje občinstev, zato zahteva uporabo raznolikih metodoloških pristopov k širjenju in soustvarjanju znanja (glej **Širjenje znanja**).

Izraz »raziskovanje« je v prenovah definicije muzeja, ki jih je ICOM sprejel od leta 1974, pridobival vse pomembnejšo vlogo, pri čemer sta se skozi čas nekoliko spreminjala njegovo mesto v definiciji in tudi njegov pomenski poudarek. Leta 1974 je ICOM »raziskovanje« prvič obravnaval kot primarno dejavnost in gonilno silo delovanja muzejev (v izvirni francoski različici: *«le musée est une institution permanente [...] qui fait des recherches concernant les témoins matériels de l'homme et de son environnement [...]»*; dobesedni prevod v slovenščino se glasi: »muzej je stalna ustanova [...], ki raziskuje materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju [...]). V definiciji iz leta 2007 je bil izraz vključen med ključne muzejske dejavnosti (muzej »pridobiva, hrani, raziskuje, posreduje informacije in razstavlja«). Poleg tega je bil po kritiki Andréja Desvalléesa (2010, str. 57) izraz »raziskovanje« (fr. *la recherche*) v francoskem besedilu definicije po letu 2007 nadomeščen z izrazom »preučevati« (fr. *étudier*).

V sedanjí definiciji je »raziskovanje« razumljeno kot ena temeljnih muzejskih dejavnosti – hrbtenica vseh drugih muzejskih funkcij. To potrjujejo rezultati posvetovanj o ključnih izrazih (76 odstotkov odgovorov v drugem krogu posvetovanj in 93 odstotkov v tretjem) in tudi njegova neločljiva povezanost z drugimi muzejskimi funkcijami, saj raziskovanje poteka pred vsemi drugimi dejavnostmi muzeja in jih vsebinsko usmerja.

Sodelujoči so muzejsko raziskovanje opisovali kot dejavnost, ki je tesno povezana z muzejskimi zbirkami in strokovnimi področji, ki se ukvarjajo z njihovo interpretacijo, na primer pri poglobljenem raziskovanju porekla predmetov, ki jih muzeji nameravajo pridobiti, ali predmetov, ki so že del njihovih zbirk. Raziskovanje so opredelili kot dejavnost, ki temelji na dokazih in je namenjena širjenju znanja ter poglobljanju razumevanja snovne in nesnovne dediščine. Na ta način omogoča, da muzejske zbirke prispevajo nova spoznanja, hkrati pa krepi zaupanje družbe v muzeje.¹³

V širšem pomenu so nekateri menili, da raziskovanje ne zajema le preučevanja zbirk, temveč tudi raziskovanje muzeja samega, njegovih občinstev in njegove vloge. Tako pridobljena spoznanja muzeji uporabljajo kot sredstvo za lastni razvoj in za umeščanje svojega delovanja v širši kontekst, kar jim omogoča pripovedovanje raznovrstnih in relevantnih zgodb ter raziskovanje drugih načinov ustvarjanja znanja. Poleg tega je bilo raziskovanje kot temelj vseh drugih muzejskih dejavnosti v številnih odgovorih prepoznano kot podlaga za kritično razmišljanje in premišljevanje, kar dodatno potrjuje njegovo osrednjo vlogo pri oblikovanju muzejske prakse.

Ena temeljnih značilnosti muzejskega raziskovanja je njegova interdisciplinarna metodologija (Rússio 1983, str. 121). Muzeji so znani kot prostori, kjer se prepletajo različne oblike znanja, raziskovanje pa omogoča preseganje tradicionalnih akademskih okvirov in ponuja nove interpretacije dediščine. Iz odgovorov je razvidno, da muzeji delujejo kot raziskovalni laboratoriji, v katerih so občinstvo in raznovrstne skupnosti povabljeni k »nenehnemu eksperimentiranju« (špan. *experimentación*

13 Nedavni raziskavi v Združenih državah Amerike (Wilkening 2021) in Nemčiji (Grotz in Rahemipour 2024) sta pokazali, da muzeji v teh državah sodijo med ustanove, ki jim javnost najbolj zaupa. Raziskavi kažeta, da javnost muzeje dojema kot zanesljive vire točnih informacij.

constante), pri čemer postajajo prostori srečevanja različnih načinov mišljenja, ki jih omogočajo sodelovanje ter horizontalni in dialoški pristopi. Muzejsko raziskovanje ima zato posebno družbeno poslanstvo in pomembno vlogo pri spodbujanju medkulturnega razumevanja ter demokratizacije znanja. To je skladno z zavezanostjo muzejev dostopnosti in vključujočnosti ter ohranjanju ogroženih oblik znanja po svetu. Dober primer takšnega pristopa je Muzej portugalskega jezika (Museu da Língua Portuguesa) v brazilskem São Paulu, ki je razvil raziskovalni in izobraževalni program za ohranjanje avtohtonih jezikov v državi. Pobuda ne ustvarja le novih načinov vrednotenja te ogrožene jezikovne dediščine, temveč v pripravo novih razstav dejavno vključuje tudi avtohtone raziskovalce in pedagoge. Drug primer je muzej District Six (District Six Museum) v Južni Afriki, ki ohranja bogato kulturno zgodovino istoimenskega predela Cape Towna, katerega prebivalci so bili med apartheidom prisilno preseljeni. Muzej v tesnem sodelovanju z razseljenimi prebivalci obnavlja kolektivni spomin z zbiranjem ustnih pričevanj, fotografij, osebnih predmetov in arhivskega gradiva ter tako deluje kot prostor zagovorništva, izobraževanja in sprave.

Raznolikost raziskovalnih praks in metod je danes ena ključnih nalog muzejev, ki je tesno povezana z vsemi drugimi funkcijami, nameni in značilnostmi, opredeljenimi v definiciji. Raziskovanje lahko predstavlja temelj za večjo vključenost ter omogoča dejavnejše sodelovanje skupnosti, zaradi česar se raznovrstna občinstva v muzeju lažje prepoznajo in začutijo, da jih ustanova vidi in priznava kot enakovreden del družbe, v korist katere deluje. Če muzej predstavlja dediščino, zgodovino, znanje, spomin in poglede tistih, ki so bili v preteklosti marginalizirani ali potisnjeni v nevidnost, se njegova družbena osnova širi, s tem pa se krepijo zaupanje, spoštovanje ter trajna zavezanost občinstev muzeju in muzeja občinstvom.

Nekateri pa se sprašujejo, ali je raziskovanje mogoče razumeti kot univerzalno funkcijo, ki jo lahko opravljajo vsi muzeji, zlasti če ga obravnavamo v akademskem, »znanstvenem« ali specializiranem pomenu. Manjše ustanove se pogosto soočajo z omejenimi kadrovskimi in finančnimi viri, zaradi česar je izvajanje raziskovanja v tradicionalnem pomenu oteženo. Čeprav sedanja definicija raziskovanje opredeljuje kot temeljno muzejsko dejavnost, so lahko manjši muzeji ali muzeji, ki delujejo izključno ob pomoči prostovoljcev, prepričani, da je že njihova zavezanost ohranjanju in ustvarjanju znanja ter oblikovanju novih interpretacij dediščine bistven del raziskovalnega dela. V širšem in bolj vključujočem pomenu ima raziskovanje številne oblike. O njem lahko govorimo, kadar muzej za strokovno presojo zaprosi svoj strokovni svet, kadar k sodelovanju pri posameznem projektu ali odločanju o pridobivanju oziroma izločanju predmetov iz zbirk povabi akademske strokovnjake ali druge člane družbe, pa tudi takrat, ko se posvetuje s skupnostmi – na primer, ko mlajše generacije pridobivajo znanje v pogovorih s starejšimi. Za raziskovalno dejavnost lahko štejemo tudi projekte ustne zgodovine, organizacijo odprtih forumov za izmenjavo mnenj v skupnosti o določeni temi ali celo zборе v skupnostnih muzejih, saj vse te dejavnosti omogočajo širjenje in dokumentiranje znanja. Poleg tega lahko raziskovanje vključuje tudi občinstvo, na primer v raziskavah med obiskovalci ali pobudah za sodelovanje z javnostjo.

Ne glede na to, ali temelji na »znanstvenih« metodah ali na širjenju znanja v sodelovanju s skupnostmi in občinstvom, raziskovanje usmerja ključne muzejske funkcije ter predstavlja nepogrešljivo dejavnost za sprejemanje odločitev in dobro muzejsko prakso v ustanovah vseh velikosti in vrst.

Sorodni izrazi: avtentičnost, dokumentirati, poizvedovati, preiskovati, širjenje znanja, preučevati, zaupanje.

Zbirati Čeprav se izraz »zbirka« pogosto uporablja za opisovanje enega ključnih elementov muzeja, je dejanje zbiranja oziroma glagol »zbirati« redkeje opredeljen kot ena temeljnih muzejskih dejavnosti. V sedanji definiciji glagol izraža bolj dinamično in preobrazbeno razumevanje delovanja muzeja ter njegovega odnosa do dediščine in skupnosti. S tem se definicija odmika od razumevanja muzeja, ki temelji predvsem na lastništvu snovnih zbirk, kakršno je nakazoval glagol »pridobivati« v prejšnji definiciji. Medtem ko ima izraz »pridobivanje« v večini kontekstov pravni pomen in pomeni, da so zbirke nujno v lasti muzeja, izraz »zbiranje« ustrezneje odraža sodobno muzejsko prakso, ki ne vključuje vedno lastništva. Zbiranje določajo strateški cilji muzeja in njegova politika zbiranja, ki se lahko skozi čas spreminjajo. Muzeji so zato zavezani zbiranju snovne in nesnovne dediščine, zbirke pa se razumejo kot »živi organizmi«, ki se nenehno spreminjajo.

Prve muzejske definicije z začetka 20. stoletja so razlikovale med javnimi ustanovami in zasebnimi zbirkami. Prvi izraz je praviloma označeval skupke predmetov, razstavljene za javnost, drugi pa zasebno zbirateljsko dejavnost (glej npr. Pomian 1990). V prvi ICOM-ovi definiciji iz leta 1946 so bili muzeji opredeljeni kot »zbirke, odprte za javnost« (fr. *collections ouvertes au public*), pri čemer so bili posebej omenjeni umetniški, tehniški, znanstveni, zgodovinski in arheološki predmeti. Izraz »zbirka« kot samostalniik je bil iz definicije odstranjen po letu 1961. Čeprav ICOM v nobeni definiciji ni uporabljal glagola »zbirati«, je bila v definicijo iz leta 1974 vključena zamisel, da muzeji »pridobivajo« materialne dokaze, kar je v ožjem smislu pomenilo oblikovanje pravno opredeljenih zbirk snovnega gradiva. Leta 2007 je bila definicija dopolnjena s širšim pojmovanjem, da muzeji hranijo tako snovno kot nesnovno dediščino, vendar je izraz »pridobivanje« ostal in se še naprej močno navezoval na fizične predmete.

Zbiranje še zdaleč ni ločena, končna ali statična dejavnost, temveč se prepleta z drugimi vidiki muzejskega dela, kot so raziskovanje, inventariziranje, konserviranje, dokumentiranje, interpretiranje in celo razstavljanje. Takšen celosten pristop k zbiranju poudarja vlogo konservatorjev, skrbnikov zbirk in drugih strokovnjakov, ki delajo z zbirkami ter jih danes razumemo kot nepogrešljive člane muzejske ekipe, ne pa kot strokovnjake, ki delujejo ločeno od drugih (Krmpotich in Stevenson 2024). Zbiranje kot ena osrednjih dejavnosti številnih muzejev izhaja iz njihovega poslanstva in vrednot ter poteka v skladu z njimi, hkrati pa ga pomembno oblikujejo tudi odnosi muzeja s skupnostmi in način, kako muzej (na novo) predstavlja njihovo dediščino in kulturo. To pomeni, da muzeji za ohranjanje svoje družbene relevantnosti in zaupanja vrednega delovanja pri zbiranju sodelujejo s civilno družbo ter ob upoštevanju skupnosti, ki jih ohranjanje dediščine neposredno zadeva. Zbiranje je torej sodelovalen proces, ki muzejem omogoča globlje in trajnejše povezovanje z družbo.

Iz odgovorov v posvetovanjih je razvidno, da varovanje stalnih zbirk še vedno spada med temeljna poslanstva večine muzejev (glej **Konservirati**). Kljub temu glede na današnje razumevanje muzeja trajno ohranjanje fizičnih zbirk ni univerzalna značilnost niti osrednji element vseh muzejev. Nekateri muzeji skrbijo za zbirke digitalnih podatkov, vključno z izvorno digitalnim gradivom (angl. *born-digital*) ali drugimi oblikami nesnovnega gradiva, ki jim omogočajo izvajanje njihovih temeljnih dejavnosti v korist družbe. Nekateri muzeji nimajo stalnih zbirk, vendar nenehno zbirajo gradivo za posamezne razstave in v okviru raziskovalnega dela, zato se kljub temu opredeljujejo kot muzeji. Drugi hranijo zbirke v skrbništvu za posamezne družbene skupine, na primer avtohtona ljudstva ali druge skupnosti, pri čemer spoštujejo njihove pravice in lastništvo. V večini teh primerov zbirke niso rezultat formalnega pridobivanja v pravnem pomenu besede, temveč muzeji

delujejo kot skrbniki dediščine v imenu skupnosti, ki jih ta dediščina zadeva. Različni načini zbiranja se odražajo tudi v sodobnem upravljanju zbirk in spreminjajo razumevanje njihovega varovanja. Delitev pristojnosti in strokovnega znanja s člani skupnosti pomeni, da se skrb za zbirke razširja tudi na skrb za njihove uporabnike in vse skupnosti, ki jih zbirke zadevajo, pri čemer praksa zbiranja pogosto odpira tudi družbena in politična vprašanja (Emerson in Hoffman 2019).

Pomembno je poudariti tudi, da je po mnenju nekaterih sodelujočih raziskovanje tisto, ki daje zbiranju njegovo temeljno usmeritev. Zbiranje je zato razumljeno kot neprekinjena dejavnost, ki jo usmerjajo nova odkritja in kritične interpretacije dediščine ter s tem vpliva tudi na izobraževanje in sodelovanje z javnostjo. *Zbirati* se tako razume kot način poglobljanja interpretacije dediščine, zgodovine in spomina. Zato se od muzejev s stalnimi zbirkami pričakuje, da jih nenehno pregledujejo, dopolnjujejo in posodablajo, si prizadevajo za izmenjavo znanja ter ponujajo nove interpretacije dediščine, ki jo varujejo. V tem smislu lahko zbiranje spodbuja tudi priprava občasnih razstav, v okviru katerih se na podlagi raziskovanja oblikujejo nove pripovedi in vzpostavljajo nove povezave med predmeti v zbirkah. Poleg tega dejstvo, da so muzejske zbirke odprte za javnost in dostopne, kot so poudarili nekateri sodelujoči v posvetovanjih, pomeni, da njihova interpretacija in pripovedovanje zgodb nista izključno v domeni kustosov. Muzeji bogatijo svoje zbirke in dokumentacijske prakse, kadar vanje vključujejo uporabnike in skupnosti. Sodelovanje z raznovrstnimi občinstvi muzejem omogoča določanje novih prednostnih nalog pri zbiranju, širitev zastopanosti različnih skupin ter poglobljeno interpretacijo obstoječih zbirk. S praksami sokuratorstva in sodelovanja s skupnostmi številni muzeji posodablajo svoje dolgoletne zbirke bodisi z novimi pridobitvami, ki izhajajo iz teh partnerstev, bodisi z inovativnimi načini ustvarjanja znanja (glej **Širjenje znanja**).

Danes številni muzeji zbirajo na različne in raznolike načine ter tako širijo obseg in raznovrstnost dediščine, ki se ohranja za prihodnje rodove. Zaradi omejenih zmogljivosti za hrambo, razstavljanje in konserviranje številni uvajajo pobude občanske znanosti (angl. *citizen science*) in digitalne pristope. Zbiranje je postalo tudi pomembna praksa muzejev, ki želijo okrepiti glasove marginaliziranih skupin, katerih zgodovine so v tradicionalnih zbirkah odsotne ali premalo zastopane. Tak primer je Muzej identitete in ponosa (Museo de la Identidad y el Orgullo) v Kostariki, kjer zbirajo, konservirajo in v obliki podkastov predstavljajo zbirko ustnih pričevanj pripadnikov skupnosti LGBTIQ+, s čimer te zgodbe približujejo raznovrstnim občinstvom. Podobno že več desetletij skupnostni muzeji in večje ustanove, ki sodelujejo s premalo zastopanimi družbenimi skupinami, uporabljajo inovativne metode zbiranja in ohranjanja dediščine. S tem si prizadevajo zapolniti vrzeli, ki jih je povzročilo pomanjkanje zgodovinskih virov, ter razkriti zamlčane zgodbe. V takšnih primerih muzeji zbiranje uporabljajo kot sredstvo za odpravljanje zgodovinskih in humanitarnih krivic ter za uresničevanje socialne pravičnosti, s čimer prispevajo k pravičnosti na področju dediščine.

Muzeji ne zbirajo vsega po vrsti, temveč delujejo v skladu s politikami zbiranja, ki zagotavljajo vsebinsko koherentnost zbirk in dolgoročno vzdržnost ustanove. Po tem se razlikujejo od arhivov ali francoskega koncepta *fonds*, pri katerem se gradiv ne izbira na podlagi vsebinskih meril. Zbiranje je dejanje izbire (po opravljenem raziskovanju ter v skladu s poslanstvom in politikami muzeja) o tem, kaj bo vključeno v muzejske zbirke, kaj ne in kaj bo iz njih izločeno. Navsezadnje glagol »zbirati« označuje dinamično in nenehno dejavnost, ki presega zgolj pridobivanje dediščine in skrb zanjo. Vključuje dolgoročno izmenjavo znanja ter smotno sodelovanje z različnimi deležniki, da bi zagotovili ustrezno ohranjanje in konserviranje dediščine.

Sorodni izrazi: pridobivati, sestavljati, graditi, skrbeti za, vlagati, varovati, izbirati, zaupanje.

Konservirati Čeprav razprava o rabi izrazov »ohranjati« (angl. *to preserve*) in »konservirati« (angl. *to conserve*) še vedno poteka, sta bila v številnih odgovorih v okviru naših posvetovanj ta izraza obravnavana kot sopomenki, skupaj z izrazom »varovati« (angl. *to safeguard*). V angleščini so se pogosto uporabljali izmenično, brez jasne prednosti enega pred drugim, medtem ko je bil v francoščini in španščini pogostejše izbran izraz »konservirati«. ¹⁴ Po mnenju drugih sodelujočih pa »ohranjanje« (angl. *preservation*) in »konserviranje« (angl. *conservation*) označujeta različne, vendar dopolnjujoče se prakse skrbi za dediščino. Gre torej za dva različna pojma, ki se pri vsakdanjem delu muzejev pogosto prepletata. Kadar se med njima razlikuje, »ohranjanje« praviloma označuje širši, proaktivni pristop, katerega cilj je zaščita dediščine kot celote. »Konservacija« pa se uporablja predvsem za znanstvena prizadevanja, s katerimi muzeji preprečujejo prihodnje poškodbe ali propadanje dediščine, ter za aktivne posege, namenjene stabilizaciji ali restavriranju predmetov, ki so že poškodovani ali načeti zaradi propadanja. Nekateri sodelujoči so menili, da konserviranje zajema tudi ohranjanje, drugi pa so razmerje med njima razumeli nasprotno. Oba pojma izražata skupni cilj – zagotavljanje neprekinjenega ohranjanja in prenašanja dediščine prihodnjim rodovom. Za sodelujoče (74 odstotkov) je bilo najpomembnejše, da definicija muzeja vsebuje sklic na sistematične dejavnosti, s katerimi muzeji uresničujejo ta cilj, in da konserviranje prepozna kot eno svojih temeljnih funkcij.

Čeprav so nekateri odbori »konserviranje« opredelili kot »aktivni« proces skrbi za dediščino, »ohranjanje« pa kot »pasivni« proces (v smislu prizadevanja za zaščito dediščine ali njeno ohranjanje v dobrem stanju), to razločevanje ni vplivalo na izbiro izraza v definiciji. Skupina ICOM Define se je

14 Po našem mnenju je prav to verjetno razlog, da je izraz »konservirati« v tretjem krogu posvetovanj prejel 56-odstotno podporo, izraz »ohranjati« pa 53-odstotno podporo.

nazadnje odločila za uporabo glagola »konservirati«, ker je to izraz, ki se znotraj organizacije ICOM uporablja kot temeljni strokovni termin. Takšno rešitev je priporočil mednarodni odbor ICOM za konservacijo (ICOM CC), pri čemer se je oprl na dokument *Opredelitev poklica (Definition of the Profession, 1984)* ter na terminologijo konservatorske stroke, kot je bila opredeljena in potrjena na 25. generalni skupščini ICOM v Šanghaju (Resolucija 7, 2010). V zgodovini ICOM-ove definicije muzeja je bil izraz »ohranjati« (angl. *preserving*) prvič sprejet leta 1951 kot namen muzeja, leta 1961 pa ga je v prenovljeni definiciji kot eno ključnih muzejskih funkcij nadomestil glagol »konservirati« (angl. *conserves*).

ICOM CC glagol »konservirati« opredeljuje kot krovni pojem, ki zajema:

[v]se ukrepe in dejavnosti, namenjene varovanju snovne kulturne dediščine ob hkratnem zagotavljanju njene dostopnosti sedanjim in prihodnjim generacijam. Konserviranje vključuje preventivno konserviranje, kurativno konserviranje in restavriranje. Vsi ukrepi in dejavnosti morajo spoštovati pomen ter fizične lastnosti enote kulturne dediščine. (ICOM CC 2008)¹⁵

Odgovori, zbrani v posvetovanjih, to razumevanje dodatno nadgrajujejo z izrazi, ki natančneje opredeljujejo to temeljno muzejsko dejavnost, kot so »skrbeti za«, »dokumentirati«, »vzdrževati«, »preprečevati potratno rabo virov«, »spodbujati«, »varovati« (pred fizičnim propadanjem, krajo ali nedovoljenim trgovanjem), »popravlјati«, »reševati«, »zavarovati« (pred poškodbami, ki jih povzročajo ljudje ali naravni dejavniki),

15 Za podrobnejše opredelitve glej dokument ICOM CC *Terminologija na področju konserviranja materialne kulturne dediščine (Terminology to Characterize the Conservation of Tangible Cultural Heritage)*. Resolucija, ki so jo člani ICOM CC sprejeli leta 2008 na 15. trienalni konferenci v New Delhiju.

»skrbniško upravljati« ter »prenašati«. Sodelujoči so poleg tega izrecno poudarili, da ta krovni pojem danes zajema tudi nesnovno dediščino.

Pomembno je poudariti, da strokovno konservatorsko prakso usmerjajo etični kodeksi, načela in strokovne smernice, ki jih muzeji upoštevajo pri sprejemanju odločitev. Večina obstoječih poklicnih kodeksov, strokovnih razprav in smernic poudarja spoštovanje celovitosti in pomena dediščine, prepoved dodajanja ali spreminjanja konserviranega predmeta oziroma z njim povezanega znanja ter zagotavljanje reverzibilnosti vseh restavratorskih posegov. V skladu z novjšimi etičnimi usmeritvami, ki so jih izpostavili tudi sodelujoči v posvetovanjih, nekateri muzeji danes uvajajo avtohtone pristope h konserviranju, ki jih izvajajo same skupnosti ali pa potekajo v tesnem sodelovanju z njimi, kadar so v predmetih zastopane njihove kulture, znanja in materiali.

Nova definicija muzeja v svoji zavezanosti skrbi za zbirke odraža duh koncepta *kaitiakitanga*. Ta koncept, predstavljen v odgovorih organizacije ICOM Aotearoa New Zealand, je opredeljen kot »praksa skrbništva oziroma varovanja, ki priznava živo naravo *taonga* (predmetov oziroma zakladov prednikov)«. V tem pomenu pojem »konservirati« presega zgolj skrb za predmete ter vključuje tudi ohranjanje dostopa do snovnih in nesnovnih pripovedi o človekovem ustvarjanju, hkrati pa varuje dediščino in spomin za prihodnje rodove.

Sorodni izrazi: skrbeti za, skrbništvo, vzdrževati, ohranjati, varovati, skrbniško upravljati, upraviteljstvo.

Interpretirati V naboru muzejskih dejavnosti interpretiranje nastopi pred vsemi drugimi oblikami muzejskega komuniciranja, vključno z razstavljanjem in posredovanjem vsebin. Ker izhaja iz splošno sprejetega razumevanja, da lahko dediščina glede na okoliščine svojega nastanka, družbene skupine, ki ji pripada, in kulturni kontekst, v katerega je umeščena, nosi

različne in spreminjajoče se pomene, je interpretiranje mogoče razumeti kot neprekinjeno in nikoli dokončano muzejsko dejavnost. »Interpretirati« je nujen korak k ustreznemu komuniciranju. V muzejih temelji na raziskovanju, pa tudi na praksah zbiranja in konserviranja. Znanje, ki ga muzeji ustvarjajo in širijo, je podlaga za interpretiranje, to pa postane sestavni del dokumentiranja ter kustosom in pedagoškim službam odpira številne možnosti za komuniciranje dediščine in sodelovanje z občinstvom. Interpretiranje omogoča različne načine povezovanja muzejskih zbirk z javnostjo, nenehno ustvarja nove priložnosti za izobraževanje ter je temeljni element spodbujanja kritičnega razmišljanja in premišljevanja.

Ta temeljna dejavnost predstavlja enega ključnih vidikov muzejskega dela, zlasti v času, ko si številni muzeji prizadevajo učinkovito odgovoriti na pozive k dekolonizaciji, protirasističnim pristopom in vključevanju kvir perspektiv v muzejske zbirke, hkrati pa razkrivajo zapletene in medsebojno prepletene zgodovinske pripovedi ter z razstavami in programi osvetlujejo prezrte zgodbe. V središču teh prizadevanj sta interpretacija in reinterpretacija dediščine, ki spodbujata nenehno preobrazbo muzejev. Ta premik k večji vključujočnosti je namenjen krepitvi občutka soudeležnosti pri dediščini ter spodbujanju raznovrstnosti na vseh ravneh muzejskega delovanja.

Glagol »interpretirati«, ki je bil v definicijo muzeja prvič vključen v njeni najnovejši različici, so v svojih odzivih večkrat izpostavili različni odbori. Razumevanje, da muzeji dediščino aktivno in nenehno interpretirajo, poudarja njihovo proaktivno vlogo kulturnih ustvarjalcev ter opozarja, da muzeji ne reproducirajo zgolj ene same resnice o tem, kar razstavljajo. Interpretiranje pomeni upoštevanje številnih – včasih tudi nasprotujočih si – pogledov, poslušanje raznolikih glasov in odpiranje različnih poti do razumevanja. Takšen pristop je lahko izziv za tiste, ki jih skrbi, da bi muzeji z vključevanjem zunanjih ali nasprotujočih si pogledov izgubili del svoje avtoritete. Toda v duhu raznovrstnosti

in širjenja znanja kustosi niso edini, ki interpretirajo dediščino. Interpretiranje temelji na aktivni izmenjavi z občinstvi, premalo zastopanimi skupnostmi in drugimi družbenimi skupinami, ki lahko prispevajo k interpretaciji ter navdihujejo nove in alternativne načine pripovedovanja zgodb, včasih pa celo postavljajo pod vprašaj uradni muzejski diskurz (glej **Komunicirati**). Takšen pristop predstavljajo nekatere inovativne razstave, ki preizprašujejo ustaljene muzejske pripovedi. Tako je leta 2019 pariški muzej Musée d'Orsay na novo interpretiral dela iz svojih zbirk, da bi osvetlil zgodbe temnopoltih modelov, ki so bili na znamenitih slikah modernih umetnikov anonimizirani ali napačno predstavljani. Razstava *Temnopolti modeli: od Géricaulta do Matisa* (*Le modèle noir de Géricault à Matisse*), ki je temeljila na interdisciplinarnih in inovativnih raziskavah, je kritično znova preučila upodobitve temnopoltih modelov ter ponudila alternativno pripoved modernizmu. Pri tem je razkrila in obsodila prikazovanje in instrumentalizacijo temnopoltih žensk kot sestavni del razvoja moderne umetnosti (Sparks 2019).

Ta primer ponazarja tisto, kar so člani ICOM-a opisali kot »ustvarjanje pomena« (angl. *meaning-making*) oziroma »preoblikovanje informacij na podlagi raziskovanja«, pri čemer muzeje razumejo kot prostore pripovedovanja zgodb in spodbujanja domišljije. V tem smislu je interpretiranje proces ustvarjanja pomena, ki nas vodi od vprašanja, »kaj predmeti so« (v enoznačnem smislu), k vprašanju, »kaj pomenijo«, pri čemer ostaja odprt za različne možnosti razumevanja. Izraz je bil opredeljen kot eden temeljnih elementov muzejskega izobraževanja, sodelujoči pa so poudarili tudi njegovo vlogo pri uveljavljanju »pravice« občinstev do kritičnega soočanja s predstavljeno dediščino. Hkrati poudarja pomembno vlogo muzejev pri omogočanju usvajanja novih znanj in idej prek razstav ter programov za javnost. V tem okviru interpretiranje vključuje nova raziskovalna spoznanja, se odziva na družbene spremembe in kulturne razlike ter spodbuja raznolika in preobrazbena branja zbirk, ki občinstvu omogočajo, da na novo premisli preteklost, sedanjost in prihodnost.

Interpretiranje je večšina kritičnega mišljenja, muzeji pa se vse bolj uveljavljajo kot prostori, ki občinstvom omogočajo, da se sprašujejo o namenu in pomenu dediščine ter si na podlagi predstavljenega oblikujejo lastno razumevanje. Z vključitvijo glagola »interpretirati« v definicijo se muzeji oddaljujejo od avtoritativnega podajanja informacij in razlag kot edinih možnih resnic. Kot središča inovativnega interpretiranja muzeji delujejo kot dinamični in odprti prostori, v katerih lahko javnost, člani skupnosti, raziskovalci in kustosi nenehno preizprašujejo ustaljene in na videz dokončne razlage preteklosti, ob tem pa še vedno spoštujejo tradicijo.

Sorodni izrazi: kritično mišljenje, vključevati se, razlaga, predstavljati si, premišljevat.

Razstavljati Eden bistvenih elementov prve ICOM-ove definicije muzeja iz leta 1946 je bilo določilo, da muzeji »vzdržujejo stalne razstavne prostore«. Od takrat je izraz »razstava« (oziroma glagol »razstavlja«, ki je bil v definicijo vključen leta 1974) ostal prisoten v vseh poznejših definicijah, običajno v povezavi z javnim značajem muzejev ali z njihovim komuniciranjem. Kot je poudarjeno v prvem delu tega priročnika, muzeji delujejo »v korist družbe«, zato njihova vloga danes presega tradicionalno razumevanje muzeja kot prostora za zbiranje in razstavljanje dediščine. Muzeji si prizadevajo na novo opredeliti svojo vlogo ter se oddaljiti od predstave, da so zgolj stavbe, v katerih so razstavljene zbirke ali posamezni predmeti, in postati prostori, ki omogočajo pomembne in raznovrstne izkušnje z dediščino in prek nje. Kljub temu ostaja razstavljanje dediščine javnosti eden od temeljev muzejskega dela ter ena ključnih dejavnosti, po kateri se muzeji razlikujejo od drugih kulturnih ustanov.

Odzivi v posvetovanjih so pokazali izrazito podporo temu izrazu: v drugem krogu posvetovanj je prejel 60-odstotno podporo, v tretjem pa 74-odstotno. Nekateri sodelujoči so posebej poudarili, da je razstavljanje osrednja funkcija muzejev v njihovih

skupnostih. Ustvarjanje razstav so opisali kot temeljno muzejsko nalogo in hkrati rezultat muzejskega dela, ki vključuje raziskovanje, dokumentiranje in oblikovanje. Razstavljanje je bilo razumljeno tudi kot osnovno muzejsko orodje. Opredeljeno je bilo kot bistveni del muzejskega poslanstva komuniciranja in omogočanja dostopa do dediščine, pri čemer so nekateri sodelujoči poudarili, da je treba ta cilj uresničevati z vsemi razpoložljivimi sredstvi, tudi s pomočjo digitalnih platform in s predstavitvami na kraju samem. Eden od odgovorov je razstave označil kot primarno sredstvo muzejskega komuniciranja, saj prav prek njih muzeji družbi posredujejo svoje zbirke in znanje.¹⁶

Po mnenju nekaterih sodelujočih glagol »razstavlјati« sam po sebi ne zadošča za opis muzejske dejavnosti. Zato so predlagali, da se ob njem vključijo tudi pojmi interpretiranja, dialoga, kritičnega premišljevanja in komuniciranja. Prav zato sta v sedanji definiciji pred glagolom »razstavlјati« umeščena glagola »raziskovati« in »interpretirati«. Muzeji z razstavami ne predstavljajo zgolj dediščine, temveč si prizadevajo tudi poustvarjati oziroma rekonstruirati spomin, vrednote, pomene in zgodovino. Na ta način pripravljajo razstave, ki rahločutno in vključujoče širijo znanje, sloge, pomene, ideje, prepričanja, interpretacije, sledi in pričevanja iz preteklosti ter sedanjosti. Muzeji vse bolj presegajo razumevanje razstav kot enosmernega načina komuniciranja ter se zaradi prizadevanj za večjo relevantnost in raznovrstnost pripovedi pogosto odločajo za projekte sokuratorstva. Ob tem v zadnjih desetletjih tudi skupnosti same pripravljajo razstave, s katerimi se predstavljajo v muzejskem prostoru.

V splošnem muzeji pred postavitvijo razstave dediščino najprej preučijo (z različnimi metodami, opisanimi v okviru gesla **Raziskovati**), analizirajo (kot je predstavljeno pod geslom **Interpretirati**) ter skrbno premislijo, kako jo predstaviti in

16 *»Es su medio de comunicación principal: a través de ella y la museografía, el museo pone sus colecciones y su conocimiento a disposición de la sociedad«*, v španskem jeziku.

posredovati njene pomene (kot je poudarjeno pod gesloma **Dostopni** in **Vključujoči**). Na to pomembno razlikovanje je že leta 1975 opozoril G. Ellis Burcaw: »Razstava je prikaz z interpretacijo; prikaz kaže, razstava pa kaže in pripoveduje.« (1983, str. 115) Temu je pritrdil tudi eden od odgovorov v posvetovanjih: »Razstavljanje je razporeditev muzejskih zbirk v določeno fikcijo in logiko.« Drugi sodelujoči so razstavljanje opisali kot pripovedovanje zgodb oziroma kot proces, ki temu, kar je predstavljeno javnosti, »dodaja vrednost«.

V razširjenem razumevanju muzejskega dela, ki ga prinašata nova muzeologija in socialna muzeologija, so razstave postale prostor odprtih razprav ne le o tem, kaj je razstavljeno, temveč tudi o tem, kdo in kaj je predstavljeno oziroma znova predstavljeno ter na kakšen način. Zato je neposredno posvetovanje s skupnostmi postalo ustaljena praksa (glej **Vključujoči**). Kot je zapisal eden od sodelujočih: »Muzejske mreže nam morajo pomagati, da se bolje razumemo med seboj, kar se mora odražati tudi v naših razstavah.« Drug sodelujoči je poudaril, da muzeji »poglobljajo razumevanje in spodbujajo kritično mišljenje s preučevanjem, kako se kontekst in kultura spreminjata skozi čas«. V okviru definicije je razstavljanje torej mnogo več kot zgolj postavitev zbirke ali dediščine na ogled. Vsaka razstava temelji na premišljenem konceptu oziroma analizi, pa naj bo ta taksonometrična, ekološka, estetska, kronološka, tematska, virtualna ali drugačna. Pomembno vlogo pri posredovanju pripovedi in ustvarjanju izkušenj imata tudi prostor oziroma kontekst, v katerem je razstava postavljena, ter njena zasnova. Ker se muzeji vse bolj zavedajo ekstraktivne narave razstavljanja predmetov zunaj njihovega izvirnega okolja, se pogosto povezujejo z občinstvom in skupnostmi, da bi svoje kuratorske namene predstavili spoštljivo in v dialogu z njimi.

Razstave imajo številne namene: opozarjajo na pomen posameznih predmetov, informacij in njihovih medsebojnih povezav, s

svojimi občinstvi razvijajo kompleksne ideje in koncepte, odpirajo razpravo o težavni dediščini ter spodbujajo dialog med ljudmi z različnimi pogledi. Kljub tej raznolikosti imajo muzejske razstave praviloma skupen cilj: javnosti omogočiti različne načine doživljanja dediščine (glej **Raznovrstne izkušnje**). Muzeji zato vse manj pričakujejo, da bodo obiskovalci razstave zgolj pasivno spremljali, temveč vse pogostejše uvajajo inovativne pristope za njihovo vključevanje ter ustvarjajo raznovrstne izkušnje, ki jih nagovarjajo na estetski, intelektualni, politični, čustveni, čutni ali duhovni ravni.

Sorodni izrazi: prikaz, razstava, pojasnjevati, razkrivati, predstavljati, kazati.

Komunicirati V širšem pomenu muzejsko komuniciranje zajema procese, s katerimi muzeji svojim občinstvom posredujejo znanje, vrednote in izkušnje ter spodbujajo uživanje, izobraževanje, vključevanje in interpretiranje. Komuniciranje v muzejskem okolju lahko poteka na različne načine in prek različnih medijev, med drugim z razstavami in spremljevalnimi besedili, izobraževalnimi programi, digitalnimi platformami, publikacijami in interaktivnimi tehnologijami. V sedanji definiciji je bil glagol »komunicirati« umaknjen iz osrednjega nabora operativnih dejavnosti muzejev (kamor je bil vključen leta 1974), saj glagola »razstavljati« in »interpretirati« že sama po sebi nakazujeta elemente komunikacije. Zato je bil umeščen v zadnjo poved definicije, kjer opisuje *način delovanja* muzejev z vidika njihove profesionalnosti, etičnosti in participativnosti. Čeprav bi izraz lahko uvrstili tudi v tretji del tega priročnika, ki obravnava *načine* delovanja muzejev, ga razumemo kot eno temeljnih funkcij muzejev – funkcijo, ki daje namen in smisel vsem drugim dejavnostim, opisanim v tem poglavju. Pri tem smo upoštevali tudi jezikovne razlike, ki vplivajo na rabo tega izraza v muzejskem kontekstu. Medtem ko se v angleščini pogosteje

uporablja samostalniki *communication*, imata v francoski in španski muzeološki literaturi večji pomen glagola *communiquer* oziroma *comunicar*, saj poleg komuniciranja nakazujeta tudi pomena »posredovanja« in »interpretiranja« dediščine.

V okviru sedanje definicije muzejsko komuniciranje zajema tako posredovanje dediščine in skrbno pripravljenih vsebin kot tudi dialoške interakcije med muzeji, občinstvi in različnimi strokovnimi področji. Kot so opisali sodelujoči v posvetovanjih, izraz »komunicirati« označuje več kot zgolj prenos informacij: gre za ključen proces, ki muzejem omogoča pripovedovanje in vnovično obravnavo ustaljenih pripovedi, (re)interpretacijo in (re)kontekstualizacijo dediščine ter spodbujanje različnih oblik izmenjave. S širjenjem znanja in spodbujanjem premišljevanja lahko komuniciranje prispeva k večji vključujočnosti in dostopnosti muzejev, saj s pripovedovanjem zgodb in medkulturnimi interpretacijami na ustvarjalne načine nagovarja občinstva. Tako lahko vključujoče komuniciranje v različnih oblikah raziskuje zamolčane zgodovine, osvetljuje nedokumentirane pripovedi ter spodbuja globlje vključevanje raznolikih občinstev. Več sodelujočih je komuniciranje izrecno povežalo z muzejskimi vrednotami raznovrstnosti, pravičnosti in vključujočnosti. Ta pojem poudarja odnosni pristop muzejev do občinstev, saj z neprekinjenim in dostopnim dialogom povezuje poglede kustosov z javnostjo.

V tem pogledu novejša razprava, ki izhajajo iz sodobne muzejske prakse, poudarjajo dialoško razsežnost muzejske komunikacije. Muzeji danes obiskovalcem ne posredujejo zgolj informacij, temveč jih vključujejo v participativne izkušnje, ki spodbujajo premišljevanje, kritično mišljenje in ustvarjanje pomena. Nekatere muzeološke raziskave so z raziskovanjem recepcije (Cury 2005) pomembno prispevale k boljšemu razumevanju izkušnje občinstva. Na širše razumevanje pojma »komuniciranje« v muzeologiji so vplivale tudi razprave, ki izhajajo iz del komunikologa Jesúsa Martína-Barbera. Njegov koncept »mediacije« (angl. *mediation*) poudarja vlogo kulturnih in družbenih procesov pri oblikovanju

komuniciranja (1987). S tem ko pozornost preusmeri z medijev – razumljenih kot kulturnih dejavnikov, ki so lahko pod vplivom države ali tržnih interesov – in njihovih učinkov na način, kako občinstvo medije razume, vključuje v svoje vsakdanje življenje in prek njih oblikuje svoje dojemanje sveta (na primer kako ljudje doživljajo muzeje in z njimi eksperimentirajo), koncept mediacije muzeje spodbuja, da komuniciranje razumejo v širšem kulturnem in zgodovinskem kontekstu, ki presega razstavne prostore. Z boljšim razumevanjem svojih občinstev in okoliščin, v katerih poteka komuniciranje, muzeji krepijo pluralna razumevanja sveta, spodbujajo kritično mišljenje ter raziskujejo, kako se skozi čas spreminjata kultura in njen kontekst.

Druge raziskave opozarjajo na še en pomemben premik v razumevanju komuniciranja, pri katerem muzeji obiskovalce vse bolj dojemajo kot soustvarjalce pomenov in interpretacij, ki nastajajo v različnih oblikah izmenjav (glej npr. Livingstone 2003). Ne glede na to, ali gre za interaktivne postavitve na znanstvenih razstavah, sodelovanje v izobraževalnih programih ali vključevanje v sokuratorstvo, so občinstva vse pogostejše prepoznana kot soustvarjalci procesov muzejskega komuniciranja in ustvarjanja pomena (glej **Odprti za javnost** in **Širjenje znanja**). To je razvidno iz primerov sokuriranih razstav, pri katerih se različni viri znanja (pogosto v dialogu z muzejskimi zbirkami) povezujejo pri ustvarjanju novih vsebin. Enako velja za uporabo metod folksonomije, ki temeljijo na dokumentiranju, razvrščanju in organiziranju vsebin, ki jih ustvarjajo uporabniki, ali za eksperimentalne delavnice, ki prispevajo k razvoju razstav. V tem smislu medkulturno komuniciranje oblikuje izobraževalne programe ter dodatno krepí sodelovanje občinstev in skupnosti (glej **Izobraževanje**).

Muzejsko komuniciranje spodbuja učenje, dialog, vključevanje in soustvarjanje ter občinstva vključuje kot aktivne udeležence. Z razširjanjem načinov komuniciranja in krepitvijo raznovrstnih glasov (glej **Raznovrstnost**) muzeji poglobljajo medkulturno

razumevanje, krepijo povezanost družbe z dediščino ter ohranjajo svojo relevantnost v spreminjajočem se svetu.

Sorodni izrazi: dialog, razširjanje, razstavljanje, informacije, interpretacija, širjenje znanja, mediacija, publikacija, posredovanje.

III. Delovanje muzeja: kako in s čim deluje

Ob zaporednih revizijah muzejske definicije v 20. stoletju se je njena osnovna zgradba večinoma ohranila, prav tako pa tudi nekateri temeljni elementi, predvsem muzej kot subjekt, njegove osnovne dejavnosti in vrednote. Ta tri ključna izhodišča so bila v najnovejših razumevanjih muzejev med člani ICOM-a ponovno premišljena in smiselno razširjena. Nespremenjena sta ostala tudi predmet in vsebina muzejskega dela. Sodelujoči še vedno poudarjajo pomen opredelitve dediščine, s katero muzeji delajo, kot »snovne in nesnovne dediščine« (pri čemer je bil pojem nesnovne dediščine v ICOM-ovo definicijo vključen leta 2007).

Ena najpomembnejših sprememb v sedanji definiciji se nanaša na izraze, ki opisujejo načine delovanja muzejev, njihove skupne metodologije in *modus operandi*. Nova definicija presega zgolj naštevanje ustaljenih muzejskih dejavnosti, saj jasno kaže, da se je način njihovega delovanja bistveno spremenil: odgovor na vprašanje, *kako* muzeji delujejo, je danes precej bolj raznolik (kot sta že pokazala Bonilla-Merchav in Brulon Soares 2022). Da bi bili »dostopni« in »vključujoči« ter da bi smotrno in večplastno delovali v korist družbe, muzeji danes delujejo in komunicirajo »etično«, »profesionalno« in »v sodelovanju s skupnostmi«. V primerjavi s preteklimi definicijami muzeji v 21. stoletju delujejo bolj proaktivno ter si prizadevajo uresničevati želene spremembe v odnosu do snovne in nesnovne dediščine, sveta, občinstev in skupnosti, povezanih z njihovim delovanjem. Zato sta v tem poglavju pojma »snovna in nesnovna dediščina« ter »skupnosti« obravnavana kot osrednja elementa muzejskega dela, saj predstavljata odgovor na vprašanje, *s čim* in *s kom* muzeji delujejo.

V nadaljevanju obravnavamo te nepogrešljive vidike sodobnega delovanja muzeja (pa tudi njihovega razvoja v sodobni

zgodovini) ter podrobneje razmišljamo o tem, *kako* naj muzeji opravljajo svoje delo: »etično«, »profesionalno« in »v sodelovanju s skupnostmi«.

Dediščina (snovna in nesnovna) Za večino strokovnjakov v muzejskem sektorju je dediščina nepogrešljiv element muzejskega dela. Predstavlja temelj dejavnosti raziskovanja, zbiranja, konserviranja, interpretiranja in razstavljanja, s katerimi se dediščina varuje, posreduje in preoblikuje. Čeprav nekateri muzeji nimajo stalnih zbirk, se vseeno ukvarjajo s snovno in/ali nesnovno dediščino. V prejšnjih ICOM-ovih definicijah sta bila prednostno uporabljena izraza »zbirke« (do leta 1974) in »materialni dokazi o ljudeh in njihovem okolju« (do leta 2007). Večina sodelujočih je pojem »snovna in nesnovna dediščina«, ki je bil v definicijo vključen leta 2007, razumela kot bistvo oziroma temelj muzejskega dela, zato so menili, da ga je treba ohraniti tudi v definiciji iz leta 2022. V večini evropskih tradicij je izraz »dediščina« dolgo pomenil predvsem snovno kulturno dediščino. Zato so odbori menili, da je pomembno ohraniti širše razumevanje »dediščine«, ki vključuje tudi njene nesnovne pojavnne oblike. Po mnenju nekaterih pa takšno razlikovanje ni potrebno, saj ga dojemajo kot umetno in predvsem kot pripomoček oblikovalcev politik ter strokovnjakov za potrebe razvrščanja. V tem smislu obstajajo tudi celostnejši pristopi k dediščini, značilni zlasti za Azijo in Latinsko Ameriko, ki dediščino obravnavajo kot celovit pojav v neločljivi povezanosti z družbo.

Nekateri sodelujoči so poudarili, da je dediščina javna dobrina in da ima človeštvo pravico do dediščine. Takšno razumevanje je skladno z uveljavljeno terminologijo, ki jo UNESCO uporablja v svojih ključnih dokumentih, kot sta *Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine* (1972) in *Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine* (2003). Čeprav so ICOM-ove resolucije in koncepti usklajeni z

UNESCO-vo definicijo dediščine, je pomembno poudariti, da se ICOM-ova definicija muzeja pogosto uporablja tudi v okoljih, kjer uradne opredelitve »dediščine« ne odražajo v celoti lokalnega razumevanja. Tako skupnostni muzeji pogosto uporabljajo bolj eksperimentalne pristope in oznako »dediščina« razumejo na načine, ki odstopajo od klasičnih, monumentalnih in pretežno zahodnih predstav o izrazu. Tradicionalno se za določanje izbranih območij, stavb, krajev in predmetov uporabljajo strokovni standardi in estetska merila, pri čemer je to določanje včasih tudi arbitrarno (glej npr. Heinich 2009). Skupnostni pristopi k dediščini pa nasprotno izpodbijajo »avtorizirani diskurz o dediščini« (Smith 2006), ki ga uveljavljajo ustanove, kakršni sta ICOM in UNESCO, ter zagovarjajo širše in vključujoče razumevanje tega, kaj je vredno ohranjanja. Po mnenju Laurajane Smith (str. 29) je težava »avtoriziranega« diskurza v tem, da »opredeljuje, kdo ima legitimno pravico govoriti o preteklosti«, pri čemer praviloma postavlja druge glasove na obrobje. Takšen pristop marginalizira raznolika razumevanja dediščine, ki nastajajo v podrejenih skupnostih, ter »'avtentičnost' njihovih kulturnih izrazov presoja po merilih, ki jih dediščinski strokovnjaki razumejo kot objektivna« (Bortolotto 2015, str. 249). Pobude skupnosti na področju dediščine in samonikle organizacije, ki ohranjajo marginalizirane spomine in zgodbe, kažejo, da je »dediščina« lahko tudi oblika politične afirmacije, ki izziva prevladujoče pripovedi nekaterih osrednjih muzejev in evrocentrične pristope k razumevanju dediščine.

»Uradno sprejeto« razumevanje nesnovne kulturne dediščine je do določene mere preusmerilo poudarek z dediščine kot predvsem snovne kulture na razumevanje, ki priznava ustvarjalce, nosilce dediščine in skupnosti, vključene v njeno ustvarjanje, ohranjanje in prenašanje. Z uveljavitvijo tega pojma v UNESCO-vi *Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine* se je področje pojma »dediščina« bistveno razširilo, »sodelovanje s skupnostmi« pa je bilo priznано kot eno temeljnih

načel kulturne politike, kar je prispevalo k demokratizaciji uporabe tega strokovnega pojma. Konvencija je odprla tudi vprašanje »samostojnega odločanja« kot pomembnega dejavnika pri določanju vrednosti dediščine, zlasti v primeru skupin, ki so bile v preteklosti izključene. Poleg tega je uvedla novo globalno paradigmo razumevanja dediščine, ki jo navdihujejo dolgoletni azijski pristopi. Ta paradigma temelji na bolj celostnem razumevanju dediščine, ki dediščino obravnava celostno ter povezuje snovne in nesnovne ter naravne in kulturne razsežnosti. Po zgledu japonskega in korejskega koncepta »živih narodnih zakladov«, ki ljudi prepozna kot nosilce tradicionalnega znanja, Konvencija spodbuja celovitejše razumevanje dediščine – takšno, ki vključuje tudi vidike identitete in spomina ter bistveno razširja razumevanje tega, kaj vse je mogoče in smiselno varovati za prihodnje rodove.

Po mnenju nekaterih sodelujočih v posvetovanjih je dediščina, ki jo obravnava naravoslovje, hkrati »naravna« in »kulturna«, saj je tudi znanost sama produkt kulture. Poleg tega je večina kulturnih artefaktov ter načinov njihove izdelave odvisna tako od družbenega konteksta kot od naravnega okolja, ki zagotavlja materiale, iz katerih so narejeni. *Mona Liza* je lahko razumljena kot rezultat izbire naravnih pigmentov; avtohtono pokrivalo pa je nastalo iz perja živih ptic iz določenega ekosistema. Dediščina je kot pojem, s katerim različne kulture in družbe osmišljajo ter si prisvajajo snovni in nesnovni svet, hkrati naravna in kulturna, snovna in nesnovna. Nastaja skozi interpretiranje tistega, kar cenimo in želimo ohraniti ter prenesti prihodnjim rodovom. Takšno razumevanje ponazarja tudi ustanavljanje prvih kitajskih ekomuzejev v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja. V času hitre industrializacije Kitajske so ti muzeji ohranjanje naravnega okolja razumeli kot neločljiv del varovanja avtohtonih kultur, ki živijo na določenih območjih (Donghai 2008, str. 35–36). Ta in drugi primeri kažejo, da razlikovanje med »naravno« in »kulturno« dediščino

temelji na zastarelih paradigmah, ki so bile zgodovinsko povezane z disciplinami, osredotočenimi predvsem na zbirke.

Od družinskih fotoalbumov in zasebnih zbirk dragocenih družinskih predmetov do avtohtonih obredov, ki se prenašajo iz roda v rod, je raznovrstnost dediščine vtkana v medčloveške odnose (glej **Raznovrstnost**). Danes je splošno sprejeto, da sta zgodovini narave in človeka neločljivo prepleteni, zato vztrajanje pri njunem razločevanju ni več smiselno (Chakrabarty 2019). Prav zato najnovejša definicija muzeja opušča prejšnje epistemološko razumevanje, ki je naravo in kulturo obravnavalo kot ločeni področji, ter teh izrazov namenoma ne vključuje, saj ne želi ohranjati teh umetno ustvarjenih kategorij.

Skratka, v odgovorih, zbranih med oblikovanjem muzejske definicije, je bila »dediščina« prepoznana kot bistven element muzejskega dela, saj je v drugem krogu posvetovanj prejela 72-odstotno podporo, v tretjem pa 92-odstotno. Tudi opredelitev dediščine kot »snovne in nesnovne« je bila ocenjena kot pomembna in je prejela 46 odstotkov podpore v drugem krogu ter 73 odstotkov v tretjem krogu posvetovanj. Številni sodelujoči so poudarili, da ta pojma tvorita jedro muzejskih dejavnosti, zlasti v povezavi z »ohranjanjem«, »konserviranjem« in »raziskovanjem«, ki jih izvajajo muzeji (glej drugi del tega priročnika). V sedanji definiciji je dediščino mogoče razumeti kot temeljno izhodišče oziroma osnovo za širok spekter izkušenj, ki jih muzeji omogočajo (glej **Raznovrstne izkušnje**). Raznovrstnost dediščine ter številni načini njenega interpretiranja in posredovanja poudarjajo potrebo po vključevanju širšega kroga deležnikov na področju dediščine v delovanje in komuniciranje muzejev. Muzeji dediščino oživljajo in omogočajo njeno doživljanje, s čimer dejavno prispevajo k njenemu nenehnemu raziskovanju ter spodbujajo trajne procese izmenjave znanja.

Sorodni izrazi: artefakt/primerek, dokument, dokaz, dedovanje, znanje, materialna in nematerialna dediščina, spomin.

Sodelovanje Sodelovanje v muzejski praksi in upravljanju muzejev ni nov pojem, vendar sta se njegov pomen in operativna vrednost v zadnjih desetletjih bistveno spremenila. V preteklosti se je izraz nanašal na sodelovanje meščanskih slojev pri ustanavljanju muzejev, kjer so uveljavljali svoj politični in intelektualni vpliv ter zagotavljali finančno podporo. Od sedemdesetih let 20. stoletja, zlasti z razmahom nove muzeologije, je izraz pridobil širši družbeni pomen in začel poudarjati vključenost različnih družbenih skupin, tudi širše javnosti in skupnosti, ki so bile v preteklosti izključene. V novejšem času je sodelovanje postalo tudi temeljni element muzejskega izobraževanja, zlasti v muzejih, ki si prizadevajo razširiti svoje občinstvo in okrepiti svojo družbeno vlogo.

V širšem pomenu je »sodelovanje« razumljeno kot ena temeljnih značilnosti muzejskega dela, ki pomeni dejavno vključevanje skupnosti in članov civilne družbe na vseh ravneh muzejskega delovanja ter v širok spekter muzejskih postopkov. Prav ta širša in bolj strukturna razlaga izraza je bila v sedanji definiciji prepoznana kot ustreznejša, pri čemer je »sodelovanje s skupnostmi« opredeljeno kot osrednji element *načina* delovanja in komuniciranja muzejev. Čeprav sodelovalni pristop še ni uveljavljen v vseh muzejih in je njegovo uresničevanje odvisno od razpoložljivih kadrovskih in finančnih virov, ga lahko razumemo kot globalni strateški trend muzejev, ki si dejavno prizadevajo za družbene spremembe in večjo vključujočnost.

V opisnih odgovorih odborov ICOM-a je »sodelovanje« razumljeno kot pot k demokratizaciji muzejev in poglobljanju socialne vključenosti – torej k sodelovanju vseh segmentov družbe. Pojem je povezan z idejami »vključujočega komuniciranja«, »dialoga«, »mreženja« in »smotrnih izmenjav«. Sodelujoči so

ga povezovali z različnimi vidiki muzejskega dela – od prostorskega načrtovanja do sokuratorstva, pa tudi kot način opolnomočenja obiskovalcev in skupnosti z družbenim vključevanjem. Pojem je odborom omogočil tudi, da muzeje opredelijo kot »žive prostore« (fr. *des lieux vivants*) ali preprosto kot »prostore srečevanja« (fr. *lieux de rencontre*), s čimer so poudarili njihovo vlogo pri povezovanju ljudi z različnimi pristopi. Poleg tega je bilo sodelovanje prepoznano kot strateško orodje za krepitev zaupanja med muzeji in družbo, saj poudarja potencial muzejev kot varnih prostorov srečevanja in povezovanja v lokalnih skupnostih. Tak primer je Muzej vojnega otroštva v Bosni in Hercegovini, ustanovljen leta 2015 kot nevladna ustanova brez javnega financiranja. Muzej tesno sodeluje z ljudmi, katerih otroštvo je bilo ali je še vedno zaznamovano z oboroženimi spopadi, pri čemer si prizadeva udeležencem pomagati »premagati travmatične izkušnje iz preteklosti in preprečiti nadaljnje travme«, hkrati pa se izogiba ustvarjanju novih delitev med ljudmi z bosansko, hrvaško ali srbsko identiteto.

V sodobni muzeologiji je pojem sodelovanja postal eno temeljnih vodil, ki krepi razumevanje muzejev kot ustanov, tesno vpetih v družbo. Kot je spomnil čilski nacionalni odbor, koncept »integralnega muzeja«, prvič predstavljen na okrogli mizi v Santiagu leta 1972, izhaja iz predpostavke, da so muzeji participativni, delujejo v korist skupnosti in prispevajo k oblikovanju skupnostne zavesti (glej **V korist družbe**). Ta premik v dojemanju družbene vloge muzejev je izšel iz številnih eksperimentalnih pobud, ki so v delo muzejev vključevale skupnosti, med njimi Narodni muzej Nigra (Musée National du Niger, nedavno preimenovan v Narodni muzej Boubouja Hame (Musée National Boubou Hama)) v Niameyju, odprt leta 1959, ter že omenjena Muzej skupnosti Anacostia (Anacostia Community Museum) in ekomuzej Écomusée du Creusot-Montceau. Prvi od teh muzejev se opredeljuje kot »muzej na prostem«, ki je hkrati turistična znamenitost, ki spodbuja

družbeni razvoj, deluje kot sejem lokalne obrti in izobraževalno središče (Bondaz 2009, str. 365). Takšne pobude so izpodbijale tradicionalno osrednjo vlogo kustosov in strokovnjakov v muzejskih procesih odločanja, tudi v večjih osrednjih ustanovah. Predlagale so prekinitev z ustaljenimi praksami ter nakazale premik k bolj vključujočemu in na skupnosti usmerjenemu pristopu k muzejskemu delu po vsem svetu.

Vključevanje skupnosti v muzejsko delo nikakor ni namenjeno omejevanju dela kustosov. Nasprotno, pogosto je odgovor na potrebo po širjenju strokovnega znanja in vključevanju raznolikih glasov v delo muzeja. Takšna raznovrstnost ne koristi le zastopanosti, samozavesti in samoodločanju zunanjih partnerjev, temveč kustosom omogoča tudi spoznavanje novih metod ter odpira poti k raznolikim interpretacijam in medkulturni izmenjavi (glej [Interpretirati](#)). Sodelovanje zahteva nenehno poslušanje ter pripravljenost na učenje skozi dialoške in sodelovalne procese. V tem smislu se participativne metodologije uporabljajo za odpravljanje avtoritarnih in zatiralskih muzejskih praks, na primer pri uvajanju dekolonialnih pristopov in postkolonialnih interpretacij muzejev kot »stičnih območij« (glej Clifford 1997; Pratt 1992).

Čeprav pojem »sodelovanje« dopušča številne razlage in ga je mogoče razumeti kot večpomenski pojem, ki označuje različne ravni vključevanja (Simon 2010), ga nekateri avtorji prepoznajo kot del prelomnice v razvoju muzejskega sektorja in nove paradigme muzejev 21. stoletja (Cuenca-Amigo in Zabala-Inchaurreaga 2018). Po njunem mnenju »participativni muzej« obiskovalca razume kot soustvarjalca, ki skupaj z muzejem sodeluje pri ustvarjanju pomena in znanja ter si z njim deli odgovornost pri odločanju (str. 124–125). V tem smislu lahko sodelovanje vključuje sokuratorstvo, množično sodelovanje (angl. *crowdsourcing*), inovativne izobraževalne dejavnosti, upravljanje zbirk, ohranjanje, dokumentiranje in komuniciranje ter prispeva k oblikovanju diskurza in prevpraševanju

ustaljenih pripovedi. Sodelovanje ima lahko tudi strukturno vlogo, kadar so skupnosti že od samega začetka vključene v procese odločanja in skupne projekte. Tak primer je Muzej Nove Zelandije Te Papa Tongarewa (Museum of New Zealand Te Papa Tongarewa), ustanovljen leta 1998 v Wellingtonu na Novi Zelandiji, kjer vse muzejske funkcije temeljijo na tradicionalnem maorskem znanju in duhovnosti. Delo avtohtonih strokovnjakov ustanovi omogoča, da izpodbija predstavo o obstoju enega samega prevladujočega sistema znanja, kakršnega predstavljajo zahodne ideologije in epistemologije (glej **Širjenje znanja**).

Sodelovanje omogoča tudi, da različne družbene skupine na različnih ravneh in na različne načine soustvarjajo muzeje. Sodelovanje med velikimi umetnostnimi ustanovami in družbenimi gibanji je na primer spodbudilo bolj kritičen odnos do muzejskih zbirk. Pomemben primer je dolgoletno partnerstvo med londonsko galerijo Tate Modern in ameriškim feminističnim umetniškim aktivističnim kolektivom Guerrilla Girls, zaradi katerega je muzej v svojo stalno zbirko vključil več del umetnic. Podobno številni muzeji sodelujejo z marginaliziranimi skupnostmi pri odpravljanju neenakosti v muzejski zastopanosti ter spodbujanju reparativne pravičnosti. V nekoliko drugačni obliki lahko sodelovanje poteka tudi v obratni smeri, ko strokovnjaki svoje znanje in izkušnje delijo s samoniklimi ustanovami ali skupnostnimi muzeji, na primer s skupinami, ki jih vodijo avtohtone skupnosti, ali organizacijami LGBTQI+. Prav tako manjši muzeji pogosto sodelujejo z večjimi ustanovami pri uvajanju muzeoloških postopkov, pri čemer kustosi ali restavratorji sodelujejo prostovoljno ali v okviru kratkoročnih projektov. V vseh teh oblikah sodelovanja strokovnjaki svoje znanje delijo spoštljivo in etično, ne da bi pri tem zmanjševali ali razvrednotili izkušnje in kontekstualno znanje drugih.

Vključitev pojma »sodelovanje« v definicijo tako ne bogati le funkcij in dejavnosti muzejev, temveč spodbuja spremembo

samega razumevanja njihovega delovanja. Muzeji niso izolirane ustanove, ki delujejo v akademskem ali kulturnem vakuumu, temveč dinamični, živi prostori, ki uspevajo zaradi nenehnega sodelovanja ter vzajemnega odnosa s skupnostmi.

Sorodni izrazi: soustvarjanje, sodelovanje, vključevanje, interakcija, vpletenost, prisostvovati.

Skupnosti Z razširjanjem svoje družbene odgovornosti in sodelovanja z javnostjo v 20. in 21. stoletju so muzeji k sodelovanju pritegnili različne družbene skupine, med drugim marginalizirane skupnosti, zapostavljene skupine prebivalstva in najranljivejše dele družbe (glej **Sodelovanje**). Ta nenehna preobrazba je tesno povezana z demokratizacijo muzejev, ki jo spodbujajo že od sredine 20. stoletja prisotni pozivi k dekolonizaciji in socialnemu vključevanju.

Od leta 1974, ko se je v definiciji prvič pojavila opredelitev muzeja kot stalne ustanove, ki deluje »v korist družbe«, ICOM poudarja potrebo, da muzeji dejavneje sodelujejo z družbo, v korist katere delujejo, ter vključujejo tudi družbene skupine, ki so bile v preteklosti izključene (glej **Vključujoči** in **V korist družbe**). Pojem »skupnosti« se je prvič pojavil v Deklaraciji iz Santiaga iz leta 1972 v povezavi z delovanjem muzejev v korist družbe. Tam je bilo poudarjeno, da morajo muzeji »spodbujati skupnosti k delovanju« ter povezovati preteklost in sedanost pri reševanju »sodobnih problemov« (UNESCO 1973, str. 199). Razumevanje, da muzeji delujejo v korist skupnosti, je vplivalo na nastanek skupnostnih muzejev, ekomuzejev in družbeno angažiranih muzejev po vsem svetu – torej muzejev, katerih dejavnosti izvajajo skupnosti, ki si z ohranjanjem dediščine prizadevajo za samoodločanje. Od osemdesetih let 20. stoletja sta izraza »skupnostni muzej« in »ekomuzej« postala splošno uveljavljena za različne samonikle pobude, ki temeljijo na eksperimentalnih in netradicionalnih praksah. Prav te pobude

so leta 1984 navdihnile ustanovitve Mednarodnega gibanja za novo muzeologijo (MINOM).

V sociologiji je izraz »skupnost« težko enoznačno opredeljiv. V splošnem označuje skupino ljudi na določenem geografskem območju, lahko pa se nanaša tudi na etnične skupine, marginalizirane skupine v urbanih okoljih, segregirane skupine ali katero koli skupino, ki jo opredeljuje določena družbena ali kulturna posebnost. V nekaterih državah se izraz uporablja za označevanje revnejših slojev prebivalstva ali stigmatiziranih skupin in ima lahko slabšalni prizvok. Hkrati pa poudarja družbene vezi in občutek pripadnosti, ki lahko temeljijo na skupni kulturni identiteti, veri, etnični pripadnosti, spolni usmerjenosti ali skupni zgodovinski izkušnji.

V muzejskem kontekstu nekateri skupnosti razumejo kot družbene enote, ki pomagajo ohranjati običaje, tradicije ali vrednote, ki jim grozi izginotje. Drugi pa jih dojemajo kot dinamične, nenehno spreminjajoče se in heterogene skupine, ki jih povezujejo določeni cilji ter imajo ključno vlogo pri usmerjanju muzejskega poslanstva in ciljev v smer inovacij. Kot kažejo rezultati naše raziskave, ima izraz v različnih jezikih in delih sveta različne pomene, kar vpliva tudi na njegovo rabo v muzejskem okolju. Med sodelujočimi iz Latinske Amerike se je izraz »skupnosti« izkazal za izjemno pomembnega in je bil pogosto povezan s pojmom »družba«, medtem ko so ga frankofonski sodelujoči dojemali kot bolj omejujoč pojem. V Franciji se na primer izraz *communauté* uporablja za zelo specifične družbene skupine, ki jih opredeljuje skupna značilnost in jih dojemajo kot razmeroma homogene.¹⁷ Zato francoski ekomuzeji

17 Pomembno je opozoriti, da ima izraz *communitarisme* v francoščini precej slabšalen prizvok. Pogosto se nanaša na dojanje zaprtih skupnosti, ki naj se ne bi želele vključiti v širšo družbo in naj bi spodbujale razdvajanje. Izraz pogosto uporabljajo desni in skrajno desni politiki, kadar kritizirajo migrantske skupnosti, ker te ohranjajo določene kulturne ali verske tradicije.

pogosto uporabljajo izraz »skupnostna pobuda« (fr. *l'initiative communautaire*), pri čemer je poudarek na pridevniški in ne samostalniški rabi izraza, za označevanje praks, ki jih vodijo skupnosti v širšem pomenu. Izraz »skupnostni muzej« se pogosto uporablja za muzeje, povezane z določenim območjem ali etnično skupino, kar je značilno na primer za Brazilijo ali Kitajsko. Takšen ozemeljski oziroma etnični pomen praviloma ne velja za večino francoskih primerov. V Franciji se pojem »skupnost« navadno nanaša na lokalne skupine, ki jih povezujejo bodisi skupni tradicionalni običaji bodisi skupna vprašanja in interesi, ki usmerjajo njihovo delovanje. V vseh teh primerih je še vedno aktualen pojem »muzej vprašanj« (Évrard 1980, str. 227), s katerim so bili opredeljeni zgodnji skupnostni muzeji.

Čeprav ima pojem »skupnost« v muzeologiji različne pomeni in se uporablja na različne, včasih tudi ne povsem natančne načine, je v številnih okoljih postal »način razmišljanja, ki prežema vse ravni muzejskega delovanja« (Crooke 2010, str. 17). Pojem »skupnost« je bil med najbolj izpostavljenimi v vseh krogih posvetovanj, pri čemer so ga sodelujoči opisovali in uporabljali na različne načine. Nekateri so poudarili, da je sodelovanje skupnosti bistveno za zagotavljanje vključujočih, reprezentativnih, dostopnih in smotrnih razstav, programov in zbirk. Takšna povezanost s skupnostmi krepi zaupanje v muzeje in njihovo relevantnost, kar prispeva tudi k njihovi dolgoročni vzdržnosti. Drugi so poudarjali, da muzeji delujejo kot »varni prostori« za dialog in interakcijo med različnimi družbenimi skupinami. Pripadnost skupnosti, zlasti osebni stiki, spodbujajo razumevanje in empatijo. Več odborov je kot pomemben vidik muzejskih funkcij in njihove družbene vloge izpostavilo tudi »skrb za skupnosti«. Kot primer so navedli pobude v času pandemije covida-19, ko so muzeji odgovarjali na družbene potrebe z organizacijo bank hrane ali vzpostavitev cepilnih centrov. S takšnim delovanjem ter s svojimi programi in sodelovanjem z javnostjo muzeji krepijo vezi znotraj skupnosti. V

času vse večje odtujenosti in fizične nepovezanosti, ki ju spodbujata digitalna tehnologija in individualizem, imajo muzeji pomembno vlogo pri oblikovanju in krepitevi skupnosti.

Poleg odzivanja na potrebe skupnosti muzejem sodelovanje s skupnostmi kot deležniki dediščine omogoča soustvarjanje pripovedi, ohranjanje snovne in nesnovne dediščine ter krepitev občutka skupnega lastništva z vključevanjem skupnosti v soustvarjanje razstav. V tem smislu je pritegovanje skupnosti ključen del muzejskega delovanja, saj spodbuja pluralno komuniciranje ter utrjuje vlogo muzeja kot pomembne družbene referenčne točke in osrednjega prostora sodelovanja. Z vključevanjem različnih družbenih skupin v svoje temeljne funkcije in delovanje muzejski strokovnjaki priznavajo, da strokovno znanje nastaja na podlagi skupnega avtorstva in soudeležnosti pri odločanju, kar zahteva dekolonizacijo znanja ter prevpraševanje zastarelih metodoloških pristopov.

Zaradi svoje prilagodljivosti in široke uporabe tako v političnem diskurzu kot v akademskih razpravah se izraz »skupnost« uporabljaja za zelo raznolike situacije, povezane z muzeji in dediščino (Crooke 2010). V nekaterih primerih je pojem tudi formalno vključen v politike in zakonodajo. Kot ugotavlja Crooke, je v Združenem kraljestvu politika skupnosti v zadnjih letih usmerjala muzejsko prakso, pri čemer so jo oblikovale vladne usmeritve na področju socialne vključenosti (str. 18). V Franciji je tamkajšnje ministrstvo za kulturo v devetdesetih letih 20. stoletja »skupnostne ekomuzeje« uradno priznalo kot muzeje. To priznanje je potrdilo eksperimentalne prakse, ki temeljijo na partnerstvih med družbenimi skupinami in strokovnjaki, ter vplivalo na globalno dojemanje takšnih pobud. Podoben premik se je zgodil v Braziliji v začetku 21. stoletja, ko je Brazilski inštitut za muzeje uvedel kategorijo *Pontos de memória* (»točke spomina«), s katero je priznal skupnostne pobude, ki delujejo na lokalni ravni. Čeprav lahko nekatere od teh oznak nakazujejo, da so skupnostne izkušnje del posebne

kategorije, ki je ločena od tradicionalnih muzejev, dejstvo, da je večina članov ICOM-a sodelovanje skupnosti prepoznala kot eno osrednjih značilnosti muzejskega dela, kaže na pomemben premik v razumevanju muzejev. Nova definicija presega delitve na »novo« in »staro« muzeologijo oziroma na skupnostne in »tradicionalne« muzeje ter priznava, da so vsi muzeji odprti za družbeno sodelovanje in se lahko spreminjajo v sodelovanju s skupnostmi na vseh ravneh.

Sorodni izrazi: etnična skupina, identiteta, lokalno prebivalstvo, spomin, družbena skupina, družba, deležniki.

Etično Muzejska etika se nanaša na načela, ki urejajo muzejsko stroko ter vodijo delo strokovnjakov na vseh ravneh in pri vseh muzejskih dejavnostih. Ta načela temeljijo na skupno oblikovanem naboru vrednot, ki delujejo znotraj moralnega okvira določenega časa. Z določilom, da muzeji delujejo etično, muzejska definicija poudarja, da morajo biti muzejske prakse skladne z uveljavljenimi merili in vrednotami, ki jih je sprejela strokovna skupnost. Etični standardi so pogosto formalizirani v kodeksih: na mednarodni ravni, kot v ICOM-ovem etičnem kodeksu, sprejetem leta 1986, na nacionalni ravni, kot v etičnem kodeksu Združenja muzejev Združenega kraljestva iz leta 2015, ali na lokalni ravni, v kodeksih, ki jih sprejmejo posamezni muzeji (Marstine 2023, str. 174). V vseh teh primerih se etična načela razvijajo skladno z družbenimi spremembami, njihova uporaba pa se prilagaja kulturnim spremembam, političnemu razvoju in novim družbenim potrebam.

V najbolj uveljavljenem pomenu, zlasti med člani ICOM-a, je muzejska etika tesno povezana s »profesionalnostjo«, saj izhaja iz »temeljev muzejskih praks« in jo opredeljuje določena skupina strokovnjakov (Edson 1997, str. xxi). Ker pa se muzejski poklic razvija in pri muzejskem delu sodeluje vse širši krog sodelavcev, med njimi prostovoljci, člani skupnosti, umetniki, aktivisti in širša javnost, se je temeljni nabor načel

muzejske etike prilagodil raznovrstnim okoliščinam, v katerih se uporablja (glej npr. Yerkovich 2016). Muzeji so hkrati razširili tudi področje svojega delovanja. Poleg snovnih zbirk danes vključujejo še nesnovno in digitalno dediščino ter delujejo v raznolikih okoljih, družbah in kulturah. Sodobne razprave o prenovi muzejske etike med drugim obravnavajo odnos človeštva do planeta, dekolonizacijo muzejskih praks in načel, restitucijo in reparacijo v širšem pomenu, nove smernice za sodelovanje in soustvarjanje, indigenizacijo oziroma vključevanje etičnih načel avtohtonih ljudstev ter vprašanja socialne vključenosti, socialne pravičnosti in človekovih pravic. Razprave o etiki obravnavajo tudi negotove delovne razmere, ki vplivajo na muzejske zaposlene in sodelavce, stališča muzejev ob vojnah in oboroženih spopadih, vprašanja kulturnega prisvajanja in ekstraktivizma, intelektualno lastnino, digitalizacijo zbirk in ohranjanje izvorno digitalnih predmetov, sprejemanje donacij ter imenovanje članov organov muzeja. V času hitrih in obsežnih sprememb ta vprašanja odražajo vse večjo kompleksnost muzejske etike in njene uporabe.

Vključitev prislova »etično« v veljavno definicijo muzeja pomeni, da delovanje muzejev, njihovo komuniciranje in sodelovanje s skupnostmi potekajo v skladu z etičnimi načeli, ki se odzivajo na zgoraj navedena vprašanja ter so skladna z družbenimi vrednotami, vključenimi v definicijo. Etične vrednote pa niso univerzalne, temveč se razlikujejo glede na posamezna okolja. Zato so muzeji danes vse bolj pozorni na svetovne nazore, ki prevladujejo v okoljih, v katerih delujejo, ter si s tesnim sodelovanjem z lokalnimi skupnostmi in deležniki prizadevajo za njihovo boljše razumevanje (glej [Sodelovanje](#)). S poznavanjem specifičnih vrednostnih sistemov lahko muzeji sprejemajo bolj premišljene in etično utemeljene odločitve ter zagotavljajo, da je njihovo delovanje ustrezno konkretnemu okolju in družbeno odgovorno.

Več kot 70 odstotkov sodelujočih v tretjem krogu posvetovanj je poudarilo, da muzeje opredeljuje etični pristop k delu. V tem smislu se pojem ne nanaša zgolj na temeljne standarde muzejskega dela, temveč tudi na etični profil muzeja kot »transparentne« in »zaupanja vredne« ustanove, zavezane trajnostnemu razvoju, raznovrstnosti in vključevanju. Takšno razumevanje odraža tudi nenehna prizadevanja za repatriacijo predmetov in človeških posmrtnih ostankov, ki jih hranijo muzeji, njihovim izvirnim skupnostim oziroma okoljem. Čeprav se je pojem »repatriacija« pojavil le v manjšem številu odgovorov, se svetovna dediščinska skupnost jasno zaveda, kako pomembno je z etičnega in pravnega vidika razmisliti o tem, kje in kdo ohranja dediščino.

Najnovejša ICOM-ova definicija muzeja je prva, ki vključuje izraz »etično«, zato jasneje opredeljuje način delovanja vseh muzejev ter dopolnjuje ICOM-ov etični kodeks in se nanj opira. Potreba po neposredni omembi etike v definiciji, ki so jo izrazili sodelujoči v posvetovanjih, definicijo povezuje z etičnim kodeksom, ki med člani ICOM-a deluje kot nekakšen skupni dogovor ter predstavlja skupni jezik in nabor načel, ki usmerjajo muzejsko prakso. Ta temeljni dokument, ki je trenutno usklajen le z delom sodobnih vrednot ICOM-a, je v postopku prenove, da bi bolje odražal družbeno vlogo muzejev in odgovaljal na sodobne izzive. Pri tem si prizadeva vključiti raznovrstnost ter upoštevati zgodovinske krivice in geopolitične neenakosti, ki so oblikovale svetovni red in s tem vplivale tudi na muzejsko prakso (Abungu 2019, str. 65).

ICOM-ova definicija muzeja in etični kodeks skupaj predstavljata temeljno izhodišče za muzejske strokovnjake po vsem svetu. Medtem ko najnovejša prenova etičnega kodeksa upošteva spremembe v definiciji muzeja, bo njegova prihodnja različica znova opredelila pomen izraza »etično« v kontekstu sodobne prakse in strokovnega delovanja. Vključitev tega izraza v muzejsko definicijo zato še dodatno poudarja

pomen etičnega kodeksa, katerega namen je razvijati temeljna načela muzejskega poklica, poudarjati družbeno odgovornost muzejev pri odzivanju na sodobne izzive ter usmerjati njihovo upravljanje, sodelovanje z javnostjo, upravljanje zbirk in muzejsko pedagogiko.

Sorodni izrazi: kodeks ravnanja, etični kodeks, morala, strokovne smernice, pravila, standardi.

Profesionalno Kot prislov, ki opredeljuje delovanje in komuniciranje muzejev, izraz »profesionalno« ne poudarja le ustrezne skrbi za dediščino, temveč tudi ravnanje in odnos, ki se pričakujeta od muzejskih delavcev. Pri tem je pomembno omeniti, da izraz ne omejuje dela v muzejih zgolj na osebe z določenimi nazivi ali formalnimi kvalifikacijami. Pomeni predvsem, da vsi, ki sodelujejo pri delovanju muzeja, ravnajo v skladu z določenimi standardi profesionalnosti. V muzejih delujejo številni nepogrešljivi sodelavci, kot so varnostniki, vzdrževalno osebje ali receptorji, ki nimajo nujno formalne muzeološke izobrazbe, vendar kljub temu bistveno prispevajo k muzejski izkušnji obiskovalcev. Tudi ti sodelavci pomembno prispevajo k življenju muzeja in svoje delo opravljajo v skladu s pričakovanimi standardi, kar poudarja, da profesionalnost temelji predvsem na načinu ravnanja, ne pa na formalnih kvalifikacijah.

Formalno izobraževanje za muzejsko osebje se je začelo razvijati šele v prvih desetletjih 20. stoletja. Pred tem so se muzejski strokovnjaki izobraževali na sorodnih področjih, temeljnih muzejskih postopkov pa so se večinoma učili pri delu, pogosto intuitivno. Tudi danes se muzejska praksa v številnih delih sveta, zlasti tam, kjer študijski programi muzeologije ali dediščin-skih študij niso razviti ali sploh ne obstajajo, še vedno razvija predvsem na podlagi praktičnih izkušenj. Kljub tem izzivom si ljudje, ki delajo v muzejih, tudi če nimajo formalne izobrazbe ali se ne opredeljujejo kot muzejski strokovnjaki, praviloma prizadevajo pridobiti ustrezno podporo, usmeritve ali usposabljanje,

da bi svoje delo opravljali čim bolj kakovostno. Pri tem imajo pomembno vlogo strokovne organizacije, kot je ICOM, med drugim z ustanovitvijo mednarodnega odbora za usposabljanje muzejskega osebja (ICTOP), programi usposabljanj, ki jih organizira oddelek za krepitev zmogljivosti pri sekretariatu ICOM ter vključujejo delavnice in programe izmenjav, mednarodnim centrom za muzeološko usposabljanje (ICOM-ITC) ter številnimi gradivi za krepitev strokovnih kompetenc, ki so večinoma prosto dostopna na spletu ter tako omogočajo večjo dostopnost in vključujočnost. Poudarjanje pomena profesionalnosti na muzejskem področju spodbuja muzejske delavce k izpopolnjevanju veščin in širjenju znanja, hkrati pa zagotavlja, da z dediščino ravnaajo in se z njo ukvarjajo na najustreznejše načine. Profesionalizacija vključuje tudi nenehno izmenjavo znanja in aktivno sodelovanje, saj se strokovnjaki neprestano učijo drug od drugega, bodisi v programih usposabljanja bodisi pri vsakodnevnem delu v muzejskem okolju.

Z vključitvijo izraza »profesionalno« v definicijo so člani ICOM-a izrazili pričakovanje, da si vsi, ki delujejo v muzejih, ne glede na svoj naziv, formalno izobrazbo ali delovno vlogo, prizadevajo za ustrezno usposabljanje oziroma krepitev strokovnih zmogljivosti v skladu z muzejsko etiko in primeri dobre prakse. V številnih primerih je to mogoče doseči s sodelovanjem z drugimi ter pridobivanjem različnih oblik strokovnega znanja, ki jih zahteva muzejsko delo, ki je po svoji naravi interdisciplinarno in medkulturno. Profesionalno delo v muzejskem okolju vključuje tudi spoštljiv odnos do javnosti in raznolikih skupnosti, s katerimi muzeji sodelujejo, ter odgovoren odnos do celovitosti dediščine, ki jo muzej varuje, in do skupnosti, ki jih ta dediščina zadeva.

Ko muzeji širijo svojo družbeno vlogo ter vključujejo vse bolj raznovrstne oblike dediščine in znanja, se širijo tudi področje njihove strokovne prakse, struktura zaposlenih in etična izhodišča njihovega delovanja (glej **Raznovrstnost**). Nekateri

sodobni muzeji se na primer opirajo na kustose iz avtohtonih skupnosti, da bi ustrezneje predstavljali njihovo dediščino, izboljšali interpretacije in nadgradili dokumentacijo. Tudi konservatorske metode lahko zahtevajo sodelovanje širšega kroga strokovnjakov – od usposobljenih konservatorjev do drugih nosilcev znanja, med njimi članov skupnosti, ki prispevajo pomembna spoznanja o ohranjanju kulturno občutljivega gradiva v muzejskih zbirkah. V Muzeju Nove Zelandije Te Papa Tongarewa (Museum of New Zealand Te Papa Tongarewa) so maorska načela dejavno vključena v izvajanje strokovnih praks. Med njimi je tudi *kaitiakitanga*, ki se večkrat pojavlja v odgovorih ICOM Aotearoa New Zealand in pomeni odgovorno skrbništvo nad *taonga* (zakladi prednikov) ter spoštovanje globokih vezi med ljudmi, njihovimi predniki in naravnim svetom ter med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo.

Podobno kot vključitev izraza »etično« tudi izraz »profesionalno« poudarja pomen ravnanja in znanja, ki sta potrebna za muzejsko delo. Izpostavlja, da profesionalnost ni omejena na formalne kvalifikacije, temveč zajema vedenje in ravnanje, ki se pričakujeta od vseh, ki sodelujejo pri delovanju muzeja. Ta opredelitev spodbuja nenehno strokovno izpopolnjevanje ter etičen odnos do dediščine in družbe ter zagotavlja, da muzejski delavci pri svojem delu ravnaajo vključujoče, spoštljivo, pošteno in odgovorno.

Sorodni izrazi: dobra praksa, etično, poklic, strokovno usposabljanje, profesionalnost.

Raznovrstne izkušnje Poudarjanje, da je muzejska izkušnja raznovrstna, raznolika in odprta, se nekaterim strokovnjakom in predstavnikom javnosti morda zdi samoumevno. Vendar je takšno razumevanje tokrat prvič izrecno vključeno v globalno definicijo muzeja, ki je bila namenoma oblikovana tako, da ne podaja dokončnih in absolutnih opredelitev. Vključitev tega pojma odraža način, kako so muzeji razširili

svoje delovanje in prizadevanja ter s tem odprli širši nabor možnosti, ki jih ponujajo svojim občinstvom. Čeprav njihove temeljne funkcije ostajajo nespremenjene, to, kar muzeji skupaj z različnimi udeleženci dosegajo na področju konserviranja, interpretiranja in odnosa z dediščino, danes ni več trdno določeno ali predvidljivo. Prav ta prilagodljivost muzeje opredeljuje kot sveže, dinamične in inovativne prostore.

Kot sta poudarila Bonilla-Merchav in Brulon Soares (2022), poudarek na »izkušnjah« v najnovejši definiciji muzejskim strokovnjakom omogoča večjo ustvarjalnost in prožnejše povezovanje z občinstvi, kar vodi v doslej nepoznano raznolikost muzejskih izkušenj. Možnosti, kaj vse lahko muzeji ponudijo družbi, so skoraj neomejene. To še posebej velja v kriznih razmerah ali kadar se muzeji odzivajo na nujne družbene potrebe. Kot je bilo že omenjeno, so nekateri muzeji med pandemijo covid-19 začasno delovali kot cepilni centri ter ranljivim skupnostim zagotavljali osnovne zdravstvene storitve, hrano in druge nujne potrebščine. Z razširitvijo svoje družbene vloge so muzeji sprejeli številne odgovornosti, med drugim odzivanje na podnebne spremembe in migracijske krize, skrb za ljudi v stiski, krepitev politične ozaveščenosti, boj proti izključevanju in predsodkom, spodbujanje dobrega počutja in številne druge naloge. Te dejavnosti, ki močno presegajo konserviranje in komuniciranje dediščine, kažejo na razvijajočo se in večplastno vlogo muzejev pri razvoju družbe.

Z vidika občinstev so se muzeji izkazali kot inovativne javne službe, interpretacijska središča in izobraževalne ustanove. Z razstavami lahko obiskovalcem prinašajo veselje, lahko pa povzročajo tudi nelagodje, ko opozarjajo na težavno dediščino ali obravnavajo občutljive zgodovinske teme. Muzeji so lahko igrivi in zabavni, lahko pa vzbudijo tudi boleče odzive. Spodbujajo lahko medkulturna srečanja, prevprašujejo ustaljena razumevanja preteklosti ter odpirajo nove poglede in ponujajo rešitve za prihodnost. Lahko so varna zatočišča, ki

nudijo oporo in skrb, ali pa omogočajo prostor za meditacijo in dobro počutje. Možnosti so zelo raznolike, muzejski strokovnjaki pa so pri oblikovanju učinkov, načinov uporabe in rezultatov svojega dela pokazali izjemno ustvarjalnost. Prav zaradi prilagodljivosti in povezanosti z raznolikostjo človeških izkušenj lahko muzeji svoje uveljavljene temeljne dejavnosti uporabljajo za doseganje zelo različnih ciljev. Poleg tega muzeji zaradi raznovrstnosti svojih občinstev ter njihovih različnih pogledov, življenjskih okoliščin in zgodb postajajo eksperimentalni prostori, ki se nenehno preoblikujejo pod vplivom izkušenj obiskovalcev (glej **Vključujoči** in **Sodelovanje**).

Muzejske razstave in programi, ki so namenjeni raznolikemu občinstvu ter si prizadevajo za dostopnost in vključujočnost, ponujajo širok nabor izkušenj. Pri tem uporabljajo različne načine pripovedovanja zgodb, interpretacijske pristope, digitalne tehnologije in interaktivne elemente, tako v živo kot v digitalnem okolju. Čeprav nekatere vsebine in dejavnosti niso neposredno povezane z dediščino, ki jo muzej varuje, še vedno uresničujejo širši cilj – pritegniti javnost in jo približati dediščini. Muzejske vsebine in dejavnosti, tako v fizičnem kot digitalnem okolju, razkrivajo različne kulture, zgodovine, ekosisteme in poglede ter ustvarjajo prostor za številne čustvene in ustvarjalne odzive ter za osebno in skupno premišljevanje. Za nekatere je muzej prostor uživanja, kontemplacije ali učenja, za druge pa kraj, kjer lahko jedo, nakupujejo, dostopajo do spleta, najdejo miren prostor za učenje ali živahno okolje za druženje in poslušanje glasbe. Muzej je lahko kulturno središče, v katerem skupnosti udeležujejo svoje tradicije, zbirka, laboratorij, umetniški atelje, varstveni center, univerza ali šola. Prav ta izjemna raznolikost možnosti, ki jih ponuja muzejska izkušnja, je razlog, da jo je skoraj nemogoče dokončno opredeliti.

Sorodni izrazi: raznovrstnost izkušenj, interakcije, perspektive, pluralna srečanja.

IV. Vrednote in nameni muzeja: zakaj so pomembni

Vključitev vrednot in namenov v operativno definicijo muzeja je bila ena osrednjih tem razprav na 25. generalni konferenci ICOM leta 2019 v Kjotu na Japonskem. V tem okviru so bile posebej poudarjene razlike med statutarno definicijo, namenjeno kot operativno orodje za muzejske strokovnjake, in *izjavo o poslanstvu*, ki vključuje aspirativne koncepte in vrednote. Te razprave so pomembno vplivale na oblikovanje sedanje definicije, ki jo je mogoče razumeti hkrati kot *operativno* in *aspirativno*; služi kot vodilo muzejskim delavcem pri njihovem delu ter hkrati kot navdih za premišljeno in smiselno delovanje muzejskih strokovnjakov in teoretikov.

Za vključitev temeljnih vrednot in namenov, ki jih razumemo kot gonilno silo muzejskega delovanja, sta bila odločilna dva pomembna dejavnika. Prvič, med ključnimi izrazi, ki so jih v začetni fazi predlagali odbori ICOM-a, je kar 96 odstotkov odgovorov vsebovalo vsaj en izraz, ki ga je bilo mogoče razumeti kot družbeno vrednoto (San Miguel Fernández, Krajcovicova in Guiragossian 2021). Drugič, pregled preteklih ICOM-ovih definicij razkriva, da so bili aspirativni elementi vedno njihov sestavni del. Pojmi, kot sta »v korist družbe« in »nepridobiten«, namreč odražajo temeljne vrednote, ki jih je ICOM sprejel in jim sledil.

Čeprav muzejski strokovnjaki še vedno jasno poudarjajo pomen temeljnih funkcij muzeja – raziskovanja, zbiranja, konserviranja, interpretiranja in razstavljanja –, se zavedajo, da se je njihovo delo zaradi spreminjajočih se družbenih in institucionalnih vrednot bistveno preoblikovalo. Pojma »raznoverstnost« in »trajnostni razvoj« sta se uveljavila kot ključni vrednoti ICOM-a, kar se odraža tudi v dveh priporočilih, sprejetih v zadnjih letih (Rezolucija št. 1 iz leta 2007: *Varovanje in spodbujanje univerzalne dediščine ob spoštovanju kulturne in*

naravne raznovrstnosti; Resolucija št. 1 iz leta 2019: *O trajnostnem razvoju in uresničevanju Agende 2030: Spremenimo svet*). Poleg tega izrazi »izobraževanje«, »uživanje«, »premišljevanje« in »širjenje znanja« predstavljajo izkušnje, ki si jih muzeji prizadevajo omogočati. Čeprav to niso edine vrednote in nameni, ki usmerjajo muzejsko delo, jih muzeji po vsem svetu prepoznajo kot bistvene cilje svojih poslanstev.

Vključitev teh temeljnih vrednot postavlja pod vprašaj predstavo o muzejski »nevtralnosti«, zlasti v času, ko muzeje vse pogostejše razumemo kot ustanove, ki so dejavno zavezane skrbi za dobrobit posameznikov, spodbujanju socialne pravičnosti in uveljavljanju dekolonizacijskih pristopov ter pogosto prevzemajo aktivistično vlogo pri reparaciji, restituciji in prizadevanjih za boljši svet. Čeprav je manjšina odborov ICOM-a te namene predlagala kot opredeljujoče elemente muzejskega poslanstva v 21. stoletju, zaradi pomanjkanja soglasja med sodelujočimi niso bili izrecno vključeni v definicijo. Namesto tega je prevladal prožnejši pristop, ki upošteva izjemno raznolikost vlog in namenov, ki jih muzeji uresničujejo pri svojem delovanju v korist družbe v različnih okoljih in kulturnih kontekstih. V zadnjem delu priročnika so obravnavane te krovne vrednote in nameni, ki so bili v naši raziskavi pogosto izpostavljeni, hkrati pa so predstavljene tudi različne razlage, ki jih lahko zajemajo.

Raznovrstnost Kot vključujoče ustanove, ki delujejo v korist družbe, muzeji spodbujajo raznovrstnost na vseh ravneh delovanja, od pritegovanja občinstev in sodelovanja z njimi do oblikovanja razstav, mediacijskih pristopov in oblikovanja zbirk. V splošnem se pojem »raznovrstnost« nanaša na ljudi in zajema posameznike z različnimi družbenimi, kulturnimi, verskimi in etničnimi ozadji, osebe s posebnimi potrebami ter ljudi različnih spolnih identitet (onkraj binarnega razumevanja spola) in spolnih usmeritev. Raznovrstnost in pravičnost sta zato

neločljivo povezani lastnosti muzejev, saj so muzeji lahko resnično raznovrstni le, če vsem zagotavljajo pravičen dostop in enake možnosti.

Proces ICOM Define, ki je potekal v okviru svetovne organizacije z vse bolj raznovrstnim članstvom, je ponudil dragoceno priložnost za zbiranje številnih interpretacij pojma »raznovrstnost«, tako na konceptualni ravni kot v okviru muzejske prakse. Mnogi sodelujoči so ga povezovali z vključevanjem manjšinskih skupin in marginaliziranih skupnosti, drugi pa so ga razumeli širše, kot pojem, ki zajema profil muzeja, raziskovalne metodologije, vsebine, javnost in strategije pritegovanja občanstev. Spodbujanje »kulturne raznovrstnosti« je bilo prav tako prepoznano kot eden temeljnih elementov muzejskega poslanstva. Sodelujoči so poudarili, da dediščino ustvarjajo in soustvarjajo številne skupine ter raznoliki ustvarjalci v njenih snovnih, nesnovnih in hibridnih oblikah.

V nekaterih primerih se je izraz uporabljal za opis raznovrstnosti muzejev samih. Sodelujoči so poudarjali, da bi morala biti definicija uporabna za muzeje vseh vrst, skladno z UNESCO-vim *Priporočilom o varstvu in promociji muzejev in zbirk, njihove raznolikosti in vloge v družbi* (2015). V okviru muzejskega delovanja je pojem povezan z aktivnim sodelovanjem raznovrstnih skupnosti in občanstev ter muzeje opredeljuje kot vključujoče ustanove, namenjene vsem posameznikom in družbenim skupinam. Poleg tega je »raznovrstnost« povezana z ohranjanjem človekovih pravic, zastopanostjo podce-njevanih ali zatiranih skupin ter varovanjem svobode izražanja v muzejskem okolju. Odgovori kažejo, da je »raznovrstnost« večplasten in kompleksen pojem, ki ga danes intenzivno raziskujemo, da bi bolje razumeli njegov pomen za muzejsko prakso in vse širšo družbeno vlogo muzejev.

Za resnično uresničevanje raznovrstnosti v svojih temeljnih dejavnostih številni muzeji začnejo pri sebi, z zaposlovanjem strokovnjakov z različnimi ozadji, etnično pripadnostjo,

spolnimi identitetami in spolnimi usmerjenostmi. Ustvarjanje raznovrstnega delovnega okolja in vključevanje različnih pogledov na svet sta ključna koraka k institucionalnim spremembam, zaradi katerih muzeji postajajo bolj odprti in gostoljubni za širši krog ljudi. Ta sprememba, ki že poteka v muzejih po vsem svetu, vključuje vse zaposlene – ne vključuje le tistih, ki so v neposrednem stiku z javnostjo, kot so varnostniki, mediatorji in muzejski pedagogi, temveč tudi kustose, konseruatorje, raziskovalce, strokovnjake za odnose z javnostmi in direktorje. Razstave, ki nastajajo v sodelovanju z raznovrstnimi ustvarjalci, vključujejo različne poglede, se izogibajo enostranskim pripovedim in zaradi svoje večglasnosti postajajo privlačnejše ter dostopnejše širšemu in bolj raznolikemu občinstvu.

Podobno lahko raznolika zbirka, ki odraža številne identitete in družbene skupine, postane podlaga za širši nabor dejavnosti, izobraževalnih priložnosti in partnerstev z raznovrstnimi skupnostmi ter drugimi člani družbe. V tem širšem pomenu je »raznovrstnost« temeljna družbena vrednota, ki pomembno vpliva na uspešnost muzeja pri vzpostavljanju smotrnih povezav z občinstvi ter pri krepitevi občutka skupnega lastništva in pripadnosti.

Poleg zbiranja, razstavljanja in posredovanja raznovrstne dediščine in pogledov lahko muzeji raznovrstnost uresničujejo tudi z uporabo teorije mnogoterih inteligentnosti, ki priznava široko paleto človeških izkušenj in sposobnosti – tudi med posamezniki s podobnim ozadjem – ter hkrati upošteva potrebe nevrrozličnih občinstev. Ob zavedanju, da ljudje dražljaje doživljamo in predelujemo na različne načine, se muzeji vse bolj zavedajo izjemne raznolikosti izkušenj in vtisov, ki jih lahko vzbudijo njihove dejavnosti (glej **Raznovrstne izkušnje**). Zato si prizadevajo nagovarjati čim širši krog občinstva, namesto da bi se osredotočali le na posamezne skupine. V ta namen ustvarjajo vključujoče prostore za učenje, premišljevanje in uživanje ob uporabi interdisciplinarnih pristopov ter

raznolikih muzeografskih, kuratorskih in upravljaljskih strategij ter interaktivnih didaktičnih gradiv. Svoje prakse nenehno razvijajo in ustvarjalno prilagajajo novim potrebam. Ko muzeji prilagodijo način komuniciranja in doseganja občinstev, se temu ustrezno spreminjajo tudi odzivi javnosti. To dinamiko muzejski pedagogi dobro poznajo in jo pogosto spretno vključujejo v delo.

V praktičnem smislu raznovrstnost pomeni tudi priznavanje številnih ovir pri dostopu, ne glede na to, ali so družbene, kulturne, fizične ali čustvene narave (glej **Dostopni**). Ker so muzeji v zahodnih državah in koloniziranih državah zgodovinsko gledano služili predvsem elitam, je njihova današnja zavezanost raznovrstnosti odvisna od prizadevanj za odpravljanje preteklih oblik izključevanja in vnovično vzpostavljanje vezi s podrejenimi oziroma marginaliziranimi deli družbe. Takšni reparativni ukrepi zahtevajo neposredno soočanje z vprašanji predsodkov, segregacije in socialne nepravilnosti. To je mogoče doseči z dialogom s prizadetimi skupnostmi, kar lahko vodi v vnovično zbiranje gradiva ter kritično reinterpretacijo dediščine na razstavah (glej **Interpretirati**). Takšen pristop ponazarja Muzej apartheida (Apartheid Museum), ki je bil odprt leta 2001 v Johannesburgu z namenom soočanja s težavno zgodovino Južne Afrike v 20. stoletju. Njegova stalna razstava je zasnovana kot potovanje skozi čas in predstavlja različne poglede, ki odražajo zgodovinske perspektive raznolikega in etnično mešanega prebivalstva. Razstava *Race Classification*, ki prikazuje vsakdanje življenje v času apartheida, obiskovalce poljubno razvrsti med »bele« in »nebele«. Po tej razvrstitvi lahko vstopijo na razstavo le skozi vhod, določen za njihovo »rasno« skupino. Različni poti skozi razstavo nazorno prikazujeta, kako je segregacija skozi zgodovino določala življenjske izkušnje posameznikov, obiskovalce spodbujata k premisleku o njihovih sedanjih (napačnih)

predstavah in poudarjata, da muzeji ne predstavljajo ene same, univerzalne različice zgodovinskih dejstev.

Spodbujanje raznovrstnosti presega zgolj priznavanje in spoštovanje razlik med ljudmi; vključuje tudi dejaven boj proti diskriminaciji. Tako se muzeji v nekaterih delih sveta jasno opredeljujejo do družbenih vprašanj, kot so rasizem, seksizem, ksenofobija, homofobija in transfobija. V sodelovanju s skupnostmi razvijajo protirasistične programe, z razstavami in reinterpretacijo zbirk opolnomočajo marginalizirane skupine ter obiskovalce ozaveščajo o preprečevanju diskriminacije različnih družbenih skupin. Pri tem opozarjajo na vrzeli in izbrise v muzejskih zbirkah, prezrta življenja in neizpovedane zgodbe v muzejskih pripovedih ter na molk, ki se v razstavah še vedno ohranja glede določenih vsebin. Da bi te izbrise odpravili, nekateri muzeji posegajo po alternativnih raziskovalnih in zbiralnih metodah, na primer projektih ustne zgodovine kot glavnem orodju za ohranjanje zgodb marginaliziranih skupin. Med takšne primere sodijo že omenjeni Muzej identitete in ponosa (Museo de la Identidad y el Orgullo) v Kostariki in Muzej gibanja LGBTI+ (Museu Movimento LGBTI+) v Braziliji ter druge pobude, ki jih vodijo skupnosti. Člani skupnosti dejavno sodelujejo tudi pri soustvarjanju materialnih zbirk ter tako prispevajo k ohranjanju predmetov, ki jih prevladujoče, cis-heteronormativno usmerjene ustanove pogosto zanemarjajo. Tak primer je leta 2014 ustanovljen Muzej transologije (Museum of Transology) v Združenem kraljestvu, ki hrani raznovrstno zbirko predmetov, povezanih z življenjem transpolnih, nebinarnih in interspolnih oseb.

Različne interpretacije tega široko podprtega pojma odražajo spreminjajočo se vlogo muzejev kot pomembnih, vključujočih prostorov, ki povezujejo ljudi, slavijo raznovrstnost in se zavzemajo zanjo v vseh njenih oblikah. Za muzeje je vse pomembneje, da nenehno premišlujejo o različnih učinkih

raznoverstnosti na družbo ter svoje delovanje prilagajajo potrebam raznolikih skupin, ki jim služijo.

Sorodni izrazi: pravičnost, vključujočnost, multikulturalizem, pluralnost.

Trajnostni razvoj V veljavni definiciji muzeja »trajnostni razvoj« kot ena temeljnih vrednot, na kateri temeljita delovanje muzejev in uresničevanje njihovega poslanstva, ne zajema le notranjega delovanja ustanov, temveč tudi njihove pluralne odnose do dediščine, družbe, občinstev in sodelavcev. Spodbujanje trajnostnega razvoja pomeni skrb za trajnostno delovanje muzejev – zagotavljanje, da svoje delo opravljajo odgovorno, dolgoročno in z učinkovito rabo virov, hkrati pa prispevajo k uresničevanju širših ciljev trajnostnega razvoja. V ta okvir spada vključevanje načel trajnostnega razvoja v muzejske cilje, programe in splošno komuniciranje. Dvojna raba tega pojma – kot označevalca subjekta in kot družbene vrednote – definicijo muzeja tesno povezuje z UNESCO-vim *Priporočilom* iz leta 2015 in ICOM-ovo resolucijo iz leta 2019 *O trajnostnem razvoju in uresničevanju Agende 2030: Spremenimo svet*, ki priznava, »da imajo vsi muzeji pomembno vlogo pri oblikovanju in ustvarjanju trajnostne prihodnosti«, ter podpira poziv, »naj se muzeji na te izzive odzovejo s premislekom in prenovo svojih vrednot, poslanstev in strategij« (ICOM 2019).

Pojem »trajnostni razvoj« je nadomestil koncept »razvoja družbe«, ki je bil v ICOM-ovi definiciji prisoten od leta 1974 do leta 2022. Danes temelji na štirih medsebojno povezanih stebrih: okoljskem, družbenem, gospodarskem in kulturnem. Prevladujoče prepričanje iz preteklosti, da bi morale vse družbe slediti enakim putem »napredka« in industrijskega razvoja, je bilo deležno številnih kritik raziskovalcev s področja družboslovja in dediščinskih študij. Mnogi opozarjajo, da je kapitalistični model gospodarskega razvoja, značilen za sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, dajal prednost industrijski rasti, gospodarski širitvi in viziji »napredka«, oblikovani po vzoru

industrializiranih držav globalnega severa (Souza 2020). Takšen pogled je v izrazitem nasprotju s cilji številnih muzejev, ki si prizadevajo za ohranjanje okolja in podpirajo trajnostni razvoj lokalnih skupnosti v različnih kulturnih okoljih.

To interdisciplinarno in celostno razumevanje »trajnostnega razvoja«, za katero se zavzemata UNESCO in Mednarodni inštitut za trajnostni razvoj (IISD), predstavlja temelj ciljev trajnostnega razvoja (SDG), opredeljenih v Agendi Združenih narodov 2030. Ti cilji med prednostne naloge uvrščajo »mir in blaginjo ljudi ter planeta«, hkrati pa se odzivajo na podnebno krizo. Sodelujoči v posvetovanjih so cilje trajnostnega razvoja pogosto navajali kot pomembno gonilo sodobne muzejske prakse. Ti cilji usmerjajo muzeje na številnih področjih, kot so zmanjševanje ogljičnega odtisa, zmanjševanje količine odpadkov, spodbujanje pravičnosti in dobrega počutja zaposlenih ter skupnosti, uvajanje novih pristopov skrbi, spodbujanje vključevanja, zmanjševanje neenakosti, vzpostavljanje partnerstev in komuniciranje vsebin, povezanih s trajnostnim razvojem. V odgovorih odborov je bilo razvidno, da je pojem povezan s širokim spektrom načinov uporabe in dejavnosti, pri čemer si je več kot 60 odstotkov sodelujočih želelo, da bi bil »trajnostni razvoj« vključen v muzejsko definicijo.

V nekaterih odzivih je bil pojem trajnostnega razvoja obravnavan z operativnega vidika. Nekateri sodelujoči so na primer izpostavljali finančno vzdržnost muzejev ter pri tem upoštevali različne modele financiranja stalnih, neprofitnih ustanov. Drugi so opozarjali na temeljne vire, potrebne za delovanje muzejev v posameznih okoljih, pri čemer so poleg finančnih vprašanj izpostavili tudi dostop do dediščine in kadrovske vire, potrebne za vsakodnevno delovanje. To je še posebej pomembno za skupnostne organizacije, kjer sta družbena blaginja in ohranjanje kulturne identitete sestavni del trajnostnega razvoja. Za druge, zlasti za znanstvene in naravoslovne muzeje, sta v ospredju okoljska trajnost in ukrepanje

na področju podnebnih sprememb (Legget in Labrador 2023, str. 2). V teh primerih se prizadevanja pogosto osredotočajo na ozaveščanje javnosti z razstavami in programi, hkrati pa muzeji priznavajo tudi pomemben vpliv lastnega delovanja na okolje. Virtualni oziroma spletni muzeji ter ustanove, ki upravljajo obsežne digitalne zbirke podatkov, se tako vse bolj zavedajo okoljskih stroškov delovanja strežnikov. Nekateri odbori so izpostavili vse navedene operativne vidike in trajnostni razvoj muzejev povezali z »upravljavskimi praksami, ki spoštujejo okoljske, družbene in kulturne pravice v prid razvoju planetarnega državljanstva«. Takšno razumevanje poudarja povezavo med trajnostnimi praksami v muzeju in širšim ciljem spodbujanja trajnostnega razvoja onkraj institucionalnega okvira.

Drugi sodelujoči so poudarili trajnostni razvoj dediščine in izpostavili pomen trajnih in vzdržnih procesov za njeno ohranjanje in prenašanje prihodnjim generacijam. Nekateri so posebej opozorili, da se trajnostni razvoj nanaša na upravljanje zbirk, kar vključuje zagotavljanje ustreznih pogojev za njihovo dolgoročno konserviranje in vzdrževanje ob čim manjših vplivih na okolje. Drugi so v podobnem duhu poudarili nenehno spreminjanje dediščine, njeno živo naravo ter možnosti za njeno bogatenje s sodelovanjem skupnosti in interpretacijo, ob hkratnem zagotavljanju njene družbene relevantnosti. S tega, na dediščino osredotočenega vidika imajo muzeji temeljno družbeno vlogo pri povezovanju trajnostnega razvoja z ohranjanjem dediščine.

V še širšem razumevanju pojma trajnostni razvoj povezuje dediščino in ljudi ter njene okoljske, kulturne in družbene razsežnosti združuje v celovitejše pristope. V prizadevanjih, da bi pojem osvobodili njegovega prevladujočega zahodnega okvira, se latinskoameriška muzeologija na primer opira na avtohtone sisteme znanja pri razumevanju trajnostnega razvoja. Ti poudarjajo solidarnost, sožitje z naravo, dobrobit in spoštovanje skupnih kulturnih praks, namesto nenehnega

prizadevanja za neomejeno gospodarsko rast. V andskih kulturah je trajnostni razvoj tesno povezan z avtohtonim načelom *sumak kawsay* oziroma *buen vivir* (v španščini »dobro življenje«, lahko pa ga prevedemo tudi kot »življenje v harmoniji«). Ta koncept daje prednost skupni blaginji, uravnoveženemu načinu življenja in spoštljivemu odnosu do okolja. *Buen vivir* človeka razume kot tesno povezanega z naravo in zagovarja načine življenja, ki spoštujejo ekološke omejitve ter dajejo prednost skupnostnim vezem pred individualnimi koristmi. Kot alternativa zahodnim predstavam o »razvoju« zagovarja varovanje narave ter zmanjševanje družbenih in gospodarskih neenakosti (Blanco in Aguiar 2020). Ta celostni pristop ponuja nov okvir za trajnostni razvoj dediščine, katerega cilj je zagotoviti materialno, družbeno in duhovno zadovoljstvo vseh članov določene populacije ali skupine, ne da bi pri tem izkoriščali druge, škodovali okolju ali ogrožali prihodnje generacije.

V kontekstu muzejev 21. stoletja trajnostni razvoj predstavlja nujen poziv k ukrepanju. Za ustanove z izrazitim čutom za družbeno odgovornost pojem »trajnostni razvoj« pomeni veliko več kot trajnostno delovanje ali ozaveščanje o okolju in sodobni podnebni krizi. Pomeni odločno in proaktivno zavezo k obvladovanju vplivov človekovega delovanja na planet ter hkrati spodbujanje globljega razumevanja človeka kot sestavnega dela zapletenih in medsebojno povezanih ekosistemov.

Sorodni izrazi: *buen vivir*, ekologija, regenerativni razvoj, trajnostni razvoj, dobrobit.

Izobraževanje Izraz »izobraževanje« je bil v ICOM-ovo definicijo muzeja prvič vključen leta 1961 (op. prev.: v slovenskem prevodu je bil takrat uporabljen izraz »vzgoja«), skupaj z izrazoma »preučevanje« in »razvedrilo«, kot eden osrednjih namenov teh ustanov. Ohranjen je bil tudi v vseh naslednjih definicijah in se trdno uveljavil kot eden temeljnih ciljev muzejev. Med posvetovanji so odbori poudarili pomen tega izraza za muzejske

ustanove in opozorili, da bi njegova opustitev lahko imela pravne in finančne posledice v različnih nacionalnih okoljih. Čeprav so bili predlagani tudi drugi izrazi s podobnim pomenom, so prejete povratne informacije jasno pokazale, da je ohranitev izraza »izobraževanje« kot sestavnega dela definicije nujna.

Čeprav se »izobraževanje« pogosto razume kot nepogrešljiv del muzejskih dejavnosti in njihove družbene odgovornosti – kot prečni cilj, ki prežema vse muzejske dejavnosti –, ta definicija poudarja predvsem celostno izobraževalno izkušnjo, ki jo muzeji omogočajo, in njihovo širše pedagoško poslanstvo. V večini odzivov je bil izraz opredeljen kot namen muzeja in ne kot njegova opredelitvena značilnost; sodelujoči so poudarjali muzej kot »prostor izobraževanja« oziroma »prostor, kjer poteka učenje«, in ne kot »izobraževalno ustanovo«. Nekateri so opozorili tudi, da izraza ni smiselno uporabljati kot glagol, saj bi to lahko spodbujalo hierarhično razumevanje prenašanja znanja v muzejskem okolju. Prav tako so poudarili razliko med muzeji in tradicionalnimi izobraževalnimi ustanovami. Številni muzeji po svetu so razvili alternativne pristope k izobraževanju, pri katerih ustvarjajo raznovrstne izkušnje, ki niso le informativne, temveč tudi privlačne, prijetne in celo zabavne (glej **Raznovrstne izkušnje** in **Uživanje**).

Za člane ICOM-a je izraz pogosto povezan s pojmi, kot so »informiranje«, »sodelovanje«, »vseživljenjsko učenje«, »kritično mišljenje« in »kognitivni procesi«, pa tudi s pojmi »prenašanje«, »premišljevanje«, »uživanje« in »širjenje znanja«. Nekateri sodelujoči so poudarjali njegovo povezanost z interpretacijo in komuniciranjem, drugi pa so ga opisovali kot obliko »posredovanja znanja«, ki temelji na nenehnem »dialogu«. Mnogi izobraževanje razumejo kot osrednji namen muzejev, pri čemer je v številnih primerih tesno povezano predvsem z muzejskimi zbirkami. Nekateri sodelujoči so poudarili splošno sprejeto stališče, da je za učinkovit prenos muzejskih

zbirk javnosti potreben izobraževalni pristop. Takšno razumevanje spodbuja številne muzeje, da svoje izobraževalne dejavnosti širijo tudi onkraj formalnih razstavnih prostorov ter v ta namen vključujejo depoje in druge muzejske prostore kot kraje, kjer je mogoče predstavljati zbirke in muzejsko delo z dediščino. Takšen pristop ponazarja Depot Boijmans Van Beuningen v Rotterdamu na Nizozemskem, ki kaže, kako je mogoče muzejsko izobraževanje prenesti v obiskovalcem dostopen depo, opredeljen kot »javno dostopen depo umetniških del«. Izobraževalni program omenjenega depoja vključuje več možnosti vodenih ogledov brez predhodne prijave, interpretativne delavnice ter različne dejavnosti za javnost, katerih namen je odpraviti predstavo o muzejskih depojih kot nedostopnih in odmaknjenih prostorih.

Nekateri sodelujoči so posebej poudarili vlogo muzejskih pedagogov (mediatorjev, facilitatorjev) ter njihovo specializirano in izjemno ustvarjalno delo. Ob tem so opozorili na potrebo, da bi njihovo znanje in spretnosti bolje vključili v vse vidike muzejskega delovanja, vključno z upravljanjem zbirk, dokumentiranjem, konserviranjem in pripravo razstav. Muzejski pedagog, ki ga pogosto razumemo kot medkulturnega in interdisciplinarnega strokovnjaka, je v tem okviru predstavljen kot pobudnik preoblikovanja muzeja v prostor dialoga, kjer pogovori potekajo horizontalno ter vključujejo raznoliko občinstvo in skupnosti.

Namesto enosmernega prenosa znanja se muzejsko izobraževanje danes vse bolj razume kot preobrazbeni proces, ki temelji na dialogu, aktivnem sodelovanju in soustvarjanju. Nekatere razlage tega pojma, navdihnjene z idejami pedagoga Paula Freireja, poudarjajo kritično mišljenje, dialoško sodelovanje in aktivno udeležbo. Takšen pristop spodbuja osvobajajoč proces, v katerem posamezniki kritično presojujejo, izzivajo in preoblikujejo družbene strukture ter tako prispevajo k pravičnejši in enakopravnejši družbi.

Z razvijanjem izobraževanja muzeji krepijo družbeno ozaveščenost in ljudem omogočajo kritično razumevanje sveta, v katerem živijo (glej **Premišljevanje**). To dosegajo tako, da občinstva vključujejo v soustvarjalne procese interakcije z dediščino, na primer s postavljanjem kritičnih vprašanj na razstavah. Takšni pristopi spodbujajo radovednost, premišljevanje in vseživljenjsko učenje ter širijo znanje znotraj muzeja in onkraj njegovih zidov. Muzeji zato niso več razumljeni kot kraji, ki pasivnim obiskovalcem ponujajo zaprte ali dokončne odgovore na posamezna vprašanja. Postajajo odprti, dinamični forumi, v katerih lahko obiskovalci zastavljajo nova vprašanja, preučujejo in interpretirajo svet, v katerem živijo, ter razvijajo orodja za njegovo boljše razumevanje in soočanje z njegovimi izzivi.

Z vidika vključevanja in dostopnosti muzejsko izobraževanje omogoča smotrna srečanja z dediščino prek razstav, programov, komuniciranja in aktivnega vključevanja različnih deležnikov v upravljanje zbirk in njihovo interpretacijo. Spodbuja širjenje znanja in soustvarjanje s pomočjo različnih interaktivnih pristopov, kot so pripovedovanje zgodb, praktične dejavnosti, intelektualna in čutna stimulacija, vodena doživetja, igrifikacija in digitalni mediji. Z ustvarjanjem raznovrstnega, dinamičnega in didaktično zasnovanega okolja muzeji svoje vsebine približujejo ljudem vseh starosti, sposobnosti ter kulturnih, izobrazbenih in socialno-ekonomskih ozadij ter skrbijo, da so zanje relevantne. Tako nastaja varen in gostoljuben prostor, v katerem lahko obiskovalci z dediščino in med seboj vzpostavljajo čustvene in intelektualne vezi, premišlujejo o družbenih vprašanjih ter poglobljajo razumevanje različnih kultur, okolij in zgodovin.

Muzejsko izobraževanje je zato pomembno orodje za spodbujanje globoke osebne in družbene rasti ter bogatenje posameznikov in skupnosti. To je še posebej pomembno v času, ko družbena omrežja pogosto spodbujajo bežne in površinske oblike komunikacije, ki lahko omejujejo sposobnost

poglobljenega razmišljanja, kritične presoje in razumevanja. Muzeji pa nasprotno ponujajo prostore za raznovrstne izkušnje, učenje in izmenjavo ter omogočajo tesnejši stik z dediščino, zgodovino in kulturo. Takšen pristop k muzejskemu izobraževanju ne prispeva le k osebni izpolnitvi posameznikov, temveč tudi k razvoju bolj ozaveščenih, dejavnih, ustvarjalnih, empatičnih in samorefleksivnih družb.

Sorodni izrazi: kritično mišljenje, dialog, didaktičen, razširjanje, omogočati, učenje, mediacija, pedagogika, poučevanje, prenašanje.

Uživanje Med različnimi izkušnjami, ki jih ponujajo muzeji, sta izraza »uživanje/zabava« v tretjem krogu posvetovanj prejela največ podpore. Poudarek na uživanju obiskovalcev – kot eden ključnih namenov muzejskega delovanja – je bil v ICOM-ovo definicijo prvič vključen leta 1951 z izrazom *délectation* v francoski različici in odtlej ostaja eden njenih bistvenih elementov. Takrat je bilo »uživanje« (fr. *délectation*) povezano predvsem z estetskim doživljanjem umetnostnih muzejev – z radostjo oziroma užitkom (fr. *plaisir*), ki ga vzbuja kontemplacija o umetniških delih. Sčasoma se je pomen izraza razširil tudi na druge vrste muzejev, na primer muzeje znanosti ali družbene zgodovine, ter utrdil prepričanje, da bi morala biti vsaka muzejska izkušnja »radostna« in celo »zabavna«. Kot ustanove, ki delujejo v korist družbe, so muzeji splošno priznani kot prostori pozitivne oziroma razvojno naravnane zabave, ki jo danes pogosto označujemo z izrazom »izobraževanje skozi zabavo« (angl. *edutainment*). Njihova družbena vloga, etične zaveze in neprofitna narava pa jim ne dopuščajo, da bi zabavo postavili pred vse druge cilje ali svoje poslanstvo prilagajali zgolj z namenom povečanja števila obiskovalcev in prihodkov. Več odborov je poudarilo tudi, da muzeji omogočajo učenje z ustvarjanjem doživetij, ki pustijo močan vtis in katerih namen je vzbuditi čustvene odzive. Takšna doživetja občinstva nagovarjajo na

različnih ravneh in presegajo zgolj prenos znanja, saj vzbujajo občutke osuplosti, občudovanja in radosti, ki spremljajo osebno odkrivanje in nova spoznanja.

V razpravah, ki so privedle do oblikovanja nove definicije, je bilo eno od vprašanj tudi, ali je izraz »uživanje« sploh primeren. Številni muzeji, na primer spominski muzeji ali muzeji človekovih pravic, pri obiskovalcih namreč pogosto vzbujajo bolečino, žalost ali celo travmatične odzive. Kljub temu je prevladalo stališče, da čustvena vpletenost in učenje, ki ju omogočajo takšne izkušnje, tudi kadar ju obiskovalci doživljajo kot neprijetna, dolgoročno prispevata k pozitivnemu učinku, saj poglobljata razumevanje zgodovine in dediščine ter krepiata povezanost z njima. Tudi takšna izkušnja je zato lahko razumljena kot oblika »uživanja« v širšem pomenu besede. Po drugi strani je bil izraz »zabava« pogosto razumljen kot označevalec bolj površne ali lahkotne izkušnje, ki muzeje približuje zabaviščnim parkom. Čeprav je bilo utemeljeno, da imajo muzeji z njimi določene skupne značilnosti – na primer poustvarjanje resničnosti z razstavami, spodbujanje domišljije obiskovalcev ter vključevanje elementov fantazije in igre (Brulon Soares 2016) –, je bistvena razlika v tem, da muzeji ostajajo zavezani izobraževanju, premišljevanju in širjenju znanja. To zavezanost dopolnjuje tudi njihovo poslanstvo, da dediščino konservirajo ter jo na zaupanja vreden in smotrni način posredujejo prihodnjim generacijam.

V sedANJI definiciji je uživanje v splošnem povezano z idejo, da muzeji svojim občinstvom ponujajo prijetne in bogateče izkušnje. Sodelujoči so ga opisovali kot »užitek, ki ga vzbujata začudenje in občudovanje, [ter] uživanje v lepoti« in kot »občutek zadovoljstva, izpolnjenosti in dobrega počutja med obiskom muzeja«. Izraz so povezovali tudi z drugimi pojmi, kot so »zdravljenje, samoodkrivanje ... okrevanje« ter »prosti čas, zabava in začudenje, ki vodijo v optimizem, opolnomočenje

in razmišljanje o sebi«. Te povezave poudarjajo večplastnost uživanja v muzejih, ki ne zajema le trenutkov navdušenja in sprostitve, temveč tudi priložnost za osebno rast, čustveno obnovo, empatijo in skrb.

Sorodni izrazi: afekt, ugodje, čustva, obogatjenje, zabava, užitek.

Premišljevanje Premišljevanje je sestavni del muzejskega dela: muzejski delavci nenehno premišlujejo o dediščini, ki jo ohranjajo, o občinstvih, ki jim služijo, o načinih uresničevanja svoje družbene vloge in o najboljših načinih ustvarjanja smotrnih muzejskih izkušenj. Sedanja definicija pa premišljevanje posebej poudarja kot enega temeljnih namenov raznovrstnih izkušenj, ki jih muzeji zagotavljajo svojim občinstvom. Čeprav so prejšnje ICOM-ove definicije med nameni muzejev izpostavljale izraze, kot so »preučevanje«, »izobraževanje« in »uživanje«, vključitev premišljevanja in širjenja znanja kaže na širše razumevanje muzejev kot prostorov odprte in varne izmenjave. S sprejemanjem pluralnosti pogledov muzeji potrjujejo svojo vlogo prostorov, namenjenih zavestnemu razvijanju kritičnega mišljenja.

Muzeji spodbujajo premišljevanje na različne načine: tako da vzbujajo radovednost in kontemplacijo pri obiskovalcih, da znanje posredujejo na privlačne in konstruktivne načine, da izvajajo izvirne raziskave in njihove rezultate dostopno predstavljajo različnim občinstvom ter da spodbujajo nove interpretacije dediščine. Poleg tega obiskovalce vabijo k razmisleku o različnih pogledih na svet in različnih epistemologijah ter jih spodbujajo, da razmišljajo o svojem mestu v svetu in o svojem odnosu do preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Muzeji lahko z raziskovanjem, interpretacijo in razstavami širijo razumevanje ter krepijo občutek pripadnosti – tako pri obiskovalcih in odgovornih državljanih kot tudi pri strokovnjakih in sodelavcih.

V nekaterih odgovorih je »premišljevanje« tesno povezano s »kritičnim mišljenjem« in »dialogom«. Drugje ga razumejo kot temelj in neposredni rezultat participacije, soustvarjanja in soobstoja različnih pogledov v muzejskem prostoru. Premišljevanje velja tudi za bistven proces, ki spodbuja družbeno preobrazbo in krepi medsebojno razumevanje, potrebno za spodbujanje raznovrstnosti in trajnostnega razvoja. V slednjem pomenu se poleg spodbujanja premišljevanja pri občinstvih vnovič izpostavlja tudi samorefleksija muzejskih strokovnjakov kot bistvena drža, ki spodbuja kritično presojo lastnega položaja ter prevpraševanje uveljavljenih kuratorskih diskurzov in praks. Takšna introspekcija je nepogrešljiva, če želijo muzeji ostati dinamične, vključujoče, relevantne ustanove, ki se znajo odzivati na spreminjajoče se potrebe skupnosti, v korist katerih delujejo.

Refleksivnost kot muzejska metoda se pogosto uporablja pri projektih, katerih namen sta vnovično branje in reinterpretacija preteklih pripovedi z namenom spodbujati reparacijo in pripovedovanje bolj vključujočih zgodb (glej **Interpretirati**). Ta proces zahteva kritično preučitev muzeja samega, vključno z njegovo zgodovinsko vpletenostjo v sisteme zatiranja ali nepravilnosti, na primer ustanov, katerih delovanje je temeljilo na kolonializmu, ki so imele koristi od bogastva, ustvarjenega s trgovino s sužnji, ali so sodelovale z avtoritarnimi režimi. Takšna refleksivnost se lahko uresničuje z metodami kritičnega poizvedovanja, ki vključujejo raziskovanje porekla v muzejskih arhivih in zbirkah ter razkrivanje težavnih oziroma zamlčanih zgodovin. Vključuje tudi sodelovanje z marginaliziranimi skupnostmi, ki jim omogoča, da same pripovedujejo in premišljujejo o svojih zgodbah in pogledih. Refleksivnost lahko vpliva tudi na kritično predstavitev muzejskih predmetov in informacij ter spodbuja prevpraševanje zastarelih načinov zbiranja, interpretiranja, komuniciranja in razstavljanja dediščine. To je še posebej pomembno za etnografske muzeje in

nekdanje kolonialne muzeje, kjer je mogoče tradicionalne postavitve na novo zasnovati tako, da omogočajo pravičnejše predstavljanje zgodovine. Eden najprepoznavnejših primerov takšnega reflektivnega pristopa je razstaveni projekt *Mining the Museum*, ki ga je umetnik Fred Wilson pripravil leta 1992 v Zgodovinskem društvu Marylanda (Maryland Historical Society). Na razstavi so bili suženjski okovi, predmet, namenjen prisilnemu obvladovanju zaslužjenih ljudi, postavljeni ob srebrne predmete iz devetnajstega stoletja, steber za bičanje pa ob ročno izdelano leseno pohištvo. Ti predmeti so, postavljeni drug ob drugem, podali močan komentar o zgodovini ustanove, njenih zbirkah in načinih zgodovinskega predstavljanja.

Prizadevanje za premišljevanje muzeje in njihova občinstva spodbuja h kritičnemu razmišljanju ter k sprejemanju praks in pogledov, ki odstopajo od prevladujočega diskurza. Z ustvarjanjem okolja, ki spodbuja odprto in kritično presojo, reflektivnost vabi muzeje, skupnosti in posameznike, da se z dediščino in sodobnimi družbenimi vprašanji soočajo na premišljen, vključujoč in preobrazben način. Refleksivnost muzejem navsezadnje omogoča, da postanejo več kot le varuhi predmetov, spominov in zgodovin: postajajo pobudniki družbenih sprememb, orodja sprave in prostori za oblikovanje bolj ozaveščenih, pravičnih in odpornih družb.

Sorodni izrazi: ozaveščenost, kontemplacija, kritično mišljenje, radovednost, odkrivanje.

Širjenje znanja Muzeji dejavno sodelujejo pri izmenjavi znanja med različnimi disciplinami, družbami in kulturami. Nekateri odgovori v okviru posvetovanj poudarjajo, da je znanje predmet oziroma bistvo muzejskega dela, saj muzeje razumejo kot hranitelje znanja. V tem smislu je znanje shranjeno v muzejskih zbirkah in arhivih, oživlja pa se, nastaja ali se preoblikuje z raziskovanjem, interpretacijo in komuniciranjem. Drugi razumejo širjenje znanja kot temeljni način

delovanja muzejev. Veljavna definicija muzeja obe razumevanji presega in širjenje znanja opredeljuje kot eno temeljnih vrednot in enega temeljnih namenov muzejev, ki spodbujata radovednost, odkrivanje, kritično mišljenje in vseživljenjsko učenje. S tem ko daje prednost širjenju znanja namesto enosmernemu posredovanju znanja, definicija vzpostavlja bolj enakovreden odnos med muzeji in njihovim občinstvom ter spodbuja pravičnejše in bolj sodelovalne oblike povezovanja (glej **Izobraževanje**). V tem smislu širjenje znanja pridobi tudi pomembno politično razsežnost, saj muzeje spreminja v dejavnike vključujočnosti, medsebojnega spoštovanja, celostnega razumevanja in pravičnosti na lokalni, nacionalni in globalni ravni.

Dekolonizacija muzeja – ustanove, ki je bila zgodovinsko zasnovana v času evropskega razsvetljenstva kot prostor, ki ponuja eno samo pot do znanja – pomeni tudi prevpraševanje predstave o tem, da obstaja en sam »univerzalen« način mišljenja in vedenja. Sprejemanje razumevanja, da muzeji znanje soustvarjajo z zunanjimi partnerji, namesto da bi ga ustvarjali *zanje*, pomeni odmik od hierarhične organizacije znanja, značilne za moderne in enciklopedične ustanove, ki so druge sisteme znanja podrejele ali izrinjale. Delitev avtoritete pri ustvarjanju zahteva vključevanje raznolikih partnerjev in spodbujanje sodelovanja na vseh ravneh muzejskega dela. Muzeji se tako uveljavljajo kot odprti in dialoški prostori, v katerih je pomemben vsak glas in so vse oblike znanja priznane kot enakovredne in dragocene. Zanimiv primer takšnega pristopa je sodelovanje med Narodnim muzejem Ugande (Uganda National Museum) v Kampali, Kulturnim centrom Igongo (Igongo Cultural Centre) v Mbarari v Ugandi in Etnografskim muzejem (Ethnographic Museum) Univerze v Zürichu, ki se je začelo leta 2015. Udeleženci so ga opisali kot »poskus in prizadevanje za enakovredno partnerstvo, čeprav poteka v okviru strukturnih neenakosti« (Adebo Abiti in

Laely 2021). Sodelovanje je privedlo do sokuriranih razstav – med drugim o mlečni kulturi v obeh državah – ter spodbudilo skupne raziskave in medkulturni dialog.

Pojem širjenja znanja je bil v ICOM-ovo definicijo muzeja vključen leta 2022, skladno z visoko stopnjo podpore izrazu »znanje«. Ta je bil povezan z drugimi pojmi, kot so »mediacija«, »sodelovanje«, »dekolonizacija« in »sodelovanje s skupnostmi«. Med drugimi pomembnimi idejami, povezanimi s tem ključnim izrazom, so bili tudi »večsmerni dialog«, »sooblikovanje pomenov« in »vrednote pravičnosti«, ki kažejo na zavezanost muzejev vzpostavljanju novih, bolj horizontalnih odnosov v družbi, temelječih na skupnih ali vzporednih interesih, spominih in skrbah. Med najpomembnejšimi stališči o tem pojmu je mednarodni odbor za izobraževanje in kulturno dejavnost (CECA) poudaril, da »muzej lahko izobražuje le toliko, kolikor dejavno in participativno prispeva k širjenju in izmenjavi znanja« (glej **Izobraževanje** in **Sodelovanje**). Drugi odbori so muzej opredelili kot prostor, kjer se lahko zbirajo, predstavljajo, širijo in spodbujajo različni glasovi in pogledi, zlasti glasovi marginaliziranih ali premalo zastopanih skupin. Nekateri sodelujoči pa so predlagali bolj hermenevitičen pristop k širjenju znanja ter poudarili, da bi morali muzeji enakovredno vrednotiti različne načine védenja, prevpraševati samo naravo znanja ter preučevati obstoj, pomen in posledice kulturnih pristranskosti.

Muzeje ustvarjajo ljudje in njihovo delovanje je mogoče le zato, ker sodelujejo ter si izmenjujejo izkušnje in strokovno znanje. Čeprav prejšnje definicije tega sodelovalnega vidika muzejskega dela niso izrecno priznavale, je širjenje znanja danes uveljavljena praksa na različnih ravneh muzejskega delovanja. Pojavlja se pri skupnem kuriranju razstav in participativnih programih, pa tudi v procesih inventarizacije in konseviranja. Od leta 2020 in vzpona gibanja Black Lives Matter (slov. Življenja temnopoltih štejejo) na primer Narodne galerije

Škotske (National Galleries of Scotland) – muzejski kompleks, ki ga sestavljajo tri narodne umetnostne galerije – sodelujejo s karibskimi umetniki in aktivisti pri oblikovanju protirasističnega programa. Del tega programa je tudi skupno kuriranje sodobnih razstav kot oblika reparativne pravičnosti. Takšnega dela ne more opraviti en sam kustos, saj so njegovo znanje in izkušnje vedno omejeni, zato teh tem ni mogoče obravnavati na celovit in preobrazben način.

Širjenje znanja ima pomembno vlogo tudi pri upravljanju zbirk, saj vpliva na pridobivanje predmetov ter izboljšuje postopke dokumentiranja, inventariziranja in konserviranja predmetov oziroma zbirk, ki se nanašajo na kompleksne zgodovine z več deležniki. Pomemben primer je Muzej avtohtonih ljudstev (Museu dos Povos Indígenas) v brazilskem Riu de Janeiru, ki od začetka 21. stoletja izvaja uveljavljen program delavnic z avtohtonimi strokovnjaki, namenjenih interpretaciji in dokumentiranju svojih etnografskih zbirk. Delavnice sistematično vodijo avtohtoni strokovnjaki, ki jih muzej vključuje v kratkoročna ali dolgoročna partnerstva. Takšna sodelovanja muzejskim strokovnjakom omogočajo razvijanje novih pristopov k delu z zbirkami, izboljšujejo konservatorske metode ter spodbujajo bolj vključujoče sisteme inventariziranja in dokumentiranja.

Poleg bogatenja upravljanja zbirk širjenje znanja razširja tudi obseg muzejskega raziskovanja in sodelovanja z javnostmi. Z omogočanjem dostopa do zbirk raziskovalcem muzeji spodbujajo nove interpretacije in nastajanje novega strokovnega znanja. Nove zamisli in spoznanja, ki izhajajo iz tega dela, niso namenjeni le akademski skupnosti, temveč jih muzeji na dostopen in privlačen način delijo tudi s širšo javnostjo. Hkrati muzeji vse pogostejše uvajajo načine, ki javnosti omogočajo, da prispeva lastno znanje. Kustosi na primer sodelujejo s skupnostmi pri izboljševanju sistemov razvrščanja in dokumentiranja, muzeji pa uporabljajo postopke, kot je folksonomija, pri katerih posamezniki predmetom v spletnih zbirkah

dodajajo javne oznake ali pa ob razstavljenih predmetih zapišejo svoje informacije, spomine in razmišljanja. Takšni sodelovalni pristopi širijo možnosti za smotrno vključevanje javnosti in muzejem omogočajo, da odražajo raznolike perspektive. Participativne prakse muzejem ne pomagajo le pritegniti širših občinstev in krepijo verodostojnosti, temveč tudi bogatijo interpretativni potencial in potencial zbirk za ustvarjanje znanja. Z ustvarjanjem prostorov, kjer se vrednotita in zbirata tako individualno kot kolektivno znanje, muzeji poglobljajo razumevanje različnih kulturnih izkušenj, izrazov in pogledov na svet. Takšen dialog posledično oblikuje muzejske prakse ter jih dela bolj vključujoče in bolj reprezentativne za skupnosti, v korist katerih delujejo.

Nekateri sodelujoči so muzeje opisali kot »posrednike« ali »mediatorje« znanja. S praksami širjenja znanja in opolnomočenjem vseh, ki prispevajo novo znanje, lahko muzeji učinkovito spodbujajo socialno pravičnost in jo tudi udejanjajo. Ta preobrazba, ki jo nekateri povezujejo s procesi dekolonizacije, zahteva zavezanost večji raznolikosti človeških virov. To pomeni načrtno zaposlovanje kustosov in drugih strokovnjakov z različnimi ozadji, vključno z osebami različnih etničnih pripadnosti, družbenih slojev, spolnih identitet in spolnih usmerjenosti (glej **Raznovrstnost**). Pomemben del tega prizadevanja je tudi priznavanje avtoritete izkušenj iz prve roke, ki lahko predstavljajo temelj kolektivnega povezovanja (Hooks 2003 [1993], str. 425–426). S povezovanjem posameznikov in skupnosti skozi njihove različne poglede lahko muzeji razširijo in poglobijo svoj odnos z družbo, okrepijo svojo relevantnost in bolje delujejo v korist družbe, pri čemer postanejo procesi pomembnejši od končnega rezultata. Takšen premik kolektivne izkušnje postavlja ob bok individualnim kuratorskim pogledom ali celo prednje ter zagotavlja, da muzejske pripovedi odražajo pluralnost glasov in sistemov znanja.

Načelo širjenja znanja kot ene temeljnih muzejskih vrednot izhaja iz razumevanja, da življenjska pot in zgodba vsakega posameznika prispevata nekaj edinstvenega in nepogrešljivega za ustvarjanje in prenašanje znanja. S sprejemanjem te raznovrstnosti prispevkov lahko muzeji postanejo bolj vključujoči, dinamični in družbeno vplivni kulturni prostori, ki resnično delujejo v javno dobro. Z dejavno delitvijo avtoritete pri ustvarjanju znanja se lahko iz skrbnikov informacij preobrazijo v dejavne nosilce družbenih sprememb.

Sorodni izrazi: sooblikovanje, soustvarjanje, dialog, medkulturna izmenjava, izmenjava znanja, deljenje strokovnega znanja.

Literatura in viri

- Abercrombie, N., Hill, S., and Turner, B. S. 2000. *Dictionary of Sociology*. London & New York: Penguin Books.
- Abungu, G. O. 2019. [Na spletu].
- Museums: Geopolitics, Decolonisation, Globalisation and Migration«, *Museum International*, let. 71, št. 1–2, str. 62–71. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1080/13500775.2019.1638030>> [dostop 27. 2. 2024].
- Adebo Abiti, N., in Laely, T. 2021.
- Towards a Renewed Concept of Museum in Africa – and in Europe«, *Zeitgeschichte-online*, 16. 2. 2021. Dostopno na: <<https://zeitgeschichte-online.de/themen/towards-renewed-concept-museum-africa-and-europe>> [dostop 20. 2. 2025].
- Adotevi, S. 1992 [1971]. »Le musée inversion de la vie. (Le musée dans les systèmes éducatifs et culturels contemporains)« v *Vagues: une antologie de la Nouvelle Muséologie*, let. 1. Uredili A. Desvallees, M. O. De Barry in F. Wasserman. Savigny-le-Temple: Collection Museologia, Éditions W-M.N.E.S., str. 119–123.
- Auerbach, J. 1999. *The Great Exhibition of 1851. A Nation on Display*. New Haven in London: Yale University Press.
- Baghli, S. A., Boylan, P., in Herreman, Y. 1998. *Histoire de l'ICOM (1946-1996)*. Paris: Conseil International des Musées.
- Bergeron, Y. 2023. »Collection(s) management« v *Dictionary of Museology*. Uredil F. Mairesse. London in New York: Routledge/ICOM, str. 69–72.
- Blanco, J. P., in Aguiar, E. P. 2020. [Na spletu]. »El Buen Vivir como discurso contrahegemónico. Postdesarrollo, indigenismo y naturaleza desde la visión andina«, *Mana*, let. 26, št. 1, str. 1–31. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1590/1678-49442020v26n1a205>> [dostop 20. 2. 2025].
- Bondaz, J. 2009. »Imaginaire national et imaginaire touristique. L'artisanat au Musée national du Niger«, *Cahiers d'Études africaines*, let. 49, 193–194, str. 365–389.
- Bonilla-Merchav, L., in Brulon Soares, B. 2022. [Na spletu]. »Arriving at the Current Museum Definition: A Global Task and a Decentralising Exercise«, *Museum International*, let. 74, št. 3–4, str. 134–147. Dostopno na: <[10.1080/13500775.2022.2234200](https://doi.org/10.1080/13500775.2022.2234200)> [dostop 20. 2. 2025].
- Bortolotto, C. 2015. [Na spletu]. »UNESCO and Heritage Self-Determination: Negotiating Meaning in the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the ICH« v *Between Imagined Communities of Practice: Participation, Territory and the Making of Heritage*. Uredili N. Adell, R. F. Bendix, C. Bortolotto in M. Tauschek. Göttingen: Göttingen University Press, 2015 (zapis ustvarjen 23. 4. 2019). Dostopno na: <<https://library.oapen.org/bitstream/id/b23f81b6-3fde-49e5-a672-b-daa88a7b011/610380.pdf>> [dostop 6. 10. 2024].
- Brulon Soares, B. 2015. [Na spletu]. »A invenção do ecomuseu: o caso do Écomusée Du Creusot Montceau-Les-Mines e a prática da museologia experimental«, *Mana*, let. 21, št. 2, str. 267–295. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1590/0104-93132015v21n2p267>> [dostop 20. 2. 2025].
- Brulon Soares, B. 2016. [Na spletu]. »Museums as Theme Parks: from the Informational Paradigm to the Reflexive Experience«, *ICOFOM Study Series*, let. 44, str. 17–28. Dostopno na: <<https://doi.org/10.4000/iss.649>> [dostop 20. 2. 2025].
- Brulon Soares, B. 2020. [Na spletu]. »Defining the museum: challenges and compromises of the 21st century«, *ICOFOM Study Series*, let. 48, št. 2, str. 16–32. Dostopno na: <<https://journals.openedition.org/iss/2325>> [dostop 20. 2. 2025].
- Ellis Burcaw, G. 1983. *Introduction to Museum Work* (druga izdaja). Nashville: American Association for State and Local History.
- Cameron, D. 1971. »The museum, a temple or the forum«, *Curator*, let. XIV, št. 1, str. 11–24.

- Chakrabarty, D. 2019. »Museums between globalisation and the Anthropocene«, *Museum International*, let. 71, št. 1–2, str. 12–19.
- Clifford, J. 1997. »Museums as contact zones« v *Routes: Travel and translation in the late twentieth century*. Uredil J. Clifford. Cambridge in London: Harvard University Press, str. 188–219.
- Crooke, E. 2010. [Na spletu]. »The politics of community heritage: motivations, authority and control«, *International Journal of Heritage Studies*, let. 16, št. 1–2, str. 16–29. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1080/13527250903441705>> [dostop 21. 2. 2025].
- Cuenca-Amigo, M., in Zabala-Inchaurreaga, Z. 2018. [Na spletu]. »Reflexiones sobre la participación como co-creación en el museo«, *Her&Mus. Heritage & Museography*, let. 19, str. 122–135. Dostopno na: <<https://raco.cat/index.php/Hermus/article/view/336115>> [dostop 21. 2. 2025].
- Cury, M. X. 2005. »Comunicação Museológica: Uma Perspectiva Teórica e Metodológica de Recepção«. Neobjavljena doktorska disertacija. São Paulo: Universidade de São Paulo – USP.
- Déclaration de Québec. 1984. [Na spletu]. *Principes de base d'une nouvelle muséologie*, Adoptée par le 1er Atelier international Écomusée / Nouvelle muséologie, Québec, 12. oktobra 1984. Dostopno na: <http://www.minom-icom.net/_old/signud/DOC%20PDF/198402504.pdf> [dostop 21. 2. 2025].
- Desvallées, A. 1992. »Présentation« v *Vagues: une anthologie de la Nouvelle Muséologie* (let. 1). Uredili A. Desvallées, M. O. De Barry in F. Wasserman. Savigny-le-Temple: Collection Museologia, Éditions W-M.N.E.S., str. 15–39.
- Desvallées, A., in Mairesse, F. (ur.). 2011. *Dictionnaire encyclopédique de muséologie*. Pariz: Armand Colin.
- Desvallées, A., in Mairesse, F. (ur.). 2010. *Key Concepts of Museology*. Pariz: Armand Colin/ICOM.
- De Varine, H. 1992 [1978]. »L'Écomusée« v *Vagues: une anthologie de la Nouvelle Muséologie* (let. 1). Uredili A. Desvallées, M. O. De Barry in F. Wasserman. Savigny-le-Temple: Collection Museologia, Éditions W-M.N.E.S., str. 446–487.
- Donghai, S. 2008. [Na spletu]. »The Concept of the Ecomuseum and its Practice in China«, *Museum International*, let. 60, št. 1–2, str. 29–39. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1111/j.1468-0033.2008.00634.x>> [dostop 7. 9. 2026].
- Écomusée du Creusot (Archives de l'Écomusée). 1973. »Statuts de l'Écomusée de la Communauté Urbaine du Creusot Montceau les Mines – Musée de l'Homme et de l'Industrie«.
- Edson, G. (ur.). 1997. *Museum Ethics*. London in New York: Routledge.
- Emerson, P., in Hoffman, N. 2019. »Technical, political, and social issues in archaeological collection data management«, *Advances in Archaeological Practice*, let. 7, št. 3, str. 258–66.
- Évrard, M. 1980. »Le Creusot-Montceau-Les-Mines: la vie d'un écomusée, bilan d'une décennie«, *Museum*, let. XXXII, št. 4, str. 226–234.
- Frey, B. S., in Meier, S. 2006. »The Economics of Museums« v *Handbook of the Economics of Art and Culture*, let. 1. Uredila V. A. Ginsburgh in D. Throsby. Amsterdam: North-Holland, str. 1017–1047.
- Grotz, K., in Rahemipour, P. 2024. [Na spletu]. *The hidden capital: Trust in museums in Germany*. Berlin: Institute for Museum Research. Dostopno na: <<https://zenodo.org/records/11581752>> [dostop 21. 2. 2025].
- Heinich, N. 2009. *La fabrique du patri-moine. De la cathédrale à la petite cuillère*. Paris: Éditions de la Maison des sciences de l'homme.
- Hooks, B. 2003. *Teaching Community. A Pedagogy of Hope*. New York in London: Routledge.
- ICOM. 1948. »Constitution de l'ICOM«, *ICOM News*, 1, 1. oktober 1948.

- ICOM. 1956. [Na spletu]. »Resolutions Adopted by ICOM's 5th General Assembly«. Ženeva, Švica. Dostopno na: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOMs-Resolutions_1956_Eng-1.pdf> [dostop 21. 2. 2025].
- ICOM. 2004. [Na spletu]. *ICOM Code of Ethics for Museums*. Dostopno na: <<https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>> [dostop 21. 2. 2025].
- ICOM. 2010. [Na spletu]. »Resolutions adopted by ICOM's 25th General Assembly«. Šanghaj, Kitajska. Dostopno na: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOMs-Resolutions_2010_Eng.pdf> [dostop 21. 2. 2025].
- ICOM. 2019. [Na spletu]. »On sustainability and the adoption of Agenda 2030, Transforming our World« (Resolution No. 1). Dostopno na: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2019/09/Resolutions_2019_EN.pdf> [dostop 21. 2. 2025].
- ICOM CC. 1984. [Na spletu]. »Definition of the Profession«. Dostopno na: <<https://www.icom-cc.org/en/definition-of-the-profession-1984>> [dostop 21. 2. 2025].
- ICOM CC. 2008. »Terminology to characterize the conservation of tangible cultural heritage«. Resolucija, ki so jo člani ICOM-CC sprejeli na 15. trienalni konferenci v New Delhiju.
- Krmpotich, C., in Stevenson, A. (ur.). 2024. *Collections Management as Critical Museum Practice*. London: UCL Press.
- Lawley, I. 1992. »For whom we serve«, *The New Statesman and Society*, let. 17 (julij), str. 38.
- Legget, J., in Labrador, A. M. T. P. 2023. [Na spletu]. »Museum Sustainability«, *Museum International*, let. 75, št. 1–4, str. vi–xi. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1080/13500775.2023.2348874>> [dostop 21. 2. 2025].
- Livingstone, P. 2003. [Na spletu]. »The Voices in Your Head: Meaning-Making and Intertextuality in Visitor Experiences of a Question of Truth«, *The Journal of Museum Education*, let. 28, št. 3, str. 13–16. Dostopno na <<http://www.jstor.org/stable/40479304>> [dostop 21. 2. 2025].
- Mairesse, F. 2005. »La notion de public«, *ICOFOM Study Series*, let. 35, str. 7–25.
- Mairesse, F. (Ed.). 2023. *Dictionary of Museology*. London in New York: Routledge/ICOM.
- Marstine, J. 2023. »Ethics (Museum)« v *Dictionary of Museology*. Uredil F. Mairesse. London in New York: Routledge/ICOM, str. 174–178.
- Martín-Barbero, J. 1987. *De los medios a las mediaciones. Comunicación, cultura y hegemonía*. Barcelona: Gustavo Gili.
- Morales Lersch, T. 2019. »Community Museums: Telling a Story, Building a Future« v *On Community and Sustainable Museums*. Uredili K. Brown, P. Davis in L. Raposo. Lizbona: EU-LAC Museums, str. 38–53.
- Pratt, M. L. 1992. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge.
- Pomian, K. 1990. »Musée et patrimoine« v *Patrimoines en folie*. Uredil H. P. Jeudy. Pariz: Éd. De la Maison des sciences de l'homme, str. 177–198.
- Rivière, G. H. 1960. *Stage régional d'études de l'Unesco sur le rôle éducatif des musées* (Rio de Janeiro, 7.–30. september 1958). Pariz: UNESCO, str. 12.
- Rivière, G. H., idr. 1971. *Notes sur la 9ème Conférence générale de l'ICOM*, Pariz, 13. september 1971 [Dokument priskrbel André Desvallées, zasebni arhiv], Pariz, 2013.
- Rússio, W. 1983. »Basic paper« v *Methodology of museology and professional training*. Uredil V. Sofka. Stockholm: ICOFOM Study Series, št. 1, str. 114–125.
- Sagnet, b.n.l. [Na spletu]. »Musée« v *La Grande Encyclopédie: inventaire raisonné des 47 sciences, des lettres, et des arts, par une société de savants et de gens de lettres*, let. 24, str. 591. Uredila Ferdinand-Camille Dreyfus in Marcellin Berthelot. Pariz: Société Anonyme de la Grande

Encyclopédie, 1885–1902. Dostopno na: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k24659n/f1.image.langFR>> [dostop 20. 2. 2025].

► San Miguel, F., Krajcovicova, E., in Guiragossian, O. 2021. [Na spletu]. *Report on the ICOM Member Feedback for a new museum definition*, International Council of Museums, ICOM, 2021.

Dostopno na: <<https://icom.museum/wp-content/uploads/2021/09/ICOM-Define-Consultation-2-Results-Report-VF-ENGLISH-180821OK.pdf>> [dostop 20. 2. 2025].

► San Miguel, F., Krajcovicova, E., in Guiragossian, O. 2021. [Na spletu]. *Second report on the ICOM Member Feedback for a new museum definition*, International Council of Museums, ICOM, 2021.

Dostopno na: <<https://icom.museum/wp-content/uploads/2021/12/ICOM-Define-Consultation-3-Results-Report-VF-ENGLISH-1.pdf>> [dostop 20. 2. 2025].

► Sandahl, J. 2019. »The museum definition as the backbone of ICOM«, *Museum International*, let. 71, št. 1–2, str. vi–9.

► Sandell, R. 1998. [Na spletu]. »Museums as Agents of Social Inclusion«, *Museum Management and Curatorship*, let. 17, št. 4, str. 401–418. Dostopno na: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09647779800401704>> [dostop 21. 2. 2025].

► Sandell, R. 2003. »Social inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change«, *Museums and Society*, let. 1, št. 1, str. 45–62.

► Sassaki, R. K. 2019. *As Sete Dimensões da Acessibilidade*. São Paulo: Larvatus Prodeo.

► Simon, N. 2010. *The participatory museum*. Santa Cruz: Museum 2.0.

► Smith, L. 2006. *Uses of Heritage*. London in New York: Routledge.

► Sparks, K. 2019. [Na spletu]. »Posing Modernity: The Black Model From Manet and Matisse to Today«, *Art in America*, 1. 4. 2019. Dostopno na: <<https://www.>

[artnews.com/art-in-america/aia-reviews/posing-modernity-the-black-model-from-manet-and-matisse-to-today-62650/](https://www.artnews.com/art-in-america/aia-reviews/posing-modernity-the-black-model-from-manet-and-matisse-to-today-62650/)> [dostop 26. 2. 2024].

► Cruz e Souza, L. C. 2020. [Na spletu].

»Museu Integral, Museu Integrado: A Especificidade Latino-Americana Da Mesa De Santiago Do Chile«, *Anais Do Museu Paulista: História E Cultura Material*, let. 28 (februar), str. 1–21. Dostopno na: <<https://doi.org/10.1590/1982-02672020v28e4>> [dostop 9. 11. 2024].

► UNESCO. 1973. »The role of museums in today's Latin America«, *Museum International*, XXV(3).

► UNESCO. 2015. »Recommendation Concerning the Protection and Promotion of Museums and Collections, Their Diversity and Their Role in Society«. Dostopno na: <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-protection-and-promotion-museums-and-collections-their-diversity-and-their-#>> [dostop 28. 2. 2025].

► Van Mensch, P. J. A. 1985. »Museological relevance of management techniques« v *Management needs of museum personnel. Proceedings of the Annual Meeting of ICOM International Committee for the Training of Museum Personnel at Leiden*, 24. september–2. oktober 1984. Uredil Peter Van Mensch. *Reinwardt Studies in Museology* 5, str. 9–15.

► Van Mensch, P. J. A. 1992. [Na spletu]. »Towards a Methodology of Museology«. Doktorska disertacija. Univerza v Zagrebu. Dostopno na: <<https://emuzeum.cz/admin/files/Peter-van-Mensch-disertace.pdf>> [dostop 20. 2. 2025].

► Wilkening, S. 2021. *Museums and Trust: Spring 2021*. American Alliance of Museums and Wilkening Consulting.

► Yerkovich, S. 2016. *A Practical Guide To Museum Ethics*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Priloga: Razvoj definicije muzeja v skladu s statuti organizacije ICOM (1946–2007)¹⁸

Naslednji pregled je bil pripravljen na podlagi izvodov statutov ICOM-a, ki so shranjeni na sedežu organizacije ICOM v Parizu v Franciji.

1946 2. člen – 2. odstavek Izraz »muzeji« vključuje vse zbirke umetniškega, tehniškega, znanstvenega, zgodovinskega ali arheološkega gradiva, ki so odprte za javnost, vključno z živalskimi in botaničnimi vrtovi, ne pa knjižnic, razen če imajo stalne razstavne prostore.

(Ustava ICOM-a, 1946)

1951 2. člen – Definicija Beseda »muzej« tukaj pomeni vsak stalni zavod, ki deluje v splošnem interesu z namenom ohranjanja, preučevanja, bogatenja z različnimi sredstvi ter zlasti razstavljanja javnosti v razvedrilo in pouk skupin predmetov in primerkov kulturne vrednosti: umetniške, zgodovinske, znanstvene in tehnološke zbirke, botanični in zoološki vrtovi ter akvariji. Za muzeje štejejo tudi javne knjižnice in javne arhivske ustanove, ki imajo stalne razstavne prostore.

(Statut ICOM-a, julij 1951)

1961 II. poglavje – Definicija muzeja

3. člen ICOM kot muzej priznava vsako stalno ustanovo, ki hrani in razstavlja zbirke predmetov kulturnega ali znanstvenega pomena z namenom preučevanja, vzgoje in razvedrila.

18 Prevodi definicij sledijo izvirniku publikacije, ki niso nujno usklajeni z uveljavljenimi prevodi ICOM Slovenija.

4. člen

V to definicijo spadajo:

- a) razstavne galerije, ki jih stalno vzdržujejo javne knjižnice in arhivske ustanove,
- b) zgodovinski spomeniki, deli zgodovinskih spomenikov ali njihove pripadajoče enote, kot so zakladnice stolnic, zgodovinska, arheološka in naravna najdišča, ki so uradno odprta za javnost,
- c) botanični in zoološki vrtovi, akvariji, vivariji ter druge ustanove, ki razstavljajo žive primerke,
- d) naravni rezervati.

(Statut ICOM-a, november 1961, dok. 67–73)

1974 II. poglavje – Definicije

3. člen Muzej je nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, odprta za javnost, ki z namenom preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva, hrani in raziskuje materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, o njih posreduje informacije in jih razstavlja.

4. člen Poleg ustanov, ki so opredeljene kot muzeji, ICOM priznava, da zgornji definiciji ustrezajo tudi:

- a) stalne konservatorske ustanove in razstavne galerije knjižnic in arhivov,
- b) naravni, arheološki in etnografski spomeniki in najdišča ter zgodovinski spomeniki in kraji muzejskega pomena, ki opravljajo dejavnosti pridobivanja, ohranjanja in posredovanja informacij,
- c) ustanove, ki razstavljajo žive primerke, kot so botanični in zoološki vrtovi, akvariji, vivariji ipd.,
- d) naravni rezervati,
- e) znanstvena središča in planetariji.

(Statut ICOM-a, sprejet na 11. generalni skupščini v Københavnu na Danskem 14. junija 1974)

1989 2. člen – Definicije 1. Muzej je nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, odprta za javnost, ki z namenom preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva, hrani in raziskuje materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, o njih posreduje informacije in jih razstavlja.

- a) Zgornja definicija muzeja se uporablja brez kakršnih koli omejitev, ki bi izhajale iz narave upravljalvskega organa, teritorialnega značaja, funkcionalne strukture ali usmeritve zbirk zadevne ustanove.
- b) Poleg ustanov, ki jih označujemo kot »muzeje«, v smislu te opredelitve uvrščamo med muzeje tudi:
 - i. naravne, arheološke in etnografske spomenike in najdišča ter zgodovinske spomenike in kraje muzejskega pomena, kjer pridobivajo in hranijo materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju ter posredujejo informacije o njih;
 - ii. ustanove, ki hranijo zbirke in razstavljajo žive primerke rastlin in živali, kot so botanični in zoološki vrtovi, akvariji in vivariji;
 - iii. znanstvena središča in planetarije;
 - iv. stalne konservatorske ustanove in razstavne galerije knjižnic in arhivov;
 - v. naravne rezervate;
 - vi. druge ustanove, za katere po posvetovanju s svetovnim odborom izvršni svet ICOM-a meni, da imajo nekatere ali vse značilnosti muzeja ali da podpirajo muzeje in poklicne muzejske delavce z muzeološkimi raziskavami, izobraževanjem ali usposabljanjem.

(Statut ICOM-a, sprejet na 16. generalni skupščini v Haagu na Nizozemskem 5. septembra 1989)

1995 2. člen – Definicije 1. Muzej je nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, odprta za javnost, ki z namenom preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva, hrani in

raziskuje materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, o njih posreduje informacije in jih razstavlja.

- a) Zgornja definicija muzeja se uporablja brez kakršnih koli omejitev, ki bi izhajale iz narave upravljalvskega organa, teritorialnega značaja, funkcionalne strukture ali usmeritve zbirk zadevne ustanove.
- b) Poleg ustanov, ki jih označujemo kot »muzeje«, v smislu te opredelitve uvrščamo med muzeje tudi:
 - i. naravne, arheološke in etnografske spomenike in najdišča ter zgodovinske spomenike in kraje muzejskega pomena, kjer pridobivajo in hranijo materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju ter posredujejo informacije o njih;
 - ii. ustanove, ki hranijo zbirke in razstavljajo žive primerke rastlin in živali, kot so botanični in zoološki vrtovi, akvariji in vivariji;
 - iii. znanstvena središča in planetarije;
 - iv. stalne konservatorske ustanove in razstavne galerije knjižnic in arhivov;
 - v. naravne rezervate;
 - vi. mednarodne, nacionalne, regionalne ali lokalne muzejske organizacije, ministrstva, oddelke oziroma javne agencije, pristojne za muzeje v skladu z definicijo iz tega člena;
 - vii. nepridobitne ustanove ali organizacije, ki se ukvarjajo z raziskovanjem, izobraževanjem, usposabljanjem, dokumentiranjem in drugimi dejavnostmi, povezanimi z muzeji in muzeologijo;
 - viii. druge ustanove, za katere po posvetovanju s svetovnim odborom izvršni svet ICOM-a meni, da imajo nekatere ali vse značilnosti muzeja ali da podpirajo muzeje in poklicne muzejske delavce z muzeološkimi raziskavami, izobraževanjem ali usposabljanjem.

(Statut ICOM-a, sprejet na 16. generalni skupščini v Haagu na Nizozemskem 5. septembra 1989 ter spremenjen na 18. generalni skupščini v Stavangerju na Norveškem leta 1995)

2001 2. člen – Definicije 1. Muzej je nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, odprta za javnost, ki z namenom preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva, hrani in raziskuje materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, o njih posreduje informacije in jih razstavlja.

- a) Zgornja definicija muzeja se uporablja brez kakršnih koli omejitev, ki bi izhajale iz narave upravljalvskega organa, teritorialnega značaja, funkcionalne strukture ali usmeritve zbirk zadevne ustanove.
- b) Poleg ustanov, ki jih označujemo kot »muzeje«, v smislu te opredelitve uvrščamo med muzeje tudi:
 - i. naravne, arheološke in etnografske spomenike in najdišča ter zgodovinske spomenike in kraje muzejskega pomena, kjer pridobivajo in hranijo materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju ter posredujejo informacije o njih;
 - ii. ustanove, ki hranijo zbirke in razstavljajo žive primerke rastlin in živali, kot so botanični in zoološki vrtovi, akvariji in vivariji;
 - iii. znanstvena središča in planetarije;
 - iv. nepridobitne umetnostne razstavne galerije;
 - v. naravne rezervate; stalne konservatorske ustanove in razstavne galerije knjižnic in arhivov; naravne parke;
 - vi. mednarodne, nacionalne, regionalne ali lokalne muzejske organizacije, ministrstva, oddelke oziroma javne agencije, pristojne za muzeje v skladu z definicijo iz tega člena;
 - vii. nepridobitne ustanove ali organizacije, ki se ukvarjajo z raziskovanjem, izobraževanjem, usposabljanjem, dokumentiranjem in drugimi dejavnostmi, povezanimi z muzeji in muzeologijo;

- viii. kulturne centre in druge subjekte, ki omogočajo ohranjanje, nadaljevanje in upravljanje snovne ali nesnovne dediščine (žive dediščine in digitalne ustvarjalnosti);
- ix. druge ustanove, za katere po posvetovanju s svetovnim odborom izvršni svet ICOM-a meni, da imajo nekatere ali vse značilnosti muzeja ali da podpirajo muzeje in poklicno muzejsko osebje z muzeološkimi raziskavami, izobraževanjem ali usposabljanjem.

(Statut ICOM-a, spremenjen na 20. generalni skupščini v Barceloni v Španiji 6. julija 2001)

3. člen – Opredelitev izrazov 1. poglavje. Muzej. Muzej je neprireditna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, odprta za javnost, ki z namenom izobraževanja, preučevanja in uživanja pridobiva, hrani in raziskuje snovno in nesnovno dediščino človeštva in njegovega okolja, o njej posreduje informacije in jo razstavlja.

(Statut ICOM-a, sprejet na 22. generalni skupščini na Dunaju v Avstriji 24. avgusta 2007)

Kazalo:

- 1 Spremna beseda
Emme Nardi
- 3 Zahvale
- 4 Uvod

I. Muzej kot subjekt: kaj je

- 9 Uvod v poglavje
- 10 Neprofitna
- 13 Stalna
- 16 Ustanova
- 20 V korist družbe
- 24 Odprti za javnost
- 27 Dostopni
- 30 Vključujoči

II. Muzejske dejavnosti: kaj muzej počne

- 35 Uvod v poglavje
- 36 Raziskovati
- 40 Zbirati
- 45 Konservirati
- 47 Interpretirati
- 50 Razstavljati
- 53 Komunicirati

III. Delovanje muzeja: kako in s čim deluje

- 56 Uvod v poglavje
- 57 Dediščina (snovna
in nesnovna)
- 61 Sodelovanje
- 65 Skupnosti
- 69 Etično
- 72 Profesionalno
- 74 Raznovrstne izkušnje

IV. Vrednote in nameni muzeja: zakaj so pomembni

- 77 Uvod v poglavje
- 78 Raznovrstnost
- 83 Trajnostni razvoj
- 86 Izobraževanje
- 90 Uživanje
- 92 Premišljevanje
- 94 Širjenje znanja

100 Literatura in viri

104 Priloga:

Razvoj definicije muzeja v skladu s statuti organizacije ICOM (1946–2007)

Ta publikacija je dostopna tudi v angleškem, francoskem in španskem jeziku. Spletne različice so na voljo na spletnem mestu ICOM:
<https://icom.museum/en/>

ICOM
15 rue Lasson
75012 Paris
France

ICOM mednarodni
muzejski
svet
Slovenija